

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Laura Lajal

SÜÜDIVUSE HINDAMINE EESTI KRIMINAALMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja *MA* Mari-Liis Mägi

Kaasjuhendaja *Dr. iur.* Erkki Hirsnik

Tallinn
2026

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. SÜÜDIVUSE MÕISTE JA ARENG	7
1.1. Kujunemine	7
1.2. Õiguslik raamistik	8
1.3. Termin.....	9
2. SÜÜDIVUSE HINDAMISE KRITEERIUMID	10
2.1. Kohtupsühholoogi ja -psühhiaatri roll.....	10
2.1.1. Psüühikahäire tuvastamine	11
2.1.2. Psüühikahäire avaldumise kirjeldamine	13
2.2. Kohtu roll.....	15
2.2.1. Psüühikahäire raskuse hindamine ja kategoriseerimine	15
2.2.2. Süptomaatiline seos	18
2.2.3. Intellektuaalne element.....	19
2.2.4. Voluntatiivne element	22
2.3. Piiratud süüdivus	24
2.4. Süüdivuse analüüsi skeem	25
3. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS	27
3.1. Metoodika.....	27
3.1.1. Valim.....	27
3.1.2. Süüdivuse skoorimissüsteem ja kodeering.....	29
3.2. Analüüsi tulemused	32
3.2.1. Tulemuste kvantitatiivne analüüs	32
3.2.2. Kohtulahendite kvalitatiivne analüüs	39
3.3. Analüüsi järeldused ja soovitused	50
KOKKUVÕTE	53
SUMMARY	55
KASUTATUD ALLIKAD	57

SISSEJUHATUS

Õiguse praktiseerimisel tuleb üha sagedamini lahendada küsimusi, mille mõistmine eeldab eriteadmisi väljaspool õigusteadust.¹ Üheks selliseks valdkonnaks on süüdivuse hindamine kriminaalmenetluses, kus otsustamine sõltub otseselt kliinilise psühholoogia ja psühhiaatria teadmistest. Kuigi põhiseaduse kohaselt mõistab õigust üksnes kohus, ei saa kohtunik süüdivuse küsimuses tugineda ainult oma õiguslastele teadmistele. Seetõttu muutub eksperdiarvamus mitte üksnes abistavaks, vaid sageli otsustavaks teguriks kohtulahendi kujunemisel.

Selline olukord tõstatab aga põhimõttelised küsimused: kus kulgeb piir eksperdi ja kohtu pädevuse vahel süüdivuse hindamisel? Kuivõrd lõplik hinnang süüdivusele on õiguslik otsus, peab kohus säilitama otsustava rolli. Aga mis on kohtu roll? Kuidas peab kohus süüdivust hindama?

Karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 33 sätestab, et isik on süüvõimeline, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ja vähemalt 14-aastane. KarS § 34 kohaselt on isik süüdiv, kui ta suudab enda käitumise keelatus mõista ning enda käitumist juhtida.² Järelikult eeldatakse, et alates 14-aastaseks saamisest on inimese arenguküpsus piisav, et mõista teatud tegude keelatus ja suuta enda käitumist vastavalt oma tahtele juhtida.³ Vanuse tuvastamine ei ole enamasti problemaatiline, küll on seda kriminaalõiguslik süüdivus.

Süüdivuse hindamisel tuleb vastavalt KarS §-le 34 tuvastada, kas isikul esines mõni selles sättes loetletud kategooria alla paigutuv häire, mille tõttu ta ei olnud võimeline enda teo keelatus aru saada või enda käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima. KarS § 34 kriteeriumid on jagatud kaheks – meditsiinilised ja juriidilised kriteeriumid.⁴ Meditsiiniline kriteerium hõlmab seaduse mõttes raske psüühikahäire olemasolu tuvastamist ning juriidiline kriteerium sisaldab kas arusaamisvõime või käitumise juhtimisvõime olemasolu tuvastamist.⁵ Psüühikahäire olemasolu kohta hinnangu andmine eeldab ilmselgelt kõrgetasemelisi teadmisi psühholoogiast ja psühhiaatriast. On ju vaja tuvastada, kas isikul esines teo toimepanemise ajal mingi

---

¹ Rosenzweig, E. P. Interdisciplinary Practice: The Legal Perspective. – Journal of Gerontological Social Work 2001/34 (3), lk 13.

² Karistusseadustik. – RT I, 05.07.2025, 9, § 33 ja § 34.

³ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus. – Juridica 2002/2, lk 84.

⁴ RKKKo 01.04.2009 nr 3-1-1-22-09, p 6.1.

⁵ *Ibidem*.

psüühikahäire või mitte. Sellest tulenevalt on võimalik juristil hinnata, kas isikul esineb mõni süüdivuse juriidiline kriteerium või mitte.

Nagu igal muul juhul, kui kohus peab otsuse tegemisel tuginema mõne teise distsipliini eksperdi arvamusele, tekib küsimus eksperdi ja kohtuniku pädevuste ja kohustuste piiridest. Lihtsustatult öeldes ja Riigikohust tsiteerides “Eksperdi pädevuses on eeskätt teo ajal esinenud raske psüühikahäire faktiline kindlakstegemine. Meditsiiniliste kriteeriumide tuvastamisel lasub kohtul kohustus kontrollida isiku võimet normikuulekalt käituda ehk selgitada välja süüdimatuse juriidiliste tunnuste esinemine.”⁶ Kahe kriteeriumi sisustamisel aga ilmneb, et eksperdi ja kohtu ülesanded ei ole nii selgepiirilisel jaotatud, kui esmapilgul tundub.

Teoorias on küsimust lahatud ning leitud, et ekspert tuvastab häire ning selgitab häire mõju isiku käitumisele. Õigusteadlase ülesanne on kirjeldatule tuginedes hinnata, kas selline häire takistas isikul aru saamast enda teo keelatusest või oma käitumist juhtimast.⁷ Riigikohtu praktika kaudu on lisaks avatud, et kohus peab enne juriidiliste kriteeriumite analüüsi andma enda hinnangu häire karistusõiguslikule raskusele ja häire ning etteheidetava teo sümptomaatilisele seosele.⁸ Eelnevast nähtub, et osati eksperdi ja kohtu pädevused kattuvad.

Iseenesestmõistetavalt on praktikas keeruline paika seada, kui suurel määral peaks või tohiks kohtus enda hinnangu andmisel tugineda eksperdi arvamusele. Kuivõrd hinnang süüdivusele on õiguslik otsus, on ilmselgelt oluline, et kohus mõistaks enda rolli süüdivuse hindamisel ning oskaks enda hinnangut anda eksperdiarvamuse valguses.⁹ Sõltub ju süüdimatusest see, kas isik mõistetakse talle etteheidetava süüteo toimepanemises õigeks või mitte. Sellise otsuse langetamine on rangelt kohtu, mitte eksperdi pädevuses.

Magistritöö eesmärk on tuvastada, kas kohtud hindavad süüdivust seaduse, Riigikohtu suuniste ja õiguskirjanduses täheldatuga kooskõllaliselt. Selleks tuleb esmalt välja selgitada, kuidas nende allikate põhjal süüdivust üldse hinnata tuleks. Selleks, et tuvastada, kuidas näeb välja süüdivuse korrektne hindamine ning kas kohtute praktika on süüdivuse hindamise kriteeriumitega kooskõllas, olen püüdanud järgnevad alaküsimused:

1. Millised on süüdivuse hindamise etapid?

---

⁶ *Ibidem*.

⁷ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 85-86.

⁸ RKKKm 19.10.2017 nr 1-16-7389/30, p 11; RKKKo 05.10.2028 nr 1-17-5760/47, p 12; RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 42.

⁹ Pikamäe, P. KarSK § 34/5. Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.

2. Millised on kohtupsühholoogia ning -psühhiaatria valdkonna ekspertide pädevuspiirid?
3. Millised on kohtu pädevuspiirid?
4. Milline on kohtupraktika kooskõla seadusandluse ja õiguskirjandusega?

Teemapüstituse aktuaalsus väljendub selgetel viidetel, et kohtud ei adu enda kohustuste ja pädevuste piire süüdivuse hindamisel ning sellekohane kohtupraktika on ebaühtlane ning irdub seadusest.¹⁰ Seaduse ühetaoline ja korrektne kohaldamine eeldab eelnevas selgust ja ühtset arusaama. Samuti esineb võimalus, et seaduse sõnastus ei kanna edasi enda mõtet ning ei ole seaduse rakendajatele arusaadav. Ka sellise probleemi nentimine ja adresseerimine oleks samm lähemale probleemi lahendamisele.

Esimesele kolmele küsimustele vastuse leidmiseks annan teoreetilises ülevaate süüdivuse mõiste arengust Eesti karistusõiguses, tuvastan seadusandluse, õigusteaduse printsiipide ja Riigikohtu seisukohtadele tuginedes süüdivuse hindamise kriteeriumid ning selgitan samadele allikatele tuginedes, kuidas kriteeriume sisustada. Seejärel uurin empiirilise analüüsi raames Eesti kohtupraktika vastavust tuvastatud kriteeriumite kohaldamise ja nende sisustamise suhtes.

Rahvusvahelisest õiguskirjandusest kasutan peamiselt Saksamaa, Inglismaa, Kanada ja Ameerika Ühendriikide erialast kirjandust. Saksamaa õiguskirjanduse kasutamise kasuks räägib tõsiasi, et Eesti ning Saksa karistusseadustik on väga sarnase ülesehitusega süüdivuse sätete osas.¹¹ Lisaks on kõigis nimetatud riikides süüdivuse käsitlemise osas pakkuda pikaajalist praktikat ning sellele tuginevat kirjandust. Tööd kirjutades arvestan, et *common law* riikides on süüdivuse käsitus teistsugune.¹² Õigussüsteemide erinevus ja võimete analüüsi paigutus deliktistruktuuris ei ole aga takistuseks nende võimete sisulise hindamise kriteeriumite tuvastamisel. Inglise keelsete materjalide tõlkimiseks ei ole abivahendeid tarvis.

Magistritöö koosneb kolmest peatükist, mis on sisuliselt jaotatud teoreetiliseks ja empiiriliseks osaks. Esimeses peatükis keskendun süüdivuse käsitlemise ajaloolisele kujunemisele ja annan termini suhtes sissejuhatava ülevaate. Teises peatükis keskendun süüdivuse hindamise struktuuri ja kriteeriumite sisu avamisele ja näitan, millised süüdivuse hindamise etapid on

---

¹⁰ Kohtunike ebaühtlaseid teadmisi süüdivuse kriteeriumite analüüsimisel ilmestavad kriminaalasjas nr 1-20-6745 kolmes astmes tehtud lahendid koos eriarvamusega, samuti emeritprofessor Sootaku sellekohane artikkel 2022. aasta *Juridica*. Nimetatud lahenditest nähtub, et kohtutel on raskusi seaduse sõnastuse mõistmisega ja sisustamisega. Kuigi *Juridica* 2025/10-11 väljaandes on mitmeid artikleid, mis lahkavad eksperdi ja kohtuniku pädevuse piire, on artiklite raskuspunkt siiski ekspertiiside kvaliteedi ja ekspertide ülesannetel. Seetõttu on paslik vaadelda süüdivuse hindamise osas kerkinud küsimusi kohtuniku, laiemalt juristi vaatepunktist.

¹¹ Bohlander, M. *Principles of German Criminal Law*. Portland: Hart Publishing 2009, lk 131.

¹² Vt nt Ashworth, A. *Principles of Criminal Law*. 6th edition. Oxford: Oxford University Press 2009, lk 141-144.

eksperdi ja millised kohtu pädevuses. Selleks tuginen seadusele, Riigikohtu praktikale ja õiguskirjandusele. Nende kahe peatüki eesmärk on tuvastada, kuidas süüdivust teoorias hinnata tuleb ja vastata seeläbi kolmele esimesele alaküsimusele. Kolmas peatükk ehk teine osa keskendub kohtupraktika analüüsile. Kohtupraktika analüüsiks kasutan peamiselt standardiseeritud kontentanalüüsi. Kodeerimise tulemusi analüüsin esmalt kvantitatiivselt ja seejärel illustreerin tulemusi näidetega kohtulahenditest ja analüüsin neid kvalitatiivsel meetodil. Analüüsi tulemuste tõlgenduste formuleerimisel kasutasin tehisintellekt ChatGPT abi. Lahendite analüüsil keskendun sellele, kas ja millises mahus on kohtud süüdivuse hindamist korrektselt käsitletud. Analüüsi käigus uurin, kas kohtud mõistavad süüdivuse kriteeriumite olemust ning sisu ja kas nad rakendavad seadust nõuetekohaselt. Seejärel toon näiteid, annan tulemustele enda hinnangu ja teen ettepanekuid.

Statistilise analüüsi eesmärk on kirjeldada kohtupraktikat, tuvastada kohtute peamised vead ja võimalusel nende tekke põhjus ning näidata, kui suur on tuvastatud vigade ja vastavate lahendite osakaal kõikidest analüüsitud lahenditest. Eelneva põhjal on eelduslikult võimalik teha järeldusi, kas kohtud kohaldavad õigust ja kasutavad enda pädevust seadusega kooskõllaliselt. Teooria ja asjakohase kohtupraktika analüüs lubavad vastata peauurimisküsimusele ehk küsimusele, kuiõrd kooskõllas on kohtute praktika seadusest ja seda avavast õiguskirjandusest tulenevate süüdivuse analüüsimise nõuetega. Magistritöö teksti toimetamisel ja tõlkimisel olen kasutanud tehisintellekt ChatGPT abi. Analüüsi tulemuste põhjal tehtud järelduste suhtes tuleb arvestada, et käesoleva magistritöö raames ei hinda ma ekspertiiside kvaliteeti ega kohtu põhjendamiskohustuse täidetust.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: karistusõigus, kohus, ekspert, süüdivus, kohtuekspertiis, pädevus.

1. SÜÜDIVUSE MÕISTE JA ARENG

Süüdimatuse kui ühe kriminaalvastutusest vabastava institutsiooni kujunemine on tihedalt seotud kriminaalõiguse üldise arenguga ning arusaamade muutumisega inimese psüühikast.¹³ Süüdivus ei ole ajaloos olnud iseseisev ega üheselt mõistetav termin, vaid kujunes järk-järgult õiguse, meditsiini ja filosoofia ristumiskohas.¹⁴ Süüdivus on interdistsiplinaarne mõiste, kuid mõiste sisu ei ole meditsiinivaldkonnas ja õigusvaldkonnas kattuv.¹⁵ Teaduskirjanduses peetakse süüdivust psühholoogiliseks terminiks. Nimelt selgitatakse, et kuna seadus reguleerib inimkäitumist, puutub see paratamatult kokku ka psühholoogiliste mõistete. Psühholoogilisi mõisteid, mida rakendatakse õigusteade valdkonnas, kutsutaksegi psühholoogiliseks terminiteks.¹⁶

1.1.Kujunemine

Süüdivuse termin tänapäeval õigusteades kasutatavas tähenduses leidis tee Eesti seadusesse 2002. aastal. Jaan Sootak kirjutas karistusseadustiku vastuvõtmisega kaasnevatest muudatustest samal aastal ilmunud *Juridica* artiklis.¹⁷ Nimelt, nõukogude karistusõiguses hinnati isiku kriminaalvastutuse võimet subjektuse all, mis koosnes vanusest ja süüdivusest.¹⁸ Kriminaalkoodeksi § 11 järgi ei olnud isik süüdiv, kui ta teo toimepanemise ajal ei olnud võimeline endale teost aru andma või seda juhtima seoses vaimuhaiguse, vaimutegevuse ajutise rikkete, nõrgamõistuslikkuse või muu haigusliku seisundi tõttu.¹⁹ Süü all hinnati hoopiski isiku tahtlust või ettevaatamatust. 01.09.2002 jõustunud seadusega kehtestati kolmeastmeline deliktstruktuur ja hakati eristama isiku tahtlust tema süüst.²⁰ Jõustunud karistusseadustik asendas varasema, psühholoogilise süü mõiste finalistliku süü mõistega, kus tahtlus liikus subjektiivse koosseisu alla ja süü jäi ainiti normatiivseks nähtuseks.²¹ Sootak selgitas sedagi, et uue seadustiku järgi on "süü isikule tehtav etteheide, et ta oma vaba tahte alusel ning

---

¹³ vt lähemalt: Auväär, L., Jengalõtšev, V. Kohtupsühholoogiaekspertiis. Monograafia. Tartu: ÕPS Tartu Ühing 2018, lk 118 jj. Raamatus selgitatakse, et alles 18. sajandi keskel mõisteti kohut ja karistati psüühiliselt haigeid ja terveteid samadel alustel.

¹⁴ Smith, R. Criminal Insanity: From a Historical Point of View. - *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 1982/11 (1), lk 27-28; McSherry, B. Manifest Madness: Mental Incapacity in Criminal Law, Arlie Loughnan Book Review. - *UBC Law Review* 2014/47 (3), lk 1.

¹⁵ Ormerod, D. Smith and Hogan's Criminal Law. 13th edition. Oxford: Oxford University Press 2011, lk 294.

¹⁶ Coles, E. M. Psychological support for the concept of psycholegal competencies. – *International Journal of Law and Psychiatry* 2004/27, lk 223.

¹⁷ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 82-83.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288, § 11.

²⁰ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 82-83.

²¹ Sootak, J. Karistusõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2002, lk 117.

võimelisena aru saama oma teo ebaõigusest ja võimelisena normikohaselt käituma, valis siiski ebaõiguse.”²² Teisisõnu tuleb isiku süüd hinnata lähtuvalt sellest, kas ta on võimeline õiguse kasuks otsustama või mitte.²³

1.2.Õiguslik raamistik

Nagu eelnevalt mainitud, võeti karistusseadustikuga vastu kolmeastmeline deliktstruktuur. Deliktstruktuuri kolmandas astmes hinnatakse süüd kui karistatavuse viimast eeltingimust. Süü tasandi üks olulisemaid küsimusi on süüvõime kui süüdivus. Süüdivust reguleerib KarS § 34. Seadus sätestab vaimse häire kategooriad lahtise loeteluna ning seob need süüd välistava tagajärjega, kui häire ulatub määrani, mis välistab süüvõime. Karistusseadustikuga võeti vastu ka piiratud süüdivuse instituut. Piiratud süüdivust käsitleb KarS § 35 ning erinevus süüdimatusest seisneb selles, et isiku võime enda teo keelatuses aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamale juhtida ei ole puudu, vaid on oluliselt piiratud. Piiratud süüdivust hinnatakse samadel alusel nagu süüdimatust, ehk läbi KarS §-i 34.²⁴

Karistusseadustiku 2021. aasta kommentaarides rõhutatakse ja Riigikohtu lahendis kinnitatakse, et on olemas üksnes kaks vastutusvõime tasandit: süüdivus ja süüdimatus – piiratud süüdivus ei ole nende vahepealne aste. Selle lähenemise kohaselt ei ole süü kraaditav deliktstruktuuri tasandil. Süü kas on või ei ole, ning kõik “vahepealsed” psüühika kõrvalekalded väljenduvad karistuse individualiseerimisel, mitte vastutusvõime astmetes. Seega on piiratud süüdivuse tuvastamisel isik süüdiv, kuid piiratud süüdivus annab aluse isiku karistuse võimalikuks kergendamiseks.²⁵

Siinkohal on oluline välja tuua, et karistusseadustiku üldosas paigutuvad süüdivuse ja piiratud süüdivuse sätted on kohaldatavad kõikide kuritegude puhul. Samamoodi on seatud ka Saksamaa kriminaalõiguses, erinevalt näiteks Suurbritanniast, kus piiratud süüdivust võib kaitseversioonina kohaldada vaid tapmise ja mõrva puhul.²⁶

---

²² Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 82-83.

²³ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 89.

²⁴ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 87.

²⁵ Pikamäe, P., Sootak, J. KarSK § 35/4; RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 32.

²⁶ Bohlander, M., lk 116; Ormerod, D., lk 294.

1.3. Termin

Süüdivuse kui õigusmõiste arengu käsitlusel tuleb taaskord tähelepanu pöörata asjaolule, et tegemist on sisuliselt interdistsiplinaarse – õiguspsühholoogilise terminiga.²⁷ See omakorda tähendab, et isiku psüühilise seisundi kirjeldus on psühholoogiakeelest “ümber tõlgitud ja kohandatud” juriidilisse keelde selleks, et juristidel oleks võimalik anda juriidiline hinnang mh isiku süüdivusele.²⁸ Kohtupsühhiaatria ekspert Michiel van der Wolf on selgitanud, et kui seadus defineerib süüdimatusega pädivaid vaimseid häireid, siis on tegemist juba juriidilise küsimusega. Seadusandjal on vaba voli sisustada häireid laiemalt kui meditsiinis ning samuti saab seadusandja otsustada, millised häired jäävad süüdimatusega pädivate häirete kategooriate alt välja.²⁹

Siinkohal on oluline tutvustada isiku varasema süü ehk *actio libera in causa* doktriini. Põhimõtte kohaselt saab isikut, kes ei olnud teo toimepanemise ajal suutlik enda käitumist mõistma või juhtima, vastutusele võtta, kui ta ise ennast vastavasse staadiumisse viis.³⁰ Seadusandja võib otsustada meditsiinilise süüdimatuse mõiste alt välja jätta need olukorrad, kus isik on end ise teatud psüühilise häire seisundisse viinud. Rahvusvahelise õiguskirjanduse kohaselt ongi peamised süüd mõjutavad, isiku eelnevad tegevused kas alkoholi tarbimine või teadlik psüühikahäire jaoks määratud ravimi võtmata jätmine.³¹ Eesti seadusandluses on KarS §-s 36 paika pandud, et tahtlikult või ettevaatamatusest põhjustatud joobeseisund ei välista süüid. Seega on mõned seadusandjad otsustanud isiku vastutust laiendada olukordadele, kus teo toimepanija on end tahtlikult joobeseisundisse viinud. Ravimite võtmata jätmise mõju isiku karistusõigusliku süü küsimusele ei ole minu teada Eesti kohtute praktikas käsitletud. Seadusandlus näitab aga selgesti, et isiku eelnevat käitumist psüühikahäire esilekutsumisel arvestatakse äärmiselt piiratud juhul. Riigikohus on küll ühes lahendis maininud, et ekspertide sõnul isik ei võimendanud ega tekitanud psüühikahäiret tahtlikult,³² kuid ei pidanud vajalikuks säärase võimendamise või häire teadliku esilekutsumise tagajärgi *obiter dictumi* 'i korras lahata.

---

²⁷ Mägi, M.-L. jt. Soovitused kvaliteetsete psüühikaekspertiiside tegemiseks kriminaalmenetluses. – *Juridica* 2025/10-11, lk 621.

²⁸ Mägi, M.-L. jt., lk 621.

²⁹ Van der Wolf, M., de Vries Robbé. *International Perspectives on Forensic Mental Health: Safeguarding the Quality of Forensic Assessment in Sentencing*. New York: Routledge 2022, lk 12-13.

³⁰ Dimock, S. *Actio Libera in Causa*. – *Criminal Law and Philosophy* 2013/7, lk 549.

³¹ Dimock, S., lk 561; Packer, I. K. *Evaluation of criminal responsibility*. Oxford: University Press 2009, lk 53; Keiler, J., Roef, D. *Comparative Concepts of Criminal Law*. 3rd edition. Cambridge: Intersentia 2019, lk 241.

³² RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 40.

2. SÜÜDIVUSE HINDAMISE KRITEERIUMID

KarS §-i 34 järgi tuleb süüdivuse hindamisel esmalt tuvastada psüühikahäire ning seejärel vaadata, kas häire välistas isiku võimet teo keelatusel aru saada või oma käitumist vastavalt sellele juhtida. Selline ülesehitus lähtub seisukohast, et vastutusvõime peab olema hinnatav kahel tasandil: esiteks faktilisel (kas häire üldse esines) ning teiseks normatiivsel (kas häire ulatus välistas süü).³³ Olen seisukohal, et süüdivuse jaotamine meditsiinilisteks ja juriidilisteks kriteeriumiteks loob seaduse rakendajale soodsa pinnase eksiteele minekuks. Esmapilgul tundub, et meditsiinilise kriteeriumi jaatamine on eksperdi ja juriidiliste kriteeriumite jaatamine kohtu pädevuses. Siiski tuleb tähele panna seda, mida Sootak juba 2002. aastal rõhutas - KarS §-s 34 loetletud meditsiinilised kriteeriumid on juriidilised konstruktsioonid, mille üle otsustamine on õigusnormi rakendamine.³⁴ Kohtuniku ülesannet p-d 1-5 nimetatud psüühikahäire tuvastada sedastati tegelikult ka karistusseadustiku eelnõu raames 1999. aastal.³⁵ Seega nähtub, et meditsiinilise kriteeriumi jaatamine ei ole eksperdi pädevuses, kuivõrd tegemist on seaduse kohaldamisega. Meditsiinilise kriteeriumi täidetuse tuvastamisel on seega oma osa nii eksperdil kui kohtul. Juriidiliste kriteeriumite analüüs on aga tervenisti kohtu pädevuses.

2.1. Kohtupsühholoogi ja -psühhiaatri roll

Karistusseadustiku kommentaarides leitakse,³⁶ et isiku psüühilise seisundi hindamiseks kriminaalmenetluse raames on kõige mõistlikum viia läbi kohtupsühhiaatria- ja psühholoogia kolmpeksespertiis, kuigi ei ole välistatud isiku süüdivuse hindamine ilma nimetatud aktita.³⁷ Õigus- ja psühholoogiateadlased on leidnud, et isegi kui menetluses kogutud tõenditest nähtub, et isiku käitumine on potentsiaalse psüühikahäire tõttu ebaratsionaalne, siis häire ja käitumise vahelise seose tuvastamine eeldab ikkagi erialateadmisi psüühikahäiretest.³⁸ Ekspertiisi teostamise vajalikkus tõusetub juhul, kui esinevad tõsiseltvõetavad kahtlused, et isiku psüühiline seisund võis tema süüdivusele mõju avaldada.³⁹ Teadlased jagavad siinkohal

---

³³ Pikamäe, P. KarSK § 34/5.

³⁴ Sootak, J. Süüdivuse karistusseadustikus, lk 86.

³⁵ Ernits, M. jt. Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendused. Tallinn: Juura 1999, lk 91.

³⁶ Osalt Riigikohtu lahendi 1-17-5760 p-le 11 tuginedes.

³⁷ Pikamäe, P. KarSK § 34/7.

³⁸ Soo, A. jt. Ekspertiiside kvaliteedi tagamine Eestis. – Juridica 2025/10-11, lk 597.

³⁹ Allikmets, M., Eino, K. Kohtupsühhiaatriaekspertiis kriminaalmenetluses: kuidas ja milleks? – Juridica 2021/7-8, lk 587.

arusaama, et Riigikohtu tõlgenduse järgi on isiku süüdivuse osas tõstatunud põhjendatud kahtluse korral ekspertiisi teostamine kohustuslik ekspertiisi.⁴⁰

On iseenesest mõistetav, et psüühikahäirete tuvastamiseks määratakse psüühika iseärasustega põhjalikult kursis olev erialaekspert. Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 95 lg 1 ja kohtuekspertiisiseaduse (KES) § 3 lg 1 määratlevad eksperdi isikut laialt, sätestades, et ekspert on isik, kes rakendab ekspertiisi tehes mitteõiguslikke teadmisi.⁴¹ KES § 3 lg 2 aga täiendab, et eksperdiks võib olla nii kohtuekspert, registreeritud eraekspert, riikliku ekspertiisiasutuse lepingupartneri töötaja või menetleja määratud muu füüsiline isik.⁴²

Kuigi seadusandlus sätestab vaid, et süüdivusekspertiisi peaks tegema kindlasti psühhiaater ehk arstiõppe ja psühhiaatria residentuuri läbinu ja mõnikord tuleks kaasata psühholoog, kellele pole erialaseid nõudeid üldse sätestatud, siis teaduskirjanduses on siiski leitud, et psüühikahäirete hindamine kohtumenetluses peaks olema tehtud kohtupsühhiaatriaekspertiisi eripädevuse/kutsega ja kliinilise kohtu- ja korrektsioonipsühholoogi eripädevusega/kutsega spetsialistide poolt.⁴³ Ekspertiisi pädevuse tuvastamiseks seoses süüteo toimepannud isiku süüdivusega on paslik võtta aluseks Riigikohtu 2009. aastal öeldu, mille kohaselt on “ekspertiisi pädevus eeskätt teo ajal esinenud raske psüühikahäire faktiline kindlakstegemine” ja 2022. aastal täpsustatu ”psüühikahäire tuvastatakse kohtupsühhiaatriaekspertiisi abil”.⁴⁴ Teisisõnu, eksperdi roll on kohut abistada erialaspetsiifilisi teadmisi puudutavates küsimustes, kuid lõpliku otsuste isiku süüdivuse kohta teeb kohus.⁴⁵

2.1.1. Psüühikahäire tuvastamine

Allikmets ja Eino on selgitanud, et meditsiinis kasutatava definitsiooni kohaselt on psüühikahäire kas a) psühholoogilistest, b) bioloogilistest või c) arenguhäiretest põhjustatud i) kognitiivsete funktsioonide, ii) emotsioonide regulatsiooni või iii) käitumise häire, mis põhjustab märkimisväärseid piiranguid x) sotsiaalsel suhtlemisel, y) töövõimes või z) muudel

---

⁴⁰ Soo, A. jt, lk 599.

⁴¹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 09.10.2025, 7, § 95 lg 1; Kohtuekspertiisiseadus. – RT I, 14.03.2025, 11, § 3 lg 1.

⁴² KES § 3 lg 2.

⁴³ Rästas, M., Marran, T. Üks amet, erinevad rollid. – *Juridica* 2026/1-2, lk 23; Mägi, M.-L. jt, lk 622-624; Kompus, T. Emotsionaalsete seisundite hindamine kohtupsühholoogilisel ekspertiisil. – *Juridica* 2002/2, lk 97; Soo, A. jt, lk 615.

⁴⁴ RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 19; 01.04.2009 nr 3-1-1-22-09, p 6.1; 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 35.

⁴⁵ Allikmets, M., Eino, K., lk 600.

olulistel tegevustel.⁴⁶ Õiguspsühholoogiaalases kirjanduses ollakse seisukohal, et kliinilise psühholoogi ja psühhiaatri ülesanne ekspertiisi teostamisel on tuvastada, kas uuritaval isikul esineb mõni rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni⁴⁷ (edaspidi RHK-10) raamistikus toodud häire või mitte.⁴⁸ T. Kompuse sõnul on häiretel ja haigustel kindlad sümptomid ja kulgemise viisid ning nende olemasolu tuvastatakse ettemääratud kriteeriumite täidetusega. Selleks uuritakse isiku teadvusseisundit, pööratakse tähelepanu tema mõttemustritele, meeleolu mõjutustele, tajumisvõimele, hinnatakse tema mälu ja intellektuaalsust, nägemise, kuulmise ja kõne võimet - teisisõnu analüüsitakse isiku olemust, käitumist ja tema elusündmuste kulgu pikaajalisemalt ning mitmekülgselt.⁴⁹ Ekspert töötab läbi isiku ülekuulamis(t)el antud ütlused, vajadusel tunnistajate ütlused isiku käitumise ja muu olulise kohta, isiku elukäigu andmed ja kliinilised intervjuud, ning nende põhjal antakse diagnostiline hinnang, kas esinevad kriteeriumid vastavad mõnele või mitmele RHK-10 diagnoosile.⁵⁰ Erialakirjanduses ja Riigikohtu seisukohtades on rõhutanud, et süüdivuse meditsiinilised kriteeriumid ei ole samastatavad diagnoosidega.⁵¹ Häire olemasolu tuleb hinnata mitte uuringu läbiviimise ajahetke suhtes vaid retrospektiivselt ehk kuriteo toimepanemise hetke seisuga.⁵² See omakorda tähendab, et isikul esineva häire tuvastamine ja tema psüühikale hinnangu andmine piiritletakse konkreetse olukorra ja ajahetkega ning see ei oma tähendust väljaspool kriminaalmenetlust.⁵³ Oluline on toonitada, et karistusseadustikus toodud rasked psüühikahäired on juriidilised konstruktsioonid ning seaduses toodud mõisted ei ühti meditsiinis kasutatavate mõistete ning süstemaatikaga.⁵⁴

KarS §-i 34 kohaselt kuuluvad isiku süüdivust mõjutada võivate psüühiliste häirete loetellu vaimuhaigus, ajutine raske psüühikahäire, nõrgamõistuslikkus, nõdrameeldus ja muu raske psüühikahäire. Õigus- ja psühholoogiaalases kirjanduses sisustatakse eelnimetatud häireid järgnevalt. Vaimuhaigusena on käsitletavat sügavad häired, kus isik tunnetab tegelikkust moonutatud kujul. Näiteks skisofreenia, mille puhul on isiku mõtlemine ja tajumine tumenenud ning ebaadekvaatne. Sellele vaatamata võivad olla säilinud isiku teadvuse selgus ja

---

⁴⁶ *Ibidem*, lk 593.

⁴⁷ RHK-10. Teabekeskus TEHIK. – <https://teabekeskus.tehik.ee/et/terminoloogiastandardid/rhk> (28.04.2026).

⁴⁸ Kompus, T., lk 98.

⁴⁹ Allikmets, M., Eino, K., lk 592.

⁵⁰ Kompus, T., lk 98-99.

⁵¹ Aadamsoo, A. Süüdimatuse meditsiinilised kriteeriumid – *Juridica* 2002/2, lk 101; RKKK 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 19.

⁵² Van der Wolf, M., de Vries Robbé, M., lk 14.

⁵³ Aadamsoo, A., lk 101.

⁵⁴ Allikmets, M., Eino, K. lk 593; Keiler, J., Roef, D., lk 240.

intellektuaalsed võimeid. Omased on hallutsinatsioonid, luulud või anormaalsed käitumisviisid. Ajutine raske psüühikahäire on häire, mis esineb lühemat aega ehk võib kesta tundidest nädalateni. Tegemist on sügava häirega, mis võib esineda hoogude või atakkidena. Häiret illustreerivad näiteks deliiriosne seisund kõrge palaviku korral, äge stressireaktsioon, deliirium. Oluline on ka märkida, et sellise ajutise häire katalüsaatoriks on enamasti väline tegur. Nõrgamõistuslikkuse all tuleb mõista vaimset alaarengut, mis on püsiv. Sellisele haiguslikule seisundile on iseloomulik kõne, motoorika ja sotsiaalse suhtluse madal tase. Nõdrameelsus on samuti püsiv, kuid aja jooksul raskenev psüühikahäire. Häirele on omane mälu- ja mõtlemishäirete esinemine viisil, mis häirib isiku igapäevast toimetulekut, nt intellektuaalsuse ja mälu tunduv langus. Siia alla liigituvad näiteks raukusnõdrameelsus ja teised peaju orgaanilised haigused, mis võivad tuleneda ka traumadest või mürgistustest. Kõik psüühikahäired, mis ei mahu eelnevate kategooriate alla, võivad kuuluda viimase punkti alla, see tähendab kujutada endast "muud rasket psüühikahäiret". Näitena on toodud rasked isiksushäired või rasked võõrutusseisundid. Õiguskirjanduses on näitena välja toodud, et Saksamaal kategoriseeritakse viimase punkti ehk muu psüühikahäire alla ka püromania ja kleptomania.⁵⁵ Pikemalt ma KarS §-s 34 loetletud psühholoogilise terminoloogia sisu lahkamisel ei peatu, kuna see ei ole töö fookus.

Järgnevalt selgitan, miks minu hinnangul peaks ekspert igal juhul, kui ta tuvastab isiku psüühikas iseärasusi või kõrvalekaldeid, nende avaldumist ja mõju ka ekspertiisiaktis kirjeldama.

2.1.2. Psüühikahäire avaldumise kirjeldamine

Kohtupsühholoogia ja kriminaalõiguse ekspertide ühtse seisukoha järgi peab ekspertiisiakt sisaldama kirjeldust sümptomitest, nähtuma peab meditsiiniline diagnoos ning selle määramise põhjendused.⁵⁶ Häiretel võib olla rohkelt sümptomeid ning kõik sümptomid ei pruugigi isikul avalduda. Seetõttu ongi oluline mitte pelgalt kindla häire nentimine, vaid häirele omaste sümptomite avaldumise kirjeldamine.⁵⁷ Ka Eesti erialakirjanduses sedastatakse, et tegelikkuses ei ole juristidele niivõrd oluline isikule pandud diagnoos, vaid just sümptomite avaldumise kirjeldus. Kuivõrd ekspertiisiakti eesmärk on võimaldada kohtul langetada otsus isiku

---

⁵⁵ Pikamäe, P. KarSK § 34/4.1-4.5; Adamsoo, A., lk 101; Keiler, J., Roef, D., lk 242.

⁵⁶ Mägi, M-L. jt, lk 635-636; TrtRnKo 28.09.2022 nr 1-22-2300/34, p 60.

⁵⁷ Hallevey, G. The Matrix of Insanity in Modern Criminal Law. Cham: Springer International Publishing 2015, lk 33.

süüdivuse küsimuse osas, tuleks akti ka sellest vaatepunktist lähtudes koostada.⁵⁸ Riigikohus on samuti tõdenud, et lisaks isiku diagnoosimisele on eksperdi ülesanne kirjeldada, kuidas konkreetne psühhopaatoloogiline seisund ilmneb ning mil viisil see loodusteaduslike teadmise kohaselt isiku käitumisele ja toimetulekule mõju avaldab. Sestap on kriitilise tähtsusega justnimelt eksperdi kirjeldused selle kohta, kuidas häire isiku mälu, tähelepanu, orientatsioonivõimet, käitumist ja intellektuaalseid funktsioone mõjutab. Vastava kirjelduseta ei kohtul sisuliselt võimatu hinnata juriidilisi kriteeriume ja nende seost psüühikahäirega.⁵⁹ Sellest johtuvalt ei tohi eksperdi hinnang piirduda vaid järelduste tegemisega vaid nähtavad peavad olema ka järelduseni viinud põhjendused.⁶⁰

Allikmetsa ja Eino sõnul on aga ebarealistlik eeldada, et iga ekspert oskaks mõista õigusteadlaste väärtuseid objektiivsusest ja erapooletusest ning suudaks enda eksperthinnangu sõnastada juriidilisest vaatepunktist lähtuvana ja menetlejale ning kohtule arusaadaval viisil.⁶¹ Sellele seisukohale tasub vastu vaielda lähtepunktist, et süüdivuse tuvastamiseks teostatud ekspertiise peaks läbi viima just kohtupsühholoogi ja/või kohtupsühhiaater, kellel on nimetatud ekspertiiside kvaliteetseks tegemiseks vastav väljaõpe olemas.⁶² Oluline on aga mõista, et kuigi KrMS § 106 lg 4 p 1 ei luba esitada eksperdile õiguslikke küsimusi, peavad esitatavad küsimused kaasa aitama menetluslikult oluliste asjaolude väljaselgitamisele. Eesmärk on saada eksperdilt meditsiiniline hinnang isiku psüühilisele tervisele ning selle mõju tema käitumisele ja arusaamisvõimele.⁶³ Allikmetsa ja Eino sõnul peaks eksperdi ülesandeks olema isiku seisundi kirjeldamine meditsiinilisest vaatepunktist, mitte selle õiguslik hindamine.⁶⁴ See omakorda tähendab, et eksperdile ei peakski esitada küsimusi stiilis "kas isik on võimeline aru saama enda teo keelatuses või enda käitumist vastavalt sellele juhtima" või "kas isik on süüdiv". Küsimused peaksid aga olema esitatud vormis "kas isikul esines psüühikahäireid" ja "kuidas isikul esinevad häired avalduvad, milliseid protsesse häire mõjutab".⁶⁵ Riigikohus leidis, et kui ekspert on isikul esinevate häirete avaldumist kirjeldanud, tuleks tal anda hinnang, kas häire on raske ning paigutub mõne KarS §-s 34 loetletud kategooria alla.⁶⁶ Vaatamata sellele, et

---

⁵⁸ Mägi, M.-L. jt, lk 635-636.

⁵⁹ RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 38-39; RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745, p 35.

⁶⁰ Allikmets, M., Eino, K., lk 599.

⁶¹ *Ibidem*, lk 587-588.

⁶² Mägi, M.-L. jt, lk 622.

⁶³ RKKKm 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 43.

⁶⁴ Allikmets, M., Eino, K., lk 590; Soo, A. jt, lk 608.

⁶⁵ Allikmets, M., Eino, K., lk 590.

⁶⁶ RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745, p 35.

tegelikkuses on tegemist õigusnormi kohaldamisega, selgitan järgnevalt põhjalikumalt, miks tuleks Riigikohtu seisukohta kriitiliselt suhtuda.

2.2. Kohtu roll

2.2.1. Psüühikahäire raskuse hindamine ja kategoriseerimine

Nagu eelnevalt sedastatud, on meditsiiniliseks kriteeriumiks raske psüühikahäire. Mitte aga kõik psüühikahäired ei ole rasked. Häire raskuse hindamise puhul ei nähtu Eesti erialases õiguskirjanduseski suurt selgust selle osas, kas tegemist on eksperdi või kohtuniku pädevusse kuuluva hinnanguga.⁶⁷

Seadusest, seaduse kommentaaridest ega Riigikohtu lahenditest ei nähtunud enne 2022. aastat selgelt, kuidas ja kes täpselt otsustab, kas isikul esineb süüdimatuse meditsiiniline kriteerium ehk KarS § 34 loetletud raske psüühikahäire. J. Sootak juba 2002. aastal karistusseadustiku süüdivuse muudatusi analüüsid, et kuigi diagnoosi hindamise puhul KarS § 34 punktide alusel on tegemist eksperdi arvamusega, on teisalt tegemist ka õigusnormi kohaldamisega, mistõttu ei kuulu see ainult eksperdi pädevusse.⁶⁸ Sellele järgnes suur segadus, mille alguspunktiks võib lugeda Riigikohtu 2009. aastal öeldut “Süüdimatuse meditsiinilised tunnused on loetletud KarS § 34 p-des 1-5 ja nende esinemine teo toimepanemise ajal tehakse kindlaks ekspertiisiga. Ekspertiisi pädevuses on eeskätt teo ajal esinenud raske psüühikahäire faktiline kindlakstegemine. Meditsiiniliste kriteeriumide tuvastamisel lasub kohtul kohustus kontrollida isiku võimet normikuulekalt käituda ehk selgitada välja süüdimatuse juriidiliste tunnuste esinemine”⁶⁹ ja selle edasist tõlgendamist. Sellist seisukohta on Riigikohus väljendanud ka enda 2017. aasta lahendis⁷⁰ ning see on otsapidi, kergelt muudetud kujul jõudnud ka 2021. aasta karistusseadustiku kommentaaridesse ”Ekspertiisi pädevuses on teo ajal esinenud raske psüühikahäire faktiline kindlakstegemine ehk süüdimatuse meditsiiniliste tunnuste faktiline sedastamine”.⁷¹

Järgnevalt tasub välja tuua, et Allikmetsa ja Eino sõnul on omaette väljakutse määratleda, milline psüühikahäire on käsitletav raskena, kui võrd seadus seda ei defineeri. Nende hinnangul

---

⁶⁷ Allikmets, M., Eino, K. lk 593; Lind, S., Eino, K. Isikult vabaduse võtmine põhjendusel, et ta on psüühikahäire tõttu endale või teistele ohtlik. – *Juridica* 2014/7, lk 532-533.

⁶⁸ Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus, lk 86.

⁶⁹ RKKKo 01.04.2009 nr 3-1-1-22-09, p 6.1.

⁷⁰ RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 19.

⁷¹ Pikamäe, P. KarSK § 34/7.

eeldab häire raskuse hindamine meditsiinilisi teadmisi ja häire olemuse mõistmist, mistõttu peaks see paigutuma eksperdi pädevusalasse.⁷² Häire raskusele hinnangu andmist komplitseerib asjaolu, et arstiteadustes ei ole ühtset, raske psüühikahäire määratlust.⁷³ Allikmetsa ja Eino sõnusti peab ekspert kirjeldama, kuidas ja mil määral häire isikule mõju avaldab ning selline tegevus ongi sisuliselt häire raskuse hindamine.⁷⁴ Teisalt tuleks Riigikohtu lauset ” [e]ksperdilt saadud teabe põhjal peab kohus langetama normatiivse otsustuse, kas toimepanijal diagnoositud psüühikahäire on käsitatav raskena ka õiguslikus mõttes ehk KarS § 34 tähenduses” tõlgendada viisil, mille kohaselt jääb lõplik sõna häire raskuse ja kategoriseerimise suhtes kohtule. Kohtul tuleks eksperdi järeldusse kriitiliselt suhtuda kasvõi seetõttu, et teadusuuringute järgi langevad mitme eksperdi antud hinnangud ühe uuritava suhtes tehtud diagnoosi osas harva kokku ja suur osa Eestis kriminaalmenetluse raames teostatud ekspertiisidest ei vasta üldsegi nõuetele.⁷⁵ Seega, kuivõrd meditsiinilise kriteeriumi ehk KarS §-s 34 toodud raskete psüühikahäirete loetelu on juriidiline konstruktsioon ning Riigikohtu sõnul jääb viimane sõna niikuinii kohtule, ei oleks eksperdil üldse vaja häire juriidilise raskuse osas sõna võtta. Veelgi enam, ekspert peaks sellest lausa hoiduma. Allikmets ja Eino on ise ka leidnud, et ekspertiisiakt on eksperdi hinnang, mis peab abistama otsuse langetajat ja võimaldama kohtul tuvastada süüdimatuse meditsiiniliste ja juriidiliste kriteeriumite olemasolu või puudumine.⁷⁶ Eelnevat kokkuvõttes ja algallikaid kooskõllaliselt tõlgendades on selge, et eksperdi ülesanne on psüühikahäire faktiline kindlakstegemine ja ekspertiisile tuginedes otsustab kohus, kas isiku häire paigutub KarS §-is 34 toodud meditsiiniliste kriteeriumite, teisisõnu juriidiliste konstruktsioonide alla.

Kohtu esimene ülesanne on seega hinnata, kas isikul tuvastatud psüühikahäire on ka õiguslikus mõttes raske.⁷⁷ Siinkohal on äärmiselt oluline mõista, et juhul, kui ekspert on tuvastanud häire, kuid eitanud häire raskust, peab kohus ikkagi häire raskuskusele hinnangu andma. Alates 2022. aastast on ka häire raskuse hindamine selgemaks saanud. Riigikohus on leitud, et häire raskust mõjutavad järgmised asjaolud. Esiteks annab kaalu see, kui RHK kirjeldab häiret raskena. Näiteks arvestas kohus asjaolu, et äge stressireaktsioon on RHK järgi *olulise raskusastmega* mööduv häire. Samas lahendis leidis kohus, et kui häire võib esineda skaalal tund-kuni-päevi ja isikul esines häire pikemat aega, räägib see häire raskuse kasuks.⁷⁸ Siit nähtub, et RHK järgi

---

⁷² Allikmets, M., Eino, K., lk 593-594.

⁷³ Lind, S., Eino, K., lk 532-533.

⁷⁴ Allikmets, M., Eino, K., lk 594.

⁷⁵ Soo, A. jt, lk 609; Viidatud artiklis on põhjalikumalt selgitatud probleemi, mis kaasneb kohtute oskamatuslega eristada kvaliteetset ekspertiisi ebakvaliteetselt.

⁷⁶ Allikmets, M., Eino, K., lk 586.

⁷⁷ RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745, p 35, 42; 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 19-21, 38-39.

⁷⁸ RKKKo 31.03.2017 nr 1-20-6745, p 46-48.

raske häire ning häire mõõdupuul raskema vormi väljendumine (mõni tund vs mitu päeva) mõjutavad kohtu silmis häire raskuse astet. Ringkonnakohus on lisaks leidnud, et mitme häire samaaegne esinemine räägib psüühikahäire raskuse kasuks.⁷⁹

Teatavat segadust tekitab nähtavalt raske psüühikahäire kui meditsiinilise kriteeriumi ja raske psüühikahäire raskuse kui olulise piiratuse mõõdiku vahetegemine. KarS §-s 34 toodud vaimuhaigus, ajutine raske psüühikahäire, nõrgamõistuslikkus, nõdrameelsus ja muu raske psüühikahäire on kõik rasked psüühikahäired.⁸⁰ Probleemkohaks on aga tõsiasi, et nõrgamõistuslikkus, nõdrameelsus ja muu raske psüühikahäire alla minevad häired esinevad laialt skaalal. Illustreerimaks problemaatikat – karistusseadustiku kommentaarides on välja toodud, et kerge vaimne alaareng, mis paigutub nõrgamõistuslikkuse alla või nõdrameelsus, samuti sügavate isiksushäiretega isikuid tuleks praktikas lugeda piiratult süüdivaks.⁸¹ See aga tähendab, et mh loetakse teatud juhul meditsiiniliselt *kerget* vaimset alaarengut juriidiliselt *raskeks* psüühikahäireks KarS § 34 p 3 mõttes, mis annab aluse liikuda edasi süüdimatuse ja piiratud süüdivuse analüüsi juurde.⁸² Sellest esmapilgul vastuolulisest järeldusest tuleb aga üle olla, sest meditsiiniliselt kerge nõrgamõistuslikkus (nt oma skaala raskemas vormis) võib isikut ikkagi säärasel viisil mõjutada, mida tuleb pidada juriidiliselt raskeks ehk KarS § 34-s toodud häireks, mis täidab meditsiinilise kriteeriumi nõuet. Parimaks näiteks siinkohal saan tuua Tartu Ringkonnakohtu lahendi, kus isikul tuvastati mitu häiret (isiksushäire, depressioon, alkoholisõltuvus) ja leiti, et häirete kooslus tervikuna avaldas isikule suurt mõju ja seetõttu tuvastati isikul muu raske psüühikahäire KarS § 34 p 5 mõttes.⁸³ Alles seejärel saab hakata hindama tuvastatud raske psüühikahäire mõju olulisust (raskust) isiku arusaamis- või juhtimisvõimele. Selguse mõttes tuleks psüühikahäire raskust ja raske psüühikahäire mõju olulisust terminitena lahus hoida.

Kokkuvõttes tuleb meeles hoida, et kohus võib erinevalt eksperdist leida, et isikul esinev meditsiiniliselt kerge häire on juriidilises mõttes raske või vastupidi. See omakorda tähendab, et kohus peab ise häire raskust hindama ning otsustama, kas tegemist on mõne KarS § 34 loetellu paigutuva raske psüühikahäirega või mitte. Kui kohus nendib, et isikul esines etteheidetava teo toimepanemise ajal mõni loetelus toodud raske psüühikahäire, tuleb kohtul jaatada süüdimatuse meditsiinilise tunnuse olemasolu.

---

⁷⁹ TrtRnKo 20.10.2021 nr 1-20-9212/35, p 68.

⁸⁰ Seda on nentunud ka Riigikohus lahendi 1-20-6745/88 p-s 35.

⁸¹ Pikamäe, P. KarSK § 35/1.-2.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ TrtRnKo 20.10.2021 nr 1-20-9212/35, p 68.

2.2.2. Süмптоaatiline seos

Meditstiinilise tunnuse sedastamise järel tuleb tuvastada süмптоaatiline seos häire ja toimepandud teo vahel.⁸⁴ Täpsemalt on vaja tuvastada, kas isikul teo toimepanemise ajal esinev psüühikahäire mõjutas tema võimet aru saada toimepandud teo keelatuses või võimet enda käitumist vastavalt sellele arusaamale juhtida.⁸⁵ Häire mõju on seega lingiks häire ja toimepandud teo vahel.⁸⁶

Praktikas on süмптоaatilise seose analüüsimine osa juriidiliste kriteeriumite analüüsist. On mõistetav, et seose tuvastamine toimubki hinnates, kas häire mõjutas isiku arusaamisvõimet mõista toimepandud teo keelatust või võimekust juhtida enda käitumist vastavalt sellele arusaamisele. Kõige olulisem on, et juriidilisi kriteeriume hinnatakse justnimelt häire sümptomitega seonduvalt ning selleläbi ongi täidetud süмптоaatilise seose hindamise nõue. Illustreerin enda mõtet kahe näitega: 1) isikul diagnoositakse kleptomaania, häire hinnatakse raskeks psüühikahäireks, haigus väljendub vastupandamatutes tungides asju varastada, isik varastab bussis kõrvalistuja taskust telefoni; 2) isikul diagnoositakse kleptomaania, häire hinnatakse raskeks psüühikahäireks, haigus väljendub vastupandamatutes tungides asju varastada, isik süütab armukadedusest enda endise abikaasa auto. Nende kahe näite puhul on selge, et isikul on tuvastatud raske psüühikahäire, kuid esimese näite puhul on häire ja teo vahel süмптоaatiline seos, teise näite puhul see aga puudub. Kui hinnata süмптоaatilist seost eraldi, tuleks esimese näite puhul edasi liikuda juriidiliste kriteeriumite analüüsi juurde, teise näite puhul eitada häire seost teo toimepanemisega ning lugeda süüdivuse analüüs lõpetatuks. Kui öelda, et süмптоaatilise seose tuvastamine on häire raskuse ja juriidiliste kriteeriumite analüüsi vahepealne kriteerium, oleks tegemist nõ eelkontrolliga. Teisisõnu, süмптоaatilise seose jaatamine oleks hüpoteesi püstitamine, mille tõepärasust kontrollitakse juriidiliste kriteeriumite analüüsi käigus. Leian, et sellise “eelkontrolli” teostamine ei ole ilmtingimata vajalik. Leian, et süмптоaatilise seose eraldi kontrollimine on põhjendatud siis, kui esineb silmnähtav kahtlus sümptomite ja teo toimepanemise asjaolude vahel. Kui silmnähtavat kahtlust ei teki, tuleks süмптоaatilist seost kohe arusaamisvõime ja käitumise juhtimisvõime analüüsil hinnata.

---

⁸⁴ Packer, I. K., lk 31.

⁸⁵ RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 20; 05.10.2018 nr 1-17-5760/47, p 12.

⁸⁶ Keiler, J., Roef, D., lk 243.

Riigikohus on leitud, et olukorras, kus isikul on näiteks tuvastatud luululine psühhoos, kuid ta on teadlik, et sõiduki juhtimiseks on tarvis juhiluba, ei pruugi nimetatud häire isiku arusaamis- või juhtimisvõimet selle konkreetse õigusvastase teo (süsteemiline loata juhtimine) toimepanemisel üldse mõjutada.⁸⁷ Teisisõnu, psüühikahäire peab olema põhjus, ilma milleta ei oleks isik tegu toime pannud. Ka rahvusvahelises õiguskirjanduses toonitatakse, et tuvastada tuleb sümptomaatiline seos häire ja teo toimepanemise vahel.⁸⁸ Eelnevast nähtub, et kohtu ülesanne on tuvastada, kas isikul tuvastatud häire mõjutas just neid arusaamise- või käitumise juhtimise võimetega seotud protsesse, mis päädisid talle etteheidetava teo toimepanemisega.

2.2.3. Intellektuaalne element

KarS § 34 järgi ei ole isik süüdiv, kui ta teo toimepanemise ajal ei olnud võimeline aru saada oma teo keelatusest või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima seoses raske psüühikahäirega. KarS § 35 järgi võib kohus isiku karistust kergendada, kui isiku võime oma teo keelatusest aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida on käesoleva seadustiku §-s 34 nimetatud põhjusel oluliselt piiratud. Kuivõrd süüdimatuse ja piiratud süüdivuse elemendid ei erine sisult, kasutan kriteeriumite kirjeldamiseks mõlema kohta öeldut.

Seaduse sõnastusest nähtuvalt on juriidilised kriteeriumid esitatud alternatiividena. Sama struktuuri jälgib ka saksa kriminaalõigus.⁸⁹ Õiguskirjandus ning Saksa kohtupraktika selgitavad, et need kaks seisundit ei saa esineda samaaegselt - kui isik ei suuda enda käitumise keelatust mõista, ei saa isik loogiliselt võttes enda käitumist vastavalt sellele arusaamale (mis tal puudub) juhtida.⁹⁰ Riigikohtu seisukohti lugedes tuleb kahetsusega tõdeda, et süüdivuse juriidiliste kriteeriumite olemust on ka erialaekspertidel raske hoomata. Esimene sisuline Riigikohtu lahend, mis käsitles süüdimatusseisundit, sisaldas kohtu järeldust sõnastuses: ” Ekspertiarvamuse järgi /.../ ei olnud V.D. võimeline teo toimepanemisel andma sellest endale aru ja oma tegusid juhtima (tl 19). Ekspertiarvamusest järeldub, et V.D. pani talle süüksarvatud teo toime süüdimatusseisundis.”⁹¹ 2017. aasta lahendis ütles Riigikohus järgnevat: “Seega tuleb kohtul kindlaks teha, kas inimesel tuvastatud häire takistas tal teo keelatusest aru saada ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida.”⁹² Sisuliselt on ilmne, et ka kõrgeim kohus ei

---

⁸⁷ RKKKo 11.12.2013 nr 3-1-1-115-13, p 7.

⁸⁸ Hallevey, G., lk 39.

⁸⁹ Bohlander, M., lk 132; Keiler, J., Roef, D., lk 243.

⁹⁰ Bohlander, M., lk 132.

⁹¹ RKKKo 20.05.1997 nr 3-1-3-19-97; Kuigi 1997. aastal oli süüdimatuse hindamine deliktstruktuuris teisiti seatud, oli süüdimatuse sisu sarnane.

⁹² RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16, p 20.

mõistnud toona juriidiliste kriteeriumite alternatiivsust.⁹³ Seda viga parandas Riigikohus aga 2022. aastal lahendiga kui sõnas (küll piiratud süüdivuse analüüsi raames, kuid piiratud süüdivus ja süüdimatus tuvastatakse samadel alustel), et piiratud süüdivusel on kaks liiki, millest esimene käsitleb isiku võimet aru saada teo keelatusest ja teine alternatiiv käsitleb isiku võimet oma käitumist juhtida. Samas lahendis tegi kõrgeim kohus etteheite alamaastme kohtutele, et nad ei mõistnud kahe liigi alternatiivsust ja pidasid neid ekslikult kumulatiivseteks.⁹⁴

Seaduse sõnastuse kohaselt kätkeb süüdivuse juriidiliste kriteeriumite esimene alternatiiv ehk intellektuaalne element teo toimepanija võimet enda teo keelatusest aru saada.⁹⁵ Seaduse kommentaarides selgitatakse, et isiku arusaamisvõimet § 34 järgi tuleb hinnata alles siis, kui ei kohaldu KarS § 39. KarS § 39 järgi puudub isikul süü, kui ta ei saa aru oma teo keelatusest ja see eksimus oli temale vältimatu. Kui isik ei saanud aru enda teo keelatusest ja see eksimus oli talle vältimatu, välistab see isiku süü täielikult. Järelikult prevaleerib KarS § 39 ning §-i 34 tuleb hinnata juhul, kui isiku võimetus enda teo keelatusest aru saada ei olnud vältimatu, vaid tulenes psüühilisest häirest.⁹⁶

Rahvusvahelises õiguskirjanduses selgitatakse, et süüdivuse intellektuaalne element kätkeb isiku võimekust teada ja mõista enda teo faktilist ja moraalset tähendust.⁹⁷ Rahvusvahelises õiguskirjanduses rõhutatakse veelgi, et eksperdil tuleks selgitada, kuidas isikul esinevad sümptomid juriidilist või moraalset normitunnetust mõjutada võisid.⁹⁸ Kohtu jaoks on juriidilise otsuse tegemisel äärmiselt oluline, et aktist nähtuks selgelt, millisest keelatusest arusaamist ekspert hindas. Erinev lähtekoht ja arusaam võib halvimal juhul viia täpselt vastupidise (nt süüdivuse asemel süüdimatuse) otsuseni.⁹⁹ Tõdedes, et moraalsed ja õiguslikud väärtused ei pruugi alati kattuda, on leitud, et neid mõlemaid tuleks teo keelatusest arusaamise hindamisel arvesse võtta.¹⁰⁰ Sellele vaatamata valitseb õigusteoreetikute seas arusaam, et intellektuaalne

---

⁹³ Sootak, J. Piiratud süüdivus. Riigikohtu 20. juuni 2022. a otsus asjas 1-20-6745. – *Juridica* 2022/9-10, lk 678.

⁹⁴ RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 33, 51.

⁹⁵ KarS § 34.

⁹⁶ Pikamäe, P. KarSK § 34/3.2.

⁹⁷ Coppola, F. *Motus Animi in Mente Insana: An Emotion-Oriented Paradigm of Legal Insanity Informed by the Neuroscience of Moral Judgements and Decision-Making.* – *Journal of Criminal Law and Criminology* 2019/109 (1), lk 10.

⁹⁸ Packer, I. K., lk 42.

⁹⁹ Bloch, K. E. *Legal Indeterminacy in Insanity Cases: Clarifying Wrongfulness and Applying a Triadic Approach to Forensic Evaluations.* – *UC Law Journal* 2016/67 (4), lk 919-920.

¹⁰⁰ Koivula, N. *A neuroscientific perspective on cognitive and volitional impairment in criminal irresponsibility assessments: a case for a capacity-based approach.* – *MaRBL e Research Papers* 2014/5, lk 109-110.

element hõlmab vaid teo juriidilist keelatus.¹⁰¹ Riigikohus on viimast seisukohata jagades nentinud, et tegemist on vältava keelueksimusega, kus inimene ei saa psüühikahäire tõttu aru oma teo keelatusest.¹⁰² Ringkonnakohus on arusaamisvõimet avades täpsustanud, et oluline ei ole see, kas isik saab aru, et mingi tegu (nt tapmine) on keelatud vaid see, kas isik mõistab, et tema poolt sellise teo toimepanemine konkreetses olukorras on keelatud. Teisisõnu on vaja tuvastada, kas isik mõistab, et tema toimepandav tegu on keelatud ehk ebaõige. Teo ebaõigusest arusaamise võimega samastas ringkonnakohus ebaõigusarusaama ehk ebaõigusteadvuse mõisted.¹⁰³ Järelikult lähtutakse Eesti kohtupraktikas selgelt õiguslikust keelatusest.

Rahvusvahelise kirjanduse kohaselt mõjutavad isiku arusaamisvõimet ehk võimet enda teo keelatus mõista enamasti raskeloomulised vaimsed haigused¹⁰⁴, millega kaasnevad luulud või hallutsinatsioonid.¹⁰⁵ Sellised sümptomid esinevad enamasti psühhootiliste häirete ja skisofreenia puhul.¹⁰⁶ Luulude puhul võib inimene näiteks ekslikult arvata, et teda jälitatakse. Hallutsinatsioonidega on tegemist siis, kui isik näeb või kuuleb asju, mida tegelikult ei ole olemas.¹⁰⁷ Sellest nähtub, et häire mõjutab justnimelt isiku võimet aru saada end ümbritsevast viisil, nagu seda mõistaks psüühiliselt selle konkreetse häireta isik. Rahvusvahelises kirjanduses nenditakse, et hallutsinatsioonide nägemine või kuulmine ei tähendada alati, et isik ei mõista oma teo juriidilist keelatus. Õiguskirjanduses on seda seisukohta näitlikustatud olukorraga, kus isik paneb bordelli põlema, kuna jumala sõnul saab inimkond vaid nii lunastust. Isik teab, et maiste reeglite järgi on tema tegu keelatud, kui lähtuvalt moraalitynnetusest peab ta oma tegu õigeaks.¹⁰⁸ Järelikult on võimalik, et isikul esineb raske psüühikahäire mis mõjutab (nt motiveerib) teda keelatud tegu toime panema, kuid sellele vaatamata säilib isikul võime enda teo keelatus mõista. Hoopis teistsugune on olukord, kui isik nt ründab "enesekaitsena" enda klaasi jooki valavat teenindajat, sest paranoidse skisofreenia tõttu arvas ta, et teda tahetakse mürgitada.¹⁰⁹ Mõlemal juhul esinesid isikul hallutsinatsioonid, kuid ühel puhul

---

¹⁰¹ Hallevy, G., lk 36.

¹⁰² RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 33.

¹⁰³ TrtRnKo 05.05.2020 nr 1-20-201/32, p 22.

¹⁰⁴ van Es, R. M. S., Kunst, M. J. J., de Keijser, J. W. Forensic mental health expert testimony and judicial decision-making: A systematic literature review. – *Aggression and Violent Behavior* 2020/51, lk 2.

¹⁰⁵ Redding, R. E. The Brain-Disordered Defendant: Neuroscience and legal Insanity in the Twenty-First Century. – *American University Law Review* 2006/56 (1), lk 81.

¹⁰⁶ van Es, R. M. S., Kunst, M. J. J., de Keijser, J. W., lk 2-3.

¹⁰⁷ Psühhiaatria ARPS.01.067. Psühhiaatria aineprogramm raviteaduse 5 kursuse üliõpilastele. Kliinikum. – <https://kliinikum.ee/psyhhaatriakliinik/lisad/ravi/FR-Ravi5k.htm> (28.04.2026).

¹⁰⁸ Hallevy, G., lk 36.

¹⁰⁹ Mohandie, K., Duffy, J. E. Understanding Subjects with Paranoid Schizophrenia. – *FBI Law Enforcement Bulletin* 1999/68 (12), lk 9; Siin kehtib ilmselt sama reegel nagu KarS § 39 ja teo keelatusest arusaamisvõime vahekorra puhul, kus eksimus õigusvastatust välistavas asjaolus ei välista teo õigusvastasust KarS § 31 lg 1 järgi, sest eksimus tuleneb psüühikahäirest.

mõistis isik enda teo õiguslikku keelatust, teisel puhul ei olnud ta seda suuteline aduma. Riigikohtu praktikas on isiku arusaamisvõime puhul on leitud, et isiku poolt teostatavad kuriteo varjamisteod, olgu siis enne teo toimepanemist või selle järgsed, viitavad isiku arusaamisvõimele enda teo keelatusest.¹¹⁰ Kui tuvastatakse, et isik ei olnud psüühikahäire tõttu võimeline enda teo keelatust mõistma, tuleb jaatada isiku süüdimatust. Vastasel juhul tuleb edasi liikuda voluntatiivse elemendi analüüsi juurde.

2.2.4. Voluntatiivne element

Seaduse kommentaaride järgi on süüdivuse voluntatiivne element isiku võime oma käitumist juhtida ja sellist võimet eeldatakse. Käitumise juhtimisvõime all hinnatakse, kas häire mõjutas isiku normipärasest motivatsioonivõimet.¹¹¹ Rahvusvaheline õiguskirjandus kajastab arusaama, et voluntatiivsus tähendab sisuliselt isiku enese-kontrolli võimet, ehk võimekust enda impulsse kontrollida ning seega vabalt erinevate käitumisvariantide vahel valida.¹¹² Voluntatiivse elemendi tuvastamisel kõige raskem ülesanne on välja selgitada, kas isik ei suuda või ei taha enda impulssi kontrollida. Õigusteadlased usuvad, et võime oma käitumist juhtida tugineb isiku teadlikkusele ning arusaamisvõimele. Kui isik on teadlik, et tema käitumine on sisuliselt, sotsiaalselt ning moraalselt taunitav, on ta eelduslikult võimeline vale tegu mitte tegema.¹¹³ Samuti on sedastatud, et voluntatiivne element ei tähenda niivõrd võimalust vabalt käituda, vaid hoida end tagasi käitumast viisil, mis ei lähe kokku isiku tahtega.¹¹⁴ Õiguskirjanduses on leitud, et käitumise juhtimise võimetuse lävend on äärmiselt kõrge ning selle jaatamiseks peab nähtuma, et isik ei suutnud kogu oma tahte juures ikkagi normipäraselt käituda.¹¹⁵ Riigikohus on selgitanud, et käitumise juhtimisvõime piiratuse puhul saab inimene küll teo keelatusest aru, kuid psüühikahäire tõttu on tal häireta isikuga võrreldes palju raskem end vaos hoida, kuna tema tung teole on niivõrd tugev.¹¹⁶ Eelnev selgitab suurepäraselt, miks arusaamis- ja käitumisvõime saavad esineda vaid alternatiivselt. Käitumise juhtimisvõime puudumine eeldab, et isikul eksisteerib arusaamine enda teo keelatusest, kuid kogu tahtmise juures ei suuda ta keelatud teo tegemisest hoiduda.

---

¹¹⁰ RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 49-50; VMKo 07.03.2024 nr 1-23-3405/14.

¹¹¹ Pikamäe, P. KarSK § 34/3.1.

¹¹² Coppola, F., lk 11.

¹¹³ Coppola, F., lk 18-19.

¹¹⁴ Koivula, N., lk 121.

¹¹⁵ Keiler, J., Roef, D., lk 243.

¹¹⁶ RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 33.

Äraütle mata oluline on Riigikohtu tähelepanek, mille kohaselt ei tohi samastada isiku *füüsilist* suutlikkust tema *psüühilise* võimekusega käitumist juhtida. Kohus selgitas, et “Inimese võime kontrollida oma käitumist on vaimne võime käituda vastavalt ebaõiguserusaamale ehk vastavalt sellele, kuidas ta mõistab keelatud käitumist (s.o võime juhtida oma tahet ja otsustusi), mitte aga see, kuidas ta füüsiliselt oma tegusid kontrollib. Piiratud süüdivuse tuvastamise käigus toimepanija kontrollivõime hindamisel on määrav tema võimekus juhtida oma käitumist normipäraselt ka tugevate soovide ja vajaduste puhul ning võimekus pärssida normivastaseid tunde.”¹¹⁷ Samas otsuses leidis Riigikohus, et käitumise juhtimisvõime olulise piiratuse kasuks räägib see, kui isiku käitumine oli ebatavaline ja selges vastuolus tema tavapärase käitumismustriga.¹¹⁸ Järelikult tuleb hinnata seda, kas isikul esinev psüühiline häire takistas tal olukorras, kus ta sai aru teo keelatusest, tegu mitte toime panna. Seega ei ole rõhuasetus ainult füüsilises ja loogilises järjestuses tegude toimepanemise suutlikkuses, vaid isiku võimekuses hoiduda kuritegu toime panemast.

Eesti kohtupraktika, viidates rahvusvahelisele kirjandusele on toonitanud, et isiku käitumisvõimet mõjutavad peamiselt isiksushäired ning sõltuvushäired.¹¹⁹ Teaduskirjanduses on ka leitud, et impulsskontrolli düsfunktsiooniga iseloomustatavad psüühikahäired võivad viidata juriidilises tähenduses isiku käitumise juhtimisvõime häiritusele.¹²⁰ Rahvusvaheliste teadusuuringute põhjal ei ole aga päris täpselt selge, kui suurt rolli selliste neuroloogiliste leidude visuaalne kajastamine tegelikkuses isiku süüdivuse üle otsustamisel mängib, olgugi, et teatud mõju selliste tõendite kasutamisel kohtus süüdimatuse kasuks otsustamisel tuvastati.¹²¹

Kokkuvõtvalt on oluline mõista, et käitumise juhtimisvõime analüüs eeldab isiku võimet aru saada enda teo keelatusest. Ainult sellise arusaamise olemasolu korral on võimalik tuvastada, kas isiku käitumise juhtimise võime oli välistatud või oluliselt piiratud.

---

¹¹⁷ *Ibidem*, p 51.

¹¹⁸ *Ibidem*, p 55.

¹¹⁹ TrtRnKo 29.09.2021 nr 1-20-9458/42, p 25-26, 29; Pikamäe, P. KarSK § 35/2.

¹²⁰ Redding, R. E., lk 53, 59; Klaming, L., Koops, E. J. Neuroscientific Evidence and Criminal Responsibility in the Netherlands. – International Neurolaw: A Comparative Analysis. Heidelberg: Springer 2012, lk 5; Penney, S. Impulse control and criminal responsibility: Lessons from neuroscience. – International Journal of Law and Psychiatry 2012/35, lk 100.

¹²¹ van Es, R. M. S., Kunst, M. J. J., de Keijser, lk 10; Carrido, M. Revisiting the Insanity Defense: A Case for Resurrecting the Volitional Prong of the Insanity Defense in the Light of Neuroscientific Advances. – Southwestern Law Review 2012/41, lk 325.

2.3. Piiratud süüdivus

Nagu ennist öeldud, kui häire on raske aga ei välista ühte kahest võimest, tuleb kontrollida, kas häire võis isiku arusaamisvõimet või käitumise juhtimise võimet oluliselt piirata.¹²² Riigikohus on sedastanud, et olukorras, kus isikul on "teo toimepanemise aja suhtes tuvastatud KarS § 35 (ehk § 34) tunnustele vastav psüühikahäire, tuleb üldjuhul eeldada, et isiku süüdivus on piiratud. Kui kohus leiab, et isiku süüdivus ei olnud oluliselt piiratud, tuleb seda eraldi põhjendada ning iga kõrvaldamata kahtlus tõlgendatakse süüdistatava kasuks."¹²³ Riigikohus on olulise piiratuduse puhul selgitanud, et olulise piiratuduse kasuks räägivad asjaolud nagu 1) mitme meditsiinilise kriteeriumi korraga esinemine ja 2) isiku käitumine on tema tavapärase käitumisega vastuolus, ebatüüpiline.¹²⁴ Riigikohtu järeldus, et mitme süüdimatuse meditsiinilise kriteeriumi esinemise korral on tõenäolisem, et tema *käitumisvõime* oli oluliselt piiratud,¹²⁵ on eraldivõetuna eksitav. Kui isikul esinevad mitu meditsiinilist kriteeriumi, millest mõlemad mõjutavad isiku *arusaamisvõimet*, ei saa järeldada, et isiku *käitumisvõime* on oluliselt piiratud. Seega tuleb Riigikohtu järeldusi rangelt kontekstipõhiselt hinnata.

Magistritöö mahupiirangu tõttu ei lahka ma süüdimatuse ja piiratud süüdivuse piirlemist ning käsitlust, mis aga tingimata vääraks eraldiseisvat ja põhjalikku uurimist. Praeguse uurimuse jaoks on oluline vaid see, et süüdimatuse välistamise korral tuleb kohtul hakata karistuse mõistmisel analüüsima piiratud süüdivust. Täpsemini, kohus jaatab teo süülisust, tuleb lõpetada deliktstruktuuri kontrollimine ja isik süüdi tunnistada. Seejärel tuleb liikuda karistuse mõistmise juurde, kus tuleb analüüsida karistust mõjutavaid tegureid, millest üheks KarS §-s 35 toodud piiratud süüdivus.¹²⁶ Piiratud süüdivuse analüüs toimub samadel alustel ja erinevuseks on seaduse järgi ja Riigikohtu hinnangul vaid see, et kohtud peavad hindama, kas isiku psüühiline seisund võis oluliselt piirata isiku arusaamis- või otsustamisvõimet ja kas tema võime normipäraselt käituda oli oluliselt piiratum võrreldes nendega, kelle ei esine KarS §-s 34 loetletud meditsiinilisi tunnuseid.¹²⁷ Kriteeriume sisustatakse süüdimatuse ja piiratud süüdivuse puhul seega sama moodi ja erinevus on vaid selles, kas häire välistas või piiras oluliselt isiku ühte kahest võimest.

---

¹²² RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88, p 35-36, 42.

¹²³ *Ibidem*, p 37.

¹²⁴ *Ibidem*, p 54-55.

¹²⁵ *Ibidem*, p 54.

¹²⁶ Tasub välja tuua, et kui asi on kohtule saadetud näiteks psüühilise sundravi kohaldamise menetluses ja kui kohus seal süüdimatust eitab, ei saa ta hakata karistust mõistma ja KarS §-i 35 analüüsi teostama, vaid peab asja prokuratuurile tagastama.

¹²⁷ RKKKo 01.04.2009 nr 3-1-1-22-09, p 6.2.

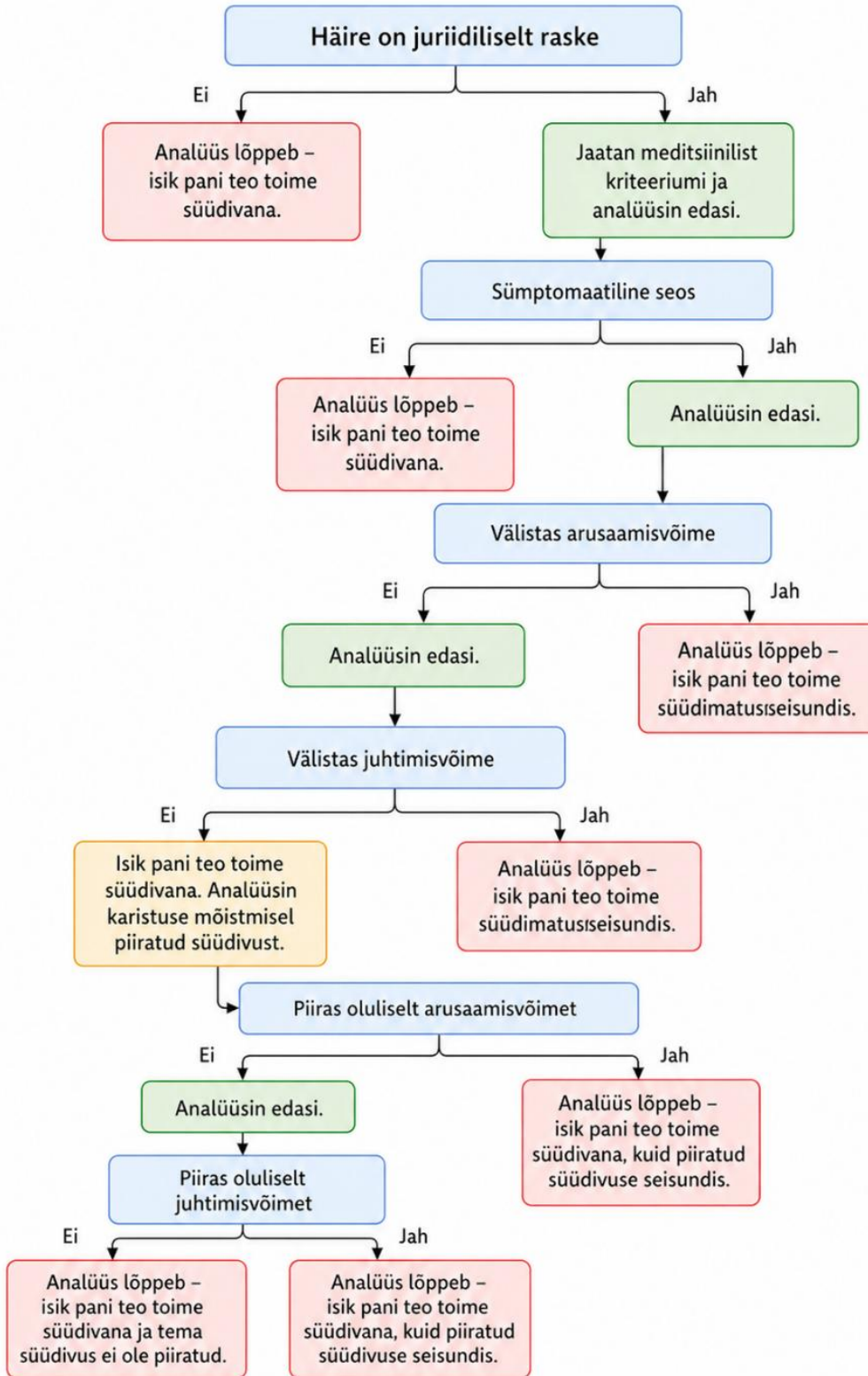
2.4.Süüdivuse analüüsi skeem

Ekspert

1. Tuvastab materjalide põhjal sümptomeid analüüsidis isikul õigusvastase teo toimepanemise ajal esinenu(d) häire(d);
2. Kirjeldab häire(te) mõju isikule (mh mõtlemisele, arusaamisele, otsustusvõimele, käitumisele) teo toimepanemise ajal;

Kohus

1. Hindab, kas isikul esinen(ud) häire(d) on õiguslikus mõttes raske(d) ning vastavalt jaatab või eitab meditsiinilise kriteeriumi olemasolu;
2. Hindab, kas häire(d) oli isikule etteheidetava teo toimepanemisega sümptomaatilises seoses (NB! Seda võib hinnata eraldi enne juriidiliste kriteeriumite analüüsi nõ eelkontrollina, kuid eelkontrolli läbimisel tuleb ilmtingimata hinnata juriidiliste kriteeriumite analüüsi käigus) Teisisõnu, sümptomaatiline seos on nõ sulgude ees ja juriidilised kriteeriumid sulgude sees (võrdle valemiga $a(b \text{ või } c)$);
3. Hindab, kas häire(d) välistas(id) isiku arusaamisvõime;
4. Kui arusaamisvõime ei ole välistatud hindab, kas häire(d) välistas(id) isiku käitumise juhtimise võime.
5. Kui kumbki võime ei ole välistatud, tuleb hinnata, kas häire piiras oluliselt arusaamisvõimet;
6. Kui arusaamisvõime ei ole oluliselt piiratud, tuleb hinnata, kas isiku käitumise juhtimise võime oli oluliselt piiratud.

Joonis 1. Süüdivuse hindamise skeem

3. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜS

3.1. Metoodika

3.1.1. Valim

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, kuidas tuleks teo toimepanija süüdivust hinnata ning kas praktika ühtib teooriaga. Selleks tuvastasin esmalt seadusele, õiguskirjandusele ja Riigikohtu suunistele tuginedes süüdivuse hindamise kriteeriumid. Järgnevalt on vaja tuvastada, kas kohtupraktika ühtib süüdivuse hindamise nõuetega. Analüüsiks valisin Riigi Teatajast avalikult kättesaadavatest lahenditest viimase viie aasta kohtulahendid kõigis kolmes kohtuastmes. Teisisõnu, Riigikohtu, ringkonnakohtute ja maakohtute lahendid alates 2021. aastast kuni 2025. aasta lõpuni. Valisin nimetatud ajavahemiku seetõttu, et soovisin magistritöö mahupiirangust lähtuvalt kajastada kõige värskemaid lahendeid ja leida võimalikult suur valim, et analüüsi tulemuste põhjal oleks võimalik teha üldisemaid järeldusi. Selleks avasin karistusseadustiku kehtiva redaktsiooni. Efektiivsuse eesmärgil kasutasin xLaw rakendust ning valisin § 34 juures asuvalt laiendilt kõik Riigikohtu lahendid, ringkonnakohtute lahendid ja maakohtute lahendid, kus oli otsuses või määruses viide karistusseadustiku paragrahvile 34. Samuti töötasin läbi igale lahendile eelnevad ja järgnevad lahendid, mis mahtusid eelnimetatud ajaraamidesse. Kontrollimiseks võrdlesin xLaw kaudu leitud lahendeid otse Riigi Teatajast avalikult leitavate lahenditega. Selleks panin kohtulahendite otsingusse nii kriminaalkohtumenetluse kui väärteomenetluse kasti eraldi Riigikohtu, ringkonnakohtu ja maakohtu ning lahendi teksti “KarS § 34”. Kõik leitud lahendid olid xLaw-ga tuvastatud. XLaw kasutamise eelis oli ajaline kiirus. Kokku leidsin 6 Riigikohtu lahendit, 77 ringkonnakohtute lahendit ja 101 maakohtute lahendit ehk kokku 184 lahendit, milles mainiti KarS §-i 34 või oldi seotud nende lahenditega, kus nimetatud säte välja toodi.

Märgin, et lisaks kohtule on prokuratuuril võimalik süüteomenetlus isiku süüd välistava asjaolu ilmnedes lõpetada. Seega kajastuvad ainult need lahendid, kus kohus on kohtumenetluses isiku süüdivust hinnatud. Kohtud peavad isiku süüdivuse hindamisel nimetatud sättele selle kohaldamisel viitama. Olen arvestanud, et teatud avalikes lahendites on süüdivuse hindamine eemaldatud, esitatud osaliselt kinnikaetud kujul või lühendatud kujul. Näiteks on isikul esinev häire asendatud tähtedega XX. Selliseid lahendeid oli võimalik tuvastada vaid siis, kui kohus süü/deliktistruktuuri terviku osas tehtavas järelduses sättele viitas, kergendavate asjaolude all sättele viitas või kui sama süüteoasja raames teine kohus süüdivust analüüsis. Seega ei ole

valimis lahendeid, kus kohus on süüdivuse hindamisel täielikult anonüümseks teinud või kui terve kohtulahend, kus süüdivust hinnatakse, ei ole avalikult kättesaadav. Selliste lahendite hulk ei ole mulle teada ja neid ma ei kasutanud. Samuti, kui ühes kohtuasjas on tehtud mitu lahendit, ei pruugi alamaastme lahend alati saadaval olla ja see mõjutab tulemusi. Kõikidest lahenditest 7 puhul ei olnud alamaastme lahend saadava. Need lahend koguvalimis ei kajastu. Kirjeldatud piiranguid arvestades pean valimit esinduslikuks, sest nende pealt saab teha üldiseid järeldusi süüdivuse hindamise praktikate, levivate tüüpvigade, kriteeriumite käsitlemise ja sisustamise kohta.

Tuvastatud lahendid märkisin üles lahendi numbriga, aasta, kohtu ja kohtuastme järgi. Sellele järgnes analüüsiks sobilike lahendite filtreerimine kõikidest lahenditest. Valimist jäid välja lahendid, kus ei hinnatud sisuliselt teo toimepanija süüdivust teo toimepanemise aja suhtes:

- 1) Lahendid, kus ainult viidati §-le 34. Näiteks “Isik on süüdiv ja ühtegi KarS § 34 kohast asjaolu ei esine”.
- 2) Lahendid, mis käsitlesid KarS § 115 analüüsi. Provtotseeritud tapmise analüüsis käsitletakse ainult afektiseisundit ja seda hoopis erilise isikutunnusena objektiivse koosseisu all.¹²⁸ Nende lahendite puhul viidatakse samuti §-le 34. Kui lahendites hinnati nii § 115 kohaldamist kui § 34 kohaldamise tingimuste täidetust, jätsin lahendi valimisse.
- 3) Lahendid, kus käsitletakse keelueksimust. Nende lahendite puhul viidatakse samuti §-le 34.
- 4) Lahendid, kus otsus oli motiveerimata või oli kättesaadav ainult resolutsioon. See tuli enamasti ette eelnevate/järgnevate kohtuastmete lahendite puhul.
- 5) Lahendid, kus süüdivust üldse ei käsitletud või hinnatud. See tuli enamasti ette eelnevate/järgnevate lahendite puhul.
- 6) Lahendid, mis olid kas tsiviil- või halduskohtute asjad.
- 7) Lahendid, kus süüdivust ei hinnatud, kuid mainiti süüdivuse hindamise teatud aspekte *obiter dictum*’i korras või anti alamaastme kohtule juhiseid.
- 8) Lahendid, kus süüdivust ei hinnatud, kuid lahendati sundravi, ohtlikkuse või karistuse/ravi kandmist/asendamist/lõpetamist.
- 9) Lahendid, kus käsitleti kriminaalhoolduse küsimusi, samuti ennetähtaegseid vabastamisi.

---

¹²⁸ Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – *Juridica* 2005/5, lk 323.

10) Lahendid, kus hinnati ekspertiisiakti kui tõendi lubatavust või ekspertiisi vajalikkust/põhjendatust.

Seega jäid alles ainult lahendid, kus hinnati puhtalt isiku süüdivust teo toimepanemise ajal. Nendest lahenditest sorteerisin välja veel lahendid, kus kohus ei tuvastanud isikul ühtegi häiret. Sellised lahendid olid jagatavad kolme gruppi. Esiteks lahendid, kus kohus selgitas, et asjaolude pinnalt ei nähtu, et isikul oleks olnud mingitele häiretele viitavaid tunnuseid. Teiseks lahendid, kus kohus pidas teo ebatüüpilisuse tõttu vajalikus psüühikat kontrollida, kuid häireid ei tuvastatud. Kolmandaks lahendid, kus süüdistatavateks olid alaealised, kelle psüühilist võimekust ja olukorda ekspertiisi käigus kontrolliti, kuid häireid ei tuvastatud. Neid lahendeid oli kokku 12.

Märgin ära, et valimis ei kajastu ka need eelnevad või järgnevad lahendid, kus isiku süüdivust ei käsitletud. Näiteks lahendid, kus maakohus ei toonud üldse välja, et isikul esineks häire ja tegi otsuse, et isik on süüdiv. Ringkonnakohus aga leidis, et süüdivust tuleks analüüsida. Sellisel juhul on valimis ringkonnakohtu lahend ja mitte maakohtu lahend. Samuti juhul, kui maakohus analüüsib süüdivust, aga apellatsioonis süüdivuse küsimust ei tõstatata, siis sellised kõrgema astme lahendid analüüsis ei kajastu.

Lõplikus valimis on 61 lahendit – 1 Riigikohtu lahend, 26 ringkonnakohtute lahendit ja 34 maakohtute lahendit, kus hinnatakse isiku süüdivust kokku 43-s süüteoasjas.

3.1.2. Süüdivuse skoorimissüsteem ja kodeering

Magistritöö mahupiirangu tõttu otsustasin ma keskenduda rangelt süüdivuse kriteeriumite analüüsile. Sestap ei hinnanud ma detailselt, kus süüdivuse analüüsi teostati ning kas kohtu põhistused olid arusaadavad ning piisavad. Nagu eelnevalt mainitud, tuleks süüdivuse ja süü jaatamise korral edasi liikuda karistuse mõistmise juurde ning seal all muuhulgas piiratud süüdivust hinnata. Seda, kas kohtud on süüdivust ja piiratud süüdivust täielikult süü, osaliselt süü ja osaliselt karistust kergendavate asjaolude või täielikult karistust kergendavate asjaolude all hinnanud, ma magistritöö mahupiirangu tõttu ei vaadelnud. Samuti oleks põhistuste piisavuse analüüs eeldanud täiesti omaette käsitlust ja uurimissüsteemi.

Skoorimissüsteemi loomisel lähtusin süüdivuse käsitluse teoreetilisest raamistikust. Süsteemi loomisel olid mulle abiks juhendajad. Meetodina kasutasin standardiseeritud kontentanalüüsi, mis võimaldab mu uurimiseesmärgiga kooskõllaliselt kohtulahendite sisu kategoriseerida ja

kodeerida. Meetodi peamiseks piiranguks on võimalik subjektiivsus, kuna tekstilise materjali kategoriseerimine sõltub osaliselt teksti uurija tõlgendusest. Eriti võib see avalduda kategooriate loomisel, mitmetähenduslike tekstiosade kodeerimisel ning keeruka sisu taandamisel standardiseeritud tunnusteks. Subjektiivsust püüdsin vähendada võimalikult selgete kodeerimisreeglite loomise abil.¹²⁹

Teiseks piiranguks võib olla andmete puudulikkus, kuna mitmes analüüsitud lahendis ei käsitleta kõiki süüdivuse kriteeriume. See vähendab tulemuste võrreldavust ja võib moonutada üldist pilti. Meetodiga võib kaasned ka liigse lihtsustamise, sest kompleksne ja mitmetasandiline õiguslik hinnang taandatakse etteantud kategooriateks, mistõttu võib osa otsuste sisulisest põhjendatusest jääda analüüsis kajastamata. Kõiki limitatsioone arvesse võttes jään siiski seisukohale, et meetod õigustab end antud uuringu kontekstis. Kriteeriumite hindamise lihtsustatud juhise on järgnev.¹³⁰

	Skoor				
Kriteerium	0	1	2	3	4
Otsus	Süüdiv	Piiratud süüdivus	Süüdimatu		
Häire raskuse hindamine ja meditsiiniline kriteerium	Hindab, võtab seisukoha	Ei hinda, võtab seisukoha	Ei hinda, ei võta seisukohta		
Sümptomaatilise seose	Analüüsib	Ei analüüsi			
Juriidiliste kriteeriumite analüüs	Analüüsib, sest peab	Toetub eksperdil	Analüüsib, aga ei tohi		
Juriidiliste kriteeriumite alternatiivsus ja järjestus	Analüüsib õigesti	Toetub eksperdil	Liidab	Vale järjestus	

¹²⁹ Vt Lisa 1.

¹³⁰ Põhjaliku juhisega tutvumiseks vt Lisa 1.

Teo keelatuses arusaamise sisustamine	Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Keelatuses vale sisustamine	Arusaamisvõime vale sisustamine	Analüüsi b jur. krit. koos
Käitumise juhtimisvõime sisustamine	Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Juhtimisvõime vale sisustamine	Analüüsib, aga ei tohi	Analüüsi b jur. krit. koos

Tabel 1. Skoorimise lihtsustatud juhised

Seejuures pean oluliseks selgitada, et tegelikkuses on kohtu poolt häire raskuse hindamise puudulikkusel erinevad raskusastmed, eeskätt seonduvalt põhjendamiskohustusega. Nimelt pean väiksemaks rikkumiseks seda, kui kohus tsiteerib ekspertiisiaktis nähtavaid selgitusi häire raskuse osas võrreldes sellega, kui kohus pelgalt välistab raskuse ilma enda ega eksperdi põhjendusteta. Magistritöö rõhuasetuse ja mahupiirangu tõttu ei ole ma statistikas nimetatud lahendeid siiski detailsemalt eristanud. Ülevaatlikkuse mõttes eristan ka lahendeid lõpptulemi järgi.

Andmeanalüüsi viisin läbi statistikaprogrammis JASP (versioon 0.96) juhendaja M.-L.Mägi abiga. Uurimisandmete kirjeldamiseks koostati sagedustabelid ja risttabelid (*contingency tables*), mis võimaldasid esitada kategooriliste tunnuste jaotusi ning võrrelda tunnuste esinemissagedusi erinevate rühmade lõikes. Tulemuste visuaalseks esitamiseks tegin joonised programmis Microsoft Excel. Kategooriliste tunnuste vahelise seose statistilise olulisuse hindamiseks kasutati Pearsoni χ^2 -testi, mis võimaldab hinnata, kas kahe kategoorilise muutuja jaotused erinevad enam, kui oleks oodata juhusliku varieeruvuse korral.¹³¹ Statistiliselt oluline tulemus viitab sellele, et tunnuste vahel esineb seos, kusjuures olulisuse piiriks loeti $p < .05$.

Seose tugevuse hindamiseks kasutati Cramer'i V koefitsienti, mille väärtus varieerub vahemikus 0 kuni 1, kus 0 tähistab seose puudumist ning suuremad väärtused tugevamat seost. Käesolevas töös lähtuti Cramer's V tõlgendamisel Akoglu esitatud orientiiridest, mille kohaselt väärtus üle 0.25 viitab väga tugevale seosele, üle 0.15 tugevale seosele, üle 0.10 mõõdukale seosele, üle 0.05 nõrgale seosele ning väärtus üle 0 viitab seose puudumisele või väga nõrgale seosele. Cramer'i V kasutamine on sobiv eriti suuremate kui 2×2 risttabelite korral.¹³²

¹³¹ Kim, H. Y. Statistical notes for clinical researchers: Chi-squared test and Fisher's exact test. – Restorative Dentistry & Endodontics 2017/42 (2), lk 152-155.

¹³² Akoglu, H. User's guide to correlation coefficients. – Turkish Journal of Emergency Medicine 2018/18 (3), lk 91-93.

3.2. Analüüsi tulemused

Analüüsi tulemused esitan kahes etapis. Esmalt käsitlen kvantitatiivse analüüsi tulemusi, mis võimaldavad kirjeldada üldisi mustreid ja erinevusi uuritavas valimis. Seejärel täiendan neid tulemusi kohtulahenditest pärinevate näidetega, mille abil illustreerin kvalitatiivselt, kuidas vastavad küsimused praktikas lahendites väljendusid. Analüüsi tulemuste ja järelduste paremaks mõistmiseks tasub paralleelselt vaadata kodeerimistabeli põhjalikku versiooni¹³³ ning analüüsi tulemuste tabeleid¹³⁴.

3.2.1. Tulemuste kvantitatiivne analüüs

Esmalt toon välja ülevaatliku otsuste tabeli, milles kajastuvad kõikide kohtuastmete analüüsitavad lahendid ja nendes tehtud otsused. Kohtuastmete eristamine analüüsil on põhjendatud menetluslike erisuste tõttu. Ringkonnakohtul ja Riigikohtul lasub ülesanne alama astme kohtu lahenduskäiku kontrollida, kui tuvastatakse materiaaõiguse ebaõige kohaldamine. Samuti sõltub kõrgema astme kontroll vaidlustuse menetlusse võtmisest, piiridest, alama astme kohtu rikkumise tõsidusest ja muudest menetluslikest nüanssidest. Eelnev annab aluse arvata, et kõrgema astme kohtud võiksid vähemalt hüpoteetiliselt süüdivust korrektsemalt ja õiguskirjandusega kooskõllalisemalt hinnata. Kuivõrd Riigikohtu lahendeid oli ainult 1,¹³⁵ siis kasutan seda analüüsidest ja kujutan joonistel vaid informatiivsetel eesmärkidel, aga sisulisi järeldusi selle pealt Riigikohtu praktika osas teha ei ole võimalik.

Kohtuaste		Otsus			Kokku
		Süüdiv	Piiratud	Süüdimatu	
Riigikohus	Lahendite arv	0	1	0	1
	Protsent	0.00 %	100.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	21	2	3	26
	Protsent	80.77 %	7.69 %	11.54 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	30	2	2	34
	Protsent	88.24 %	5.88 %	5.88 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	51	5	5	61

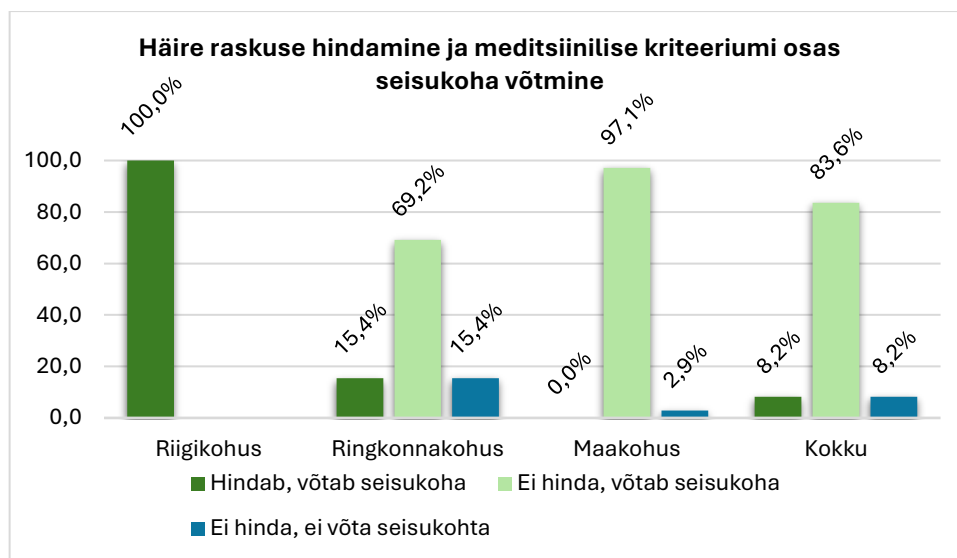
Joonis 2. Kohtute otsused süüdivuse osas

¹³³ Vt Lisa 1.

¹³⁴ Vt Lisa 2.

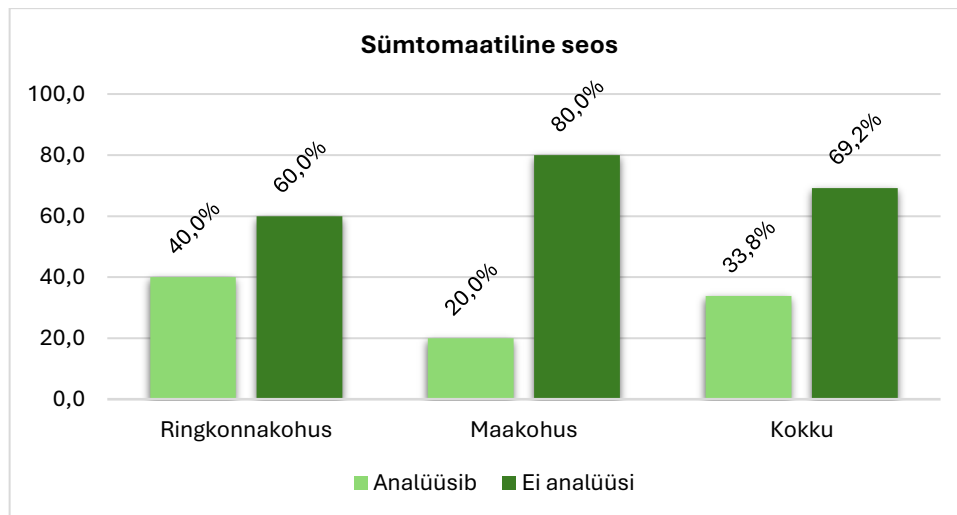
¹³⁵ RKKKo 20.06.2022 nr 1-6745/88.

Kohtuastmete ja otsuse tulemi jaotuse põhjal ilmnes, et kõigis kohtuastmetes domineerisid isiku täielikku süüdivust jaatavad lahendid. Ringkonnakohtutes moodustasid täielikku süüdivust jaatavad otsused 80,77% ning maakohtutes 88,24% kõigist vaadeldud lahenditest. Piiratud süüdivuse otsuseid esines mõlemas kohtuastmes vähe (vastavalt 7,69% ja 5,88%) ning süüdimatuse lahendid olid samuti harvad (vastavalt 11,54% ja 5,88%). Riigikohtu valimis oli üks lahend, milles tuvastati piiratud süüdivus. Kogu valimi lõikes moodustasid täielikult süüdivust jaatavad lahendid 83,61%, piiratud süüdivuse lahendid 8,20% ning süüdimatuse lahendid 8,20%. Kokkuvõttes ilmnes, et sõltumata kohtuastmest oli valdavaks tulemiks isiku täielikku süüdivust jaatav kohtuotsus.

Joonis 3. Meditsiiniline kriteerium: häire raskuse hindamine

Kohtuastme ja psüühikahäire raskuse käsitlemise vahel ilmnes statistiliselt oluline seos $\chi^2(4)=19.79$, $p<.001$. See tähendab, et psüühikahäire raskuse käsitlemise viis ei jagunenud kohtuastmete vahel juhuslikult, vaid esines süstemaatiliselt sõltuvalt sellest, kas tegemist oli Riigikohtu, ringkonnakohtu või maakohtuga. Seose tugevus oli mõõdukas (Cramer'i $V=.40$), mis viitab sisuliselt märgatavale erinevusele kohtuastmete praktikas. Maakohtud jätsid häire raskuse valdavalt hindamata, kuid võtsid siiski seisukoha (97.1%), samas kui ringkonnakohtutes esines mitmekesisem praktika: 69.2% juhtudest häire raskust ei hinnatud, kuid seisukoht võeti, ning 15.4% juhtudest häire raskust hinnati selgesõnaliselt. Tulemused viitavad kokkuvõttes sellele, et erinevad kohtuastmed käsitlesid meditsiinilise kriteeriumi osana psüühikahäire raskust erineva põhjalikkuse ja sõnaselgusega.

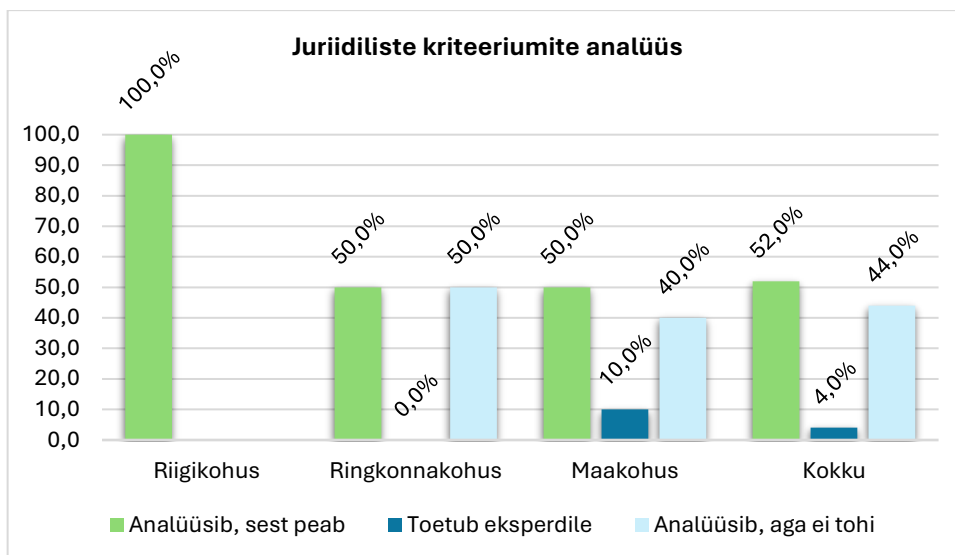

Joonis 4. Sümptomaatiline seos

Isiku psüühikahäire ja õigusvastase teo toimepanemise vahelise seose hindamise χ^2 -analüüsist jäeti Riigikohus täiesti välja, sest Riigikohtu kategoorias oli ainult üks juhtum ($n=1$). Nii väikese alarühma korral ei ole võimalik teha sisuliselt usaldusväärset statistilist võrdlust teiste kohtuastmetega. Lisaks tekitab Riigikohtu üksikjuhtum risttabelis nullsagedusega lahtri, mistõttu Pearsoni χ^2 -testi eeldused ei olnud täidetud ja JASP ei saanud testi korrektselt arvutada. Seetõttu viidi statistiline võrdlus läbi ainult ringkonnakohtute ja maakohtute vahel.

Ringkonnakohtutes analüüsiti sümptomaatilist seost 40% juhtudest ja jäeti analüüsimata 60% juhtudest. Maakohtutes analüüsiti sümptomaatilist seost 20% juhtudest ja jäeti analüüsimata 80% juhtudest. Kirjeldavalt viitab see sellele, et ringkonnakohtud käsitlesid sümptomaatilist seost sagedamini kui maakohtud.

Statistiliselt olulist erinevust ringkonnakohtute ja maakohtute vahel siiski ei ilmnenud, $\chi^2(1)=1.10$, $p=.294$. See tähendab, et kuigi protsentides on näha erinevus, ei ole see valimi põhjal piisavalt tugev, et järeldada kohtuastme ja sümptomaatilise seose analüüsimise vahel statistiliselt olulist seost. Cramer'i V väärtus oli .21, mis viitab tugevale seosele, kuid kuna p-väärtus ei olnud statistiliselt oluline, tuleb seda käsitleda ettevaatlikult. Kokkuvõttes saab öelda, et andmetes ilmnes kirjeldav erinevus, kuid statistiliselt kinnitatud erinevust ringkonna- ja maakohtute vahel ei tuvastatud.

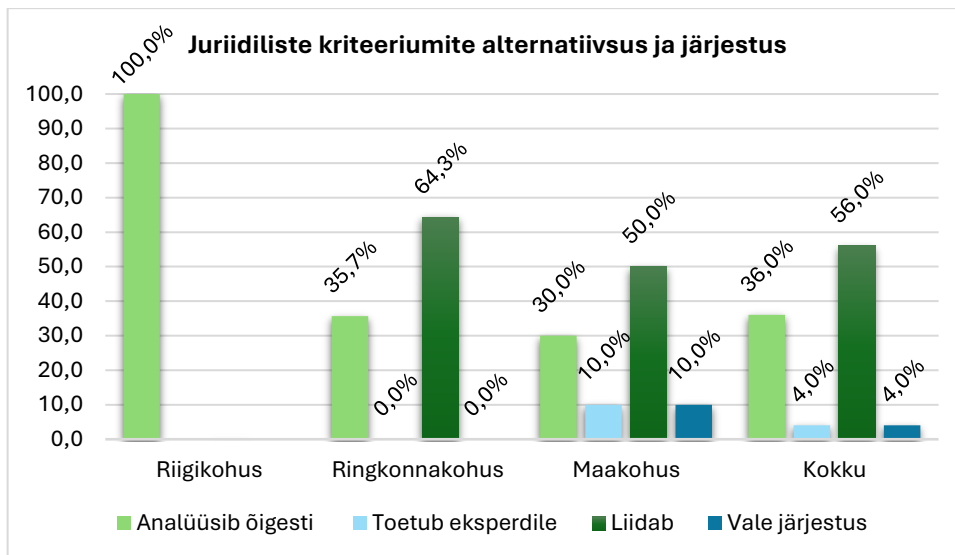

Joonis 5. Juriidiliste kriteeriumite analüüs

Kohtuastme ja juriidilise kriteeriumi analüüsi vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenud, $\chi^2(4)=2.55$, $p=.635$. See tähendab, et erinevused kohtuastmete vahel võivad olla seletatavad juhusliku varieeruvusega ning puudub alus väita, et kohtuaste mõjutaks süstemaatiliselt juriidilise kriteeriumi käsitlemist. Seose tugevus oli nõrk (Cramer'i $V=.23$), mis viitab tagasihoidlikule praktilisele erinevusele kohtuastmete vahel.

Kirjeldavalt oli ringkonnakohtute ja maakohtute praktika suhteliselt sarnane. Ringkonnakohtutes analüüsiti juriidilist kriteeriumi pooltes lahendites (50%) ning ülejäänud pooltes küll käsitleti teemat, kuid kohus ei oleks pidanud seda sisuliselt analüüsima (50%). Maakohtutes analüüsiti juriidilist kriteeriumi samuti pooltes lahendites (50%), kuid lisaks esines 40% juhtudest olukordi, kus kohus analüüsis küsimust, mida ei oleks tohtinud lahendada ning 10% juhtudest tugineti otseselt eksperdi seisukohale.

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et eri kohtuastmete vahel esines juriidilise kriteeriumi käsitlemises mõningaid erinevusi, kuid need ei olnud statistiliselt olulised ning seose tugevus jäi nõrgaks. Seetõttu tuleb tulemusi tõlgendada ettevaatlikult.

Joonis 6. Juriidiliste kriteeriumite alternatiivsus ja järjestus

Kohtuastme ja juriidiliste kriteeriumite alternatiivsuse ning järjestuse käsitlemise vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenud, $\chi^2(6)=5.03$, $p=.539$. See tähendab, et täheldatud erinevused kohtuastmete vahel võivad olla seletatavad juhusliku varieeruvusega ning puudub alus väita, et kohtuaste mõjutaks süstemaatiliselt seda, kuidas juriidiliste kriteeriumite alternatiivsust või järjestust lahendites käsitletakse. Seose tugevus oli nõrk kuni mõõdukas (Cramer'i $V=.32$), mis viitab mõningale praktilisele erinevusele, kuid mitte tugevale seosele.

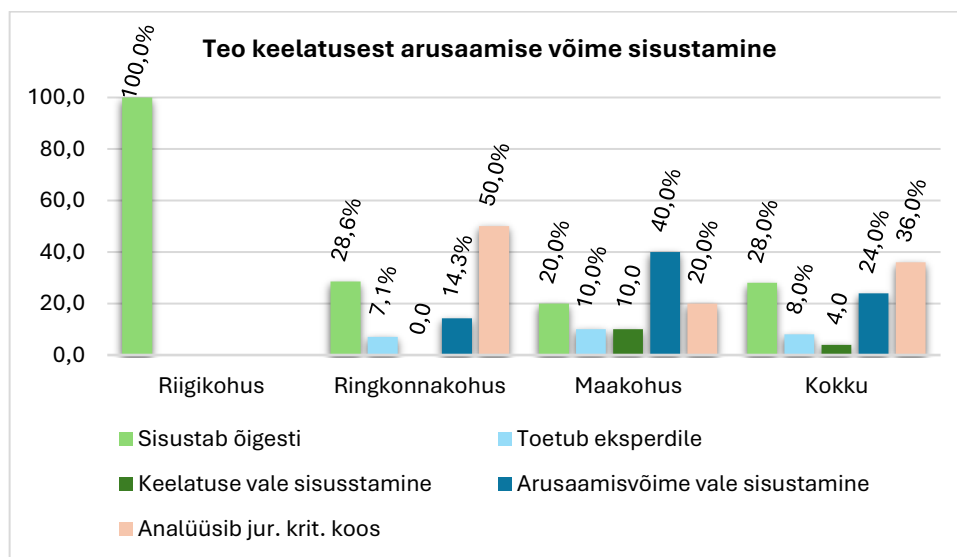
Kirjeldavalt ilmnes, et nii ringkonnakohtud kui ka maakohtud kaldusid kõige sagedamini juriidilisi kriteeriume liitma ehk kumulatiivselt analüüsima. Ringkonnakohtutes esines selline käsitlus 64.3% juhtudest ning maakohtutes 50% juhtudest. See viitab sellele, et kohtud käsitlesid kriteeriume sageli koondatult, mitte selgelt eristatuna.

Korrektne analüüs ilma kriteeriumide liitmiseta esines harvemini: ringkonnakohtutes 35.7% ja maakohtutes 30% juhtudest. Seega oli nõuetekohane ja eristatud käsitlus vähem levinud kui kriteeriumide ühendamine.

Maakohtutes esines üksikjuhtudena ka eksperdi seisukohale tuginemist (10%) ning juriidiliste kriteeriumite vales järjestuses käsitlemist (10%), mida ringkonnakohtutes ei täheldatud. See võib viidata maakohtute praktika suuremale varieeruvusele, kuid väikeste sageduste tõttu ei saa sellest teha kindlaid järeldusi.

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et kohtuastmete vahel esines mõningast varieeruvust juriidiliste kriteeriumite alternatiivsuse ja järjestuse käsitlemises, kuid need erinevused ei olnud

statistiliselt olulised ning seose tugevus jäi pigem tagasihoidlikuks. Seetõttu tuleb tulemusi tõlgendada ettevaatlikult.

Joonis 7. Teo keelatusest arusaamise võime sisustamine

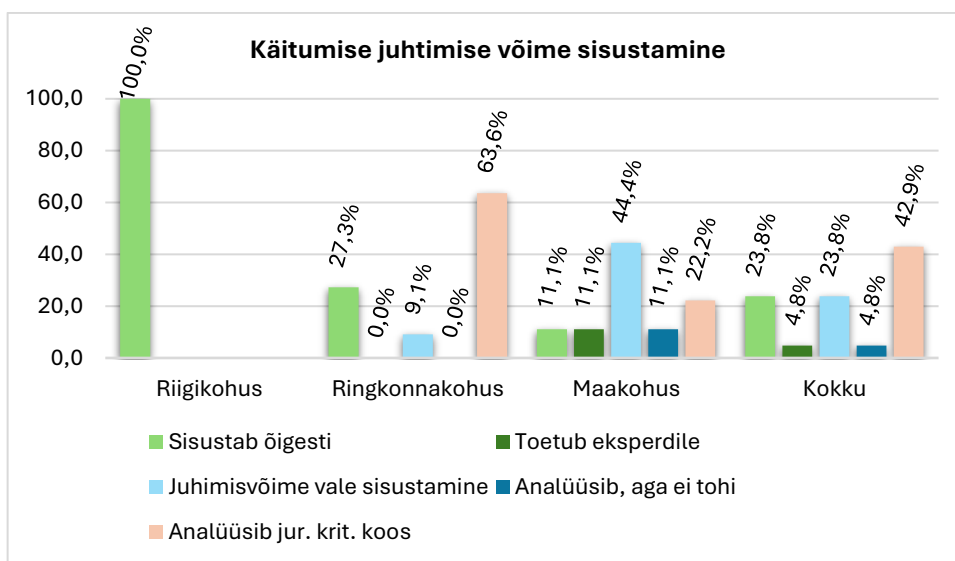
Kohtuastme ja hinnatava isiku teo keelatusest arusaamise sisustamise vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenud, $\chi^2(8)=7.42$, $p=.493$. See tähendab, et täheldatud erinevused kohtuastmete vahel võivad olla seletatavad juhusliku varieeruvusega ning puudub alus väita, et kohtuaste mõjutaks süstemaatiliselt seda, kuidas kohtud teo keelatusest arusaamise võimet lahendites käsitlesid. Seose tugevus oli mõõdukas (Cramer'i $V=.39$), mis viitab mõningale praktilisele erinevusele, kuid statistiliselt kindlat mustrit ei tuvastatud.

Ilmnes, et ringkonnakohtutes esines kõige sagedamini olukordi, kus teo keelatusest arusaamist analüüsiti koos käitumise juhtimise võimega (50%). Korrektset analüüsi esines seal harvemini (28.6%). Lisaks esines üksikjuhtudena eksperdi seisukohale tuginemist selle analüüsimiseta (7.1%) ning teo keelatusest aru saamise valesti sisustamist (14.3%).

Maakohtutes oli levinuim probleem teo keelatusest aru saamise valesti sisustamine (40%), mis tähendab, et kohus sisustab teo keelatusest arusaamist viisil, kus hindab isiku võimet aru saada enda tegude tähendusest, enda ümber toimuvast või enda tegude tagajärgedest. Sellele järgnesid võrdselt keelatusest arusaamise korrektne sisustamine (20%) ja teo keelatusest arusaamise analüüsimine koos käitumise juhtimise võimega (20%). Vähem esines eksperdi seisukohale tuginemist analüüsimiseta (10%) ja teo keelatuse valesti sisustamine üldise normkuulekuse printsiibi alusel, mitte konkreetse teo asjaolusid silmas pidades (10%). See viitab maakohtute praktika suuremale varieeruvusele.

Kogu valimi lõikes oli kõige sagedasemaks praktikaks teo keelatusest arusaamise analüüsimine koos käitumise juhtimise võimega (36%), millele järgnes teo keelatusest aru saamise korrektne analüüs (28%) ja teo keelatusest aru saamise valesti sisustamine (24%). Harvem esines eksperdi seisukohale tuginemist nende sisulise analüüsita (8%) ning teo keelatuse valesti sisustamine üldise normkuulekuse printsiibi alusel, mitte konkreetse teo asjaolusid silmas pidades (4%).

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et kohtuastmete vahel esines teatavat varieeruvust teo keelatusest arusaamise sisustamises, kuid need erinevused ei olnud statistiliselt olulised ning seose tugevus jäi mõõdukaks. Seetõttu tuleb tulemusi tõlgendada ettevaatlikult.

Joonis 8. Käitumise juhtimise võime sisustamine

Kohtuastme ja käitumise juhtimisvõime sisustamise vahel statistiliselt olulist seost ei ilmnenud, $\chi^2(8)=11.05$, $p=.199$. See tähendab, et täheldatud erinevused kohtuastmete vahel võivad olla seletatavad juhusliku varieeruvusega ning puudub piisav alus väita, et vastav kohtuaste määraks süstemaatiliselt, kuidas käitumise juhtimisvõimet lahendites käsitleti. Samas oli seose tugevus suhteliselt tugev (Cramer'i $V=.51$), mis viitab sellele, et praktikas esines kohtuastmete vahel märgatavaid erinevusi, kuid valimi suurus ei võimaldanud neid statistiliselt kindlalt kinnitada.

Kirjeldavalt ilmnes, et ringkonnakohtutes oli levinuimaks praktikaks käitumise juhtimise võime analüüsimine koos nn intellektuaalse elemendi ehk teo keelatusest aru saamise võimega (63.6%). Käitumise juhtimise võime korrektset sisustamist esines seal harvemini (27.3%) ning üksikjuhtudel käsitleti juhtimisvõimet ekslikult füüsilise võimetusest (9.1%). See viitab, et ringkonnakohtutes kalduti käitumise juhtimise võime küsimust sagedamini siduma teo keelatusest aru saamise võimega.

Maakohtutes oli domineerivaim probleem juhtimisvõime samastamine füüsilise võimetusega (44.4%), mis tähendab, et psüühilise enesekontrolli ja käitumise reguleerimise asemel keskenduti ekslikult isiku füüsilisele suutlikkusele liikuda. Sellele järgnes käitumise juhtimise võime analüüsimine koos teo keelatusest aru samaise võimega (22.2%). Nn voluntatiivse elemendi korrektset analüüsimist esines vaid üksikjuhtudel (11.1%), nagu ka eksperdile tuginemist ilma analüüsimiseta (11.1%). Käitumise juhtimisvõime hindamist olukorras, kus kohus seda teha ei oleks tohtinud, sest välistati juba isiku arusaamisvõime, esines samuti vaid üksikutel juhtudel (11.1%). See viitab maakohtute praktika suuremale ebahühtlusele ning sagedasematele sisulistele eksimustele.

Kogu valimi lõikes oli sagedasimaks praktikaks käitumise juhtimise võime analüüsimine koos teo keelatusest aru saamise võimega (42.9%). Sellele järgnesid võrdselt füüsilise võimetuse käsitus (23.8%) ja käitumise juhtimise võime korrektne sisustamine (23.8%). Harvem esines eksperdile tuginemist sisulise analüüsita (4.8%) ning analüüsimist olukorras, kus kohus seda teha ei tohtinud ehk käitumise juhtimisvõime hindamist olukorras, kus juba välistati isiku arusaamisvõime, esines samuti vaid üksikutel juhtudel (4.8%).

Kokkuvõttes näitavad tulemused, et kuigi kohtuastmete vahel esines sisulisi erinevusi käitumise juhtimise võime tõlgendamisel – eriti maakohtute sagedasem kalduvus samastada see füüsilise võimetusega –, ei olnud need erinevused statistiliselt olulised. Samas viitab suhteliselt tugev Cramer'i V sellele, et suurema valimi korral võiksid need erinevused osutada selgemini tuvastatavaks.

3.2.2. Kohtulahendite kvalitatiivne analüüs

Kvantitatiivne analüüs võimaldab kirjeldada, kui sageli käsitleti eri kohtuastmetes süüdivuse hindamise seisukohalt olulisi tunnuseid ning millised üldised muustrid lahenditest ilmsid. Arvulised näitajad ei anna siiski ammendavat ülevaadet sellest, kuidas vastavaid kriteeriume kohtulahendites sisustati ja analüüsiti ega ka sellest, milliseid sisulisi eksimusi ja tõlgendusprobleeme praktikas esile kerkib. Seetõttu täiendan tulemusi illustratiivsete tsitaatidega konkreetsetest kohtulahenditest. Näidete eesmärk on avada arvuliste tulemuste taga olevat argumentatsiooni. Näidete toomine võimaldab paremini mõista, kas ja millises osas on kohtupraktika kooskõlas süüdivuse hindamise teoreetiliste lähtekohtadega. Samuti on sisulisel vaatlusel võimalik aimu saada sellest, milliste terminite sisustamine pakub seaduse rakendajatele kõige suuremat väljakutset.

Häire raskuse hindamise ja meditsiinilise kriteeriumi osas seisukoha võtmise analüüsi tulemuste põhjal nähtub,¹³⁶ et 83,61% uuritud lahenditest ei analüüsinud kohtud isikul tuvastatud häire või häirete kogumi raskust, kuid sellele vaatamata võeti seisukoht isiku süüdivuse osas. Siinkohal tuletan meelde, et kohtute viga raskuse hindamata jätmisel võib olla väga erineva raskusega. Toon kahest lahendist näite ja selgitan.

Ekspertiisiakti /.../ kohaselt ei esinenud A. T.-l psüühikahäireid, mis oleks hinnatavad määratlusega „vaimuhaigus“, „ajutine raske psüühikahäire“, „nõrgamõistuslikkus“, „nõdrameelsus“ või „muu raske psüühikahäire“. Ringkonnakohtus on sellega päri: ekspertiisiaktis A. T. vaimse seisundi kohta leitu ei võimalda jaatada ühtegi KarS §-s 34 nimetatud süüdimatuse meditsiinilist tunnust, mistõttu ei saa öelda ka seda, et A. T. pani teo toime piiratult süüdivana.¹³⁷

Kohtupsühhiaatria ja -psühholoogia /.../ ekspertiisiakti /.../ kohaselt on I. K.-l diagnoositud segatüüpi vaskulaarne dementsus ehk nõdrameelsus kaasuvate või muude segatüüpi sümptomitega, mis väljendub mõõdukas kognitiivsete võimete alanemises ja paranoilistes tähendus-suhtumismõtetes. Ekspert leidis, et dementsus mõjutab negatiivselt I. K. käitumist ja ta ei ole võimeline analüüsima endaga juhtunut. I. K. ei mõista, et ta ei ole võimeline ohutult mootorsõidukit juhtima. Ekspertiisi hinnangul ei olnud I. K. vaimse seisundi tõttu võimeline aru saama oma varasema /.../ teo keelatuses ja oma käitumist vastavalt sellele juhtima. Kuigi käesolevas asjas heidetakse I. K.-le ette hiljem /.../ toime pandud väärtegu, on põhjendatud ka praegu juhinduda kõnesolevast ekspertiisiaktist. /.../ Ringkonnakohtu hinnangul esines I. K.-l /.../ foori keelava tulega ristmikule ja jalakäijate ülekäigurajale sõitmise ajal /.../ ekspertiisiakti kohaselt süüdimatuse meditsiinilise tunnuseks nõdrameelsus KarS § 34 p 4 mõttes, mis takistas tal oma teo keelatuses aru saada ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida.¹³⁸

Silmnähtavalt on teises näites isikul esineva häire raskust põhjalikumalt kajastatud, kuid tõsiasi on see, et kohus ei hinnanud isikul esinevate häirete raskust ise kummalgi juhul. Samuti, teise näite puhul peaks asjaolu, et ekspert ei erista juriidilisi kriteeriume, ajendama kohust mõtlema sellele, kas ekspertiisi järeldus on üldse usaldusväärne. Nagu eelnevalt öeldud, tuleb nende

---

¹³⁶ Vt Joonis 3.

¹³⁷ TrtRnKo 28.02.2024 nr 1-22-3900/111, p 58.

¹³⁸ TrtRnKo 27.03.2024 nr 4-23-3318/33, p 18-19.

lahendite puhul arvesse võtta, et kohtu tegemata analüüs saab olla erineva kaaluga. Kui kohus tsiteerib eksperti, kes on häire mõju ja raskuse eitamist põhjalikult selgitanud, on tegemist väiksema veaga, kui juhul, kus kohus ütleb, et ekspertiisile tuginedes oli isik süüdiv. Need lahendid vääriskid eraldi analüüsimist veel kohtuotsuse põhjendatuse vaatepunktist lähtuvalt. Minu teostatud analüüsis oli määravaks aga ainiti tee, kas kohus analüüsis iseseisvalt raskust või mitte. Ekspertiisi järelduste kordamine või nende põhjalik tsiteerimine ei täitnud kohtu poolt raskuse hindamise kriteeriumit, olenemata vea erinevatest kaaludest. On ju Riigikohuski öelnud, et kohtu poolt ainiti ekspertiisiaktis toodud arvamuse kordamine ei ole piisav isiku süüdivusseisundi osas seisukoha võtmiseks.¹³⁹

Lahendid, kus kohus ei hinnanud raskust aga võttis seisukoha, oli valdav käsitluse selline, et kuigi isikul esinevad häired, ei ole need KarS § 34 mõttes rasked psüühikahäired. Sellistes otsustes tugineti justnimelt ekspertiisi arvamusele.¹⁴⁰ Toon erinevatest ülevõtmise variantidest mõned näited.

Lähtudes ekspertiisiaktidest ei esinenud P. L.-l ühegi talle süüks arvatavate tegude toimepanemise ajal sellist psüühikahäiret, mis poleks võimaldanud tal oma tegude tähendusest aru saada või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida. Ka ei olnud see võime tal oluliselt piiratud. Tal on ekspertiisid sedastatud segatüüpi käitumis- ja tundeeluhäired ja iseloomujoonte aktsentuatsiooni, koos taustal olevate psühhoaktiivsete ainete kasutamise ja arvuti ja mängusõltuvusega. P. L on võimeline osalema menetlustoimingutel kohtueelses menetluses ja kohtus ning kandma karistust. Süüdimatusseisundi eelduste puudumiste tõttu ta ravi eelvangistuse ja karistuse kandmise ajal ei vaja. Ravi on näidustatud üldistel alustel /.../. Kohtul puudub alus ekspertide järeldustes kahelda. Kahtlemata on alkoholi tarvitamine, arvuti- ja mängusõltuvus, impulsiivsus jm tegurid ja iseloomujooned kuritegude toimepanemist soodustavad, kuid need ei pruugi mõjutada isiku süüdivust. Tuvastatud seisundid on sellised, mis kuidagi P. L-i arusaamisvõimet ei pärssinud ja tema käitumise juhtimise võimet ei mõjutanud. P. L on süüdiv ja saab karistusõiguslikult oma tegude eest vastutada.¹⁴¹

---

¹³⁹ RKKKo 19.10.2017 nr 1-16-7389/30, p 12.

¹⁴⁰ vt nt TrtRnKo 26.05.2023 nr 1-21-8034/37, TlnRnKo 29.03.2023 nr 1-22-497/47.

¹⁴¹ HMKo 10.10.2023 nr 1-23-1350/74.

“Süüdistatav on süüvõimeline (vt ekspertiisimäärused ja akt /.../) ning KarS 2. ptk 3. jaos sätestatud süüd välistavaid asjaolusid ei esine.”¹⁴²

Ekspertiisiga on üheselt tehtud kindlaks, et H. P. oli temale süüksarvatud tegude toimepanemise ajal võimeline aru saada oma tegude keelatusest ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima, kuid H. P.-l esineb psühhoaktiivsete ainete tarvitamisest tingitud hilise tekkega psühhoos, mida tuleb käsitleda muu raske psüühikahäirena KarS § 34 järgi. /.../ Kolleegium asub seisukohale, et kuigi H. P.-l esineb muu raske psüühikahäire, ei piiranud temal esinev psüühikahäire tema arusaamis- ja otsustusvõimet oma tegudest aru saada ega neid juhtida ning ta eristas lubatud ja keelatud ja adus täielikult oma tegude tagajärgi, mistõttu ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁴³

Kaks viimast näidet on ühes kriminaalasjas maakohtu ja ringkonnakohtu tehtud otsused. See omakorda ilmestab, kui puudulik oli maakohtu käsitus isikul esinevate häirete analüüsimisel.

Lahenditest 8,2% puhul ei hinnanud kohus häire raskust ega võtnud selle osas seisukohta.

Ambulatoorse kohtupsühhiaatria-kohtupsühholoogia komplekseksperitiisi akti /.../ arvamuse kohaselt ei olnud E. R.-l vaatamata käitumis ja isiksusehäirele arusaamisvõime oma tegude tähendusest (sh nende keelatusest) ja oma käitumise juhtimise võime tegude toimepanemise ajal piiratud.¹⁴⁴

Lahenditest 8,2% puhul käsitles kohus häire raskust korrektselt ehk hindas raskust ja võttis meditsiinilise kriteeriumi osas seisukoha.

On võimalik nõustuda eksperdiga, et M. L.-l esinevaid psüühikahäireid ei saa pidada juriidilises mõttes vaimuhaiguseks, ajutiseks raskeks psüühikahäireks, nõrgamõistuslikkuseks ega nõdrameelsuseks (KarS § 34 p-d 1–4). Küll aga tuleb kõne alla KarS § 34 p 5: muu raske psüühikahäire. Tuleb soostuda Saksa õiguskirjanduses väljendatud seisukohaga, et see, kas psüühikahäire on raske või mitte, on juriidiline ehk normatiivse otsustamise küsimus /.../. Teisisõnu tuleb hinnata häire olemust ja selle mõju isikule: kui see mõju on väga suur, tuleb häiret pidada raskeks /.../.

---

¹⁴² PMKo 12.09.2023 nr 1-23-4214/35, p 7.

¹⁴³ TlnRnKo 30.11.2023 nr 1-23-4214/48, p 8, 8.2.

¹⁴⁴ TrtRnKo 24.01.2025 nr 1-24-179/63, p 54.

Kriminaalkolleegiumi hinnangul saab öelda, et vähemalt oma koostoimes mõjutavad M. L.-i alkoholi- sõltuvus, raske depressioon ja isiksushäire S.J a väga tugevasti: M. L.-l on olnud tõsiseid suhteprobleeme, probleeme tööl käimisega, erinevaid konflikte jms.¹⁴⁵

Nagu näitest paistab, ei eelda häire raskuse hindamine ja raskuse osas seisukoha võtmine keerulist ja pikka analüüsi. Piisab sellest, et kohus on asjaolude põhjal ja läbi juriidilise prisma teinud põhjendatud otsuse, miks teatud häiret või häirete kogumit tuleb konkreetsel juhul pidada raskeks või kergeks ning sellest lähtuvalt kas jaatanud või eitanud meditsiinilise kriteeriumi täidetust. Ekspertiisis väljatoodud asjalike kaalutluste tsiteerimine ei ole kindlasti vale, aga jään enda seisukoha juurde, et kohus peaks igal juhul häire juriidilist “raskust” ise analüüsima, enne meditsiinilise kriteeriumi olemasolu või puudumise osas järelduste tegemist.

Sümptomaatilise seose hindamise analüüsi tulemuste puhul¹⁴⁶ tuleb esmalt märkida, et meditsiinilise kriteeriumi olemasolu eitamisel ei liiguta edasi sümptomaatilise seose ega juriidiliste kriteeriumite analüüsi juurde, mistõttu esialgselt 61 lahendist jõudis järgmisesse etappi 26 lahendit. Samuti, tegelikult liiguti 25 lahendi puhul edasi juriidiliste kriteeriumite analüüsile, sest 1 lahend käsitles samaaegselt meditsiinilise kriteeriumi täidetust ja sümptomaatilise seose puudumist.¹⁴⁷

Valdavas osas ei hinda kohtud häire sümptomite seost teo toimepanemisega. Seost ei hinnanud koguni 69,23% lahendist. Nagu teoorias selgitatud, võib seost hinnata eelkontrollina või juriidiliste kriteeriumite käigus. Lahendite sisust nähtus, et eraldi tuuakse sümptomaatilist seost pigem välja siis, kui seost eitatakse.

Hinnates A L. puhul tema haiguse ja õigusvastaste tegude sümptomaatilise seose olemasolu, leiab kohus, et A L. käitumine õigusvastaste tegude toimepanemise ajal annab aluse jaatada sümptomaatilise seose olemasolu, kuna tema käitumine ehk magava kannatanu kägistamine ja löömine oli ebaadekvaatne. Siinkohal tuleb arvestada seda, et kannatanu läks magama kella 24.00 paiku (kell 23:40 saatis tütrele SMS-i ja läks magama), kõne häirekeskusele oli tehtud kell 1:59 öösel. Seega oli viimase A L. ja kannatanu suhtlemise ning häirekeskuse teavitamise ajaline vahe ca 2 tundi. See viitab kohtu hinnangul päris pikale ajavahemikule köögis toimunud konflikti ja kannatanu ründamise vahel (peale mida kannatanu jooksis korterist välja ning koputas

---

¹⁴⁵ TrtRnKo 20.10.2021 nr 1-20-9212/35, p 68.

¹⁴⁶ Vt Joonis 4.

¹⁴⁷ Vt lähemalt TrtRnKo 17.11.2022 lahendis nr 1-20-9331/56.

naaberkorterisse). Seega ei ole kuidagi põhjendatud asuda seisukohale, et A. L. käitumine pärast konflikti, mil ta ründas intensiivselt magavat kannatanut, oli adekvaatne ning mõistuspärane. Kannatanu pärast konflikti toimumist köögis ja tütrele saadetud SMS-i ei lahkunud korterist ega kutsunud abi, vaid läks teise tuppa magama. See viitab kohtu hinnangul sellele, et ka kannatanule olid A. L. käitumisaktid ootamatud ning erinesid viimase tavapärasest käitumisest. Kohtu arvates ei ole seega kahtlust, et õigusvastase teo ja psüühikahäire vahel on sümptomaatiline seos.¹⁴⁸

Põhiliselt näitab kohus siin, et isiku ebaadekvaatne käitumine ei olnud vahetu reaktsioon konfliktile. Rünne toimus hiljem ja seega on tõenäoline, et isiku käitumine oli mõjutatud tal esinevast häirest mitte konfliktist endast. Siinkohal tasub muidugi selgitada, et tegelikult sellest ainiti ei piisa, vaid tuleks näidata, et häirele omased sümptomid olid just sellised, mis viisid isiku toimepandud teoni. Samuti ei pruugi ajavahemiku hindamine olla alati asjakohane. Asjakohasust saaks jaatada juhul, kui häire avaldub näiteks konfliktisituatsioonis impulsiivse agressiivse käitumisena – siis räägiks pikk ajavahemik konflikti ja ründe vahel sümptomaatilise seose puudumise kasuks. Toon veel näite, kus sümptomite seost analüüsitakse koos juriidiliste kriteeriumitega.

Eelnevat arvestades leiab ringkonnakohus, et F.K.-il polnud juba arusaama oma teo keelatusest, st tal puudus esimene KarS §-s 34 sätestatud süüdivuse juriidiline tunnus. Seda saab öelda eeskätt ekspertidelt pärineva järgmise info põhjal. F.K. teadvus oli väga tugevasti häiritud: tal esinesid tugevad tajumis-, mõtlemis- ja emotsionaalsed häired. Süüdistatav oli desorienteeritud situatsioonis ja puhuti ka oma isikus. Deliiriumi puhul ei ole inimene suuteline oma tegevusi planeerima. F.K.-i teadvusseisundis kombineerusid juhuslikud mälestused, vahetult tajutud elamused, meelepettelised elamused ja reaalsusest vahetult tajutud stiimulid. Need moodustasid pidevalt muutuva kombinatsiooni, millel puudus sihipära. F.K. tundis end justkui unenäos. Isegi kui sellises olukorras olev inimene on võimeline n-ö ühtteist mõistma, ei ole ta ringkonnakohtu hinnangul suuteline saama aru, et ta teeb midagi õigusvastast.¹⁴⁹

Toon veel kaks näidet, kus sümptomite seost teo toimepanemisega ei analüüsita.

---

¹⁴⁸ VMKo 24.08.2022 nr 1-22-4507/14, p 28.

¹⁴⁹ TrtRnKo 21.01.2025 nr 1-23-3405/32, p 61.

Ekspertiisiga on üheselt tehtud kindlaks, et V. G.-l ei esinenud psüühika- ja käitumishäireid, mis saaksid olla süüdimatusseisundis meditsiiniliseks kriteeriumiks KarS § 34 mõttes. Tuvastatud psüühika- ja käitumishäired (segatüüpi isiksushäire) ei mõjutanud süüdistatava arusaamisvõimet ja tema võimet käitumist juhtida. Kuigi V.G.-l ilmnevad segatüüpi isiksushäirele omased iseloomujooned ja käitumismustrid, ei takista need tal aru saada oma tegude keelatuses ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida. Maakohtu istungil ei tekkinud kellelgi kahtlust süüdistatava V. G. vaimse seisundi osas, sh ei ole maakohtus ka kaitsja tõstatanud kahtlusi süüdistatava arusaamisvõimes. Kogutud tõendid, sh süüdistatava enda ütlused ei osuta sellele, et süüdistatava arusaamis- ja otsustusvõime ning võime käituda normipäraselt oleks oluliselt piiratud teo toimepanemise ajal. Kolleegium asub seisukohale, et V. G.-l tuvastatud psüühika- ja käitumishäired ei mõjutanud oluliselt tema arusaamis- ja otsustamisvõimet teo toimepanemise ajal ning tema võime käituda normipäraselt ei olnud oluliselt piiratud.¹⁵⁰

Kolleegium asub seisukohale, et kuigi I. A.-l esineb psüühikahäire, ei piiranud temal esinev psüühikahäire tema arusaamis- ja otsustusvõimet oma tegudest aru saada ega neid juhtida ning ta eristas lubatud ja keelatud ja adus täielikult oma tegude tagajärgi, mistõttu ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel. Maakohtu istungil ei tekkinud kellelgi kahtlust süüdistatava I. A. vaimse seisundi osas. Seejuures ei ole ka kaitsja tõstatanud kahtlusi süüdistatava arusaamisvõimes, sh ei ole kaitsja märkinud, et süüdistatava normikohane käitumine oleks olnud süüdistatava jaoks nii raske, et ta ei suutnud kuriteo toimepanemisest hoiduda. Kogutud tõendid, sh süüdistatava kohtueelsel uurimisel antud enda ütlused ei osuta sellele, et süüdistatava arusaamis- ja otsustusvõime ning võime käituda normipäraselt oleks oluliselt piiratud ehk raskendatud teo toimepanemise ajal. Tegemist oli süüdistatava tavapärase käitumismustriga, seejuures süüdistatava ütlused, et oli joores, ei anna alust kohaldada KarS § 35 sätteid, sest ekspertiisiaktist ei nähtu, et alkoholijoove oleks mõjutanud süüdistatava võimet oma käitumist kontrollida. Lisaks on ekspert märkinud, et süüdistatava õigusvastased teod ei ole seostatavad psühhoosi sümptomitega. Kolleegium asub kokkuvõtvalt seisukohale, et tulenevalt maakohtu poolt refereeritud tõendite sisust oli I. A. võimeline reegleid järgima ning tema süüvõime ei olnud teo

---

¹⁵⁰ TlnRnKo 27.01.2021 nr 1-20-4443/42, p 9.

toimepanemise ajal oluliselt piiratud, mistõttu ei esine süüd vähendavat asjaolu ja ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁵¹

Viimastest näidetest ei nähtu üldse, millised sümptomid isikul tuvastatud häirega kaasnevad, millised sümptomid tal teo toimepanemise ajal esinesid ja kas need olid teo toimepanemisega ka kuidagi seoses.

Juriidiliste kriteeriumite analüüsile asumise tulemuste puhul¹⁵² toonitan kõigepealt üle, et sellesse etappi jõudis kohus 61-st lahendist 25 puhul. Analüüsi tulemustest nähtuvalt on lahendid umbes pooleks 52% tuvastati meditsiiniline kriteerium ja liiguti juriidiliste kriteeriumite juurde. Lahenditest 4% toetus kohus täielikult eksperdi arvamusele, ilma omapoolse lisata.¹⁵³ Lahenditest 44% olid sellised, kus kohus kas ei jaatatud meditsiinilist kriteeriumi või lausa eitas selle täidetust, kuid liikus ikkagi juriidiliste kriteeriumite analüüsi juurde. Kuigi tegemist on formaalse tingimusega, ei tohiks kohus asuda juriidilisi kriteeriume sisuliselt analüüsima, kui ei ole jaatatud meditsiinilise kriteeriumi olemasolu.

Maakohus on peatunud küll P. L.-i süüdivuse küsimusel ja märkinud, et süüdistatav on süüvõimeline ning süüd välistavaid asjaolusid ei esine, kuid ei ole esitanud põhjendusi, kas esinevad alused kergendada karistust KarS § 35 alusel./.../ Kolleegium asub seisukohale, et kuigi P. L.-l esineb täpsustamata segatüüpi käitumis- ja tundeeluhäired ja iseloomujoonte aktsentuatsioon, ei piiranud need tema arusaamis- ja otsustusvõimet oma tegudest aru saada ega neid juhtida ning ta eristas lubatud ja keelatud ja adus täielikult oma tegude tagajärgi, mistõttu ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁵⁴

Maakohus on üheselt tuvastanud, et tõenditest tulenevalt ei esinenud I. A.-l KarS § 34 loetletud meditsiinilisi tunnuseid teo toimepanemise ajal. Maakohus ei ole esitanud põhjendusi, kas I. A.-l tuvastatud psüühikahäire võis takistada tal teo keelatusest aru saada ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtida KarS § 35 mõttes. /.../ Kolleegium asub seisukohale, et kuigi I. A.-l esineb psüühikahäire, ei piiranud temal esinev psüühikahäire tema arusaamis- ja otsustusvõimet oma tegudest aru saada ega

---

¹⁵¹ TlnRnKo 04.06.2025 nr 1-24-7543/35, p 10.3.

¹⁵² Vt Joonis 5.

¹⁵³ VMKm 26.07.2024 nr 1-24-3333/8.

¹⁵⁴ TlnRnKo 22.02.2024 nr 1-23-1350/87, p 7.1-7.2.

neid juhtida ning ta eristas lubatud ja keelatud ja adus täielikult oma tegude tagajärgi, mistõttu ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁵⁵

“Süüdimatuse meditsiinilistele tunnustele ei osuta ka teised kogutud tõendid. /.../ Samuti hinnates kriminaalasjas kogutud tõendeid, leiab kohus, et J. D.-l ei esine ka süüdimatuse juriidilisi tunnuseid.”¹⁵⁶

Esimesest näitest ilmneb, kuidas kohus ei hinda häire raskust, ei jaata ega eita meditsiinilise kriteeriumi täidetust, kuid liigub juriidiliste kriteeriumite analüüsi juurde. Teise näite puhul kohus ei hinda häire raskust ja eitab meditsiinilise kriteeriumi täidetust, kuid liigub ikkagi juriidiliste kriteeriumite analüüsi juurde. Kolmandas sarnaneb teisega. Mõlema variandi (ei võta seisukohta, eitab) puhul on aga oluline see, et kohus ei tohi liikuda juriidilisi kriteeriume analüüsima, kui ei ole tuvastatud meditsiiniline kriteerium ehk raske psüühikahäire KarS § 34 mõttes.

Juriidiliste kriteeriumite alternatiivsuse ja järjestuse analüüsi tulemustest nähtuvalt¹⁵⁷ teostati 36% lahenditest juriidiliste kriteeriumite hindamist korrektselt ehk kriteeriume käsitleti alternatiivsetena ning hinnati õiges järjestuses. Lahenditest 56% peeti kriteeriume kumulatiivseteks. Lisaks nähtus, et otsusest otsusesse levivad sarnases formaadis hinnangud.

Kolleegium asub kokkuvõtvalt seisukohale, et tulenevalt maakohtu poolt refereeritud tõendite sisust oli I. A. võimeline reegleid järgima ning tema süüvõime ei olnud teo toimepanemise ajal oluliselt piiratud, mistõttu ei esine süüd vähendavat asjaolu ja ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁵⁸

Kolleegium asub kokkuvõtvalt seisukohale, et tulenevalt refereeritud tõendite sisust oli P. L. võimeline reegleid järgima ning tema süüvõime ei olnud teo toimepanemise ajal oluliselt piiratud, mistõttu ei esine süüd vähendavat asjaolu ja ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁵⁹

Kolleegium asub kokkuvõtvalt seisukohale, et tulenevalt maakohtu poolt refereeritud tõendite sisust oli H. P. võimeline reegleid järgima ning tema süüvõime ei olnud teo

---

¹⁵⁵ TlnRnKo 04.06.2025 nr 1-24-7543/35, p 10.3.

¹⁵⁶ VMKo 13.03.2023 nr 1-22-6513/18.

¹⁵⁷ Vt Joonis 6.

¹⁵⁸ TlnRnKo 04.06.2025 nr 1-24-7543/35, p 10.3.

¹⁵⁹ TlnRnKo 22.02.2024 nr 1-23-1350/87, p 7.2.

toimepanemise ajal oluliselt piiratud, mistõttu ei esine süüd vähendavat asjaolu ja ei ole alust karistust kergendada KarS §-de 35 ning 60 alusel.¹⁶⁰

Kolleegium veendus ka ringkonnakohtu istungil, et E. R. oli võimeline esinema, küsimustele vastama ning käitus taoliselt, et kohtukoosseisul ei tekkinud kahtlusi, et toimuvast arusaam oleks süüdistataval oluliselt piiratud. Seega E. R. psüühikahäire pole olulisel määral mõjutanud tema arusaamis- ega otsustusvõimet, sest ta pani kuriteod teod toime kalkuleeritult, ilmutades tihtipeale üle keskmise tehnilist taipu.¹⁶¹

Selgitan, et mina tõlgendasin formuleeringut “võime reegleid järgima” (ja näitena kajastamata kuid lahendites esinevat “normipärast käitumist”) katuseterminina arusaamis- ja juhtimisvõime suhtes. Mõõnan, et viidatud formuleeringute pinnalt on tegelikult võimalik ka järeldada, et “võimekus reegleid järgida” on võime käitumist juhtida ja arusaamist kui sellist üldse ei puudutalagi. Viimase näite puhul on näiteks vaieldav, kas tegemist on kumulatiivsuse variandiga, kus kohus leiab, et isiku arusaamisvõime ei olnud oluliselt piiratud ja seega ei olnud oluliselt piiratud ka tema juhtimisvõime või variandiga, kus kohus hindas vaheldumisi käitumise juhtimisvõime ja arusaamisvõime piiratust (suutis esineda, sai toimuvast aru, toimetas kalkuleeritult, ilmutas taiplikust), pidades mõlema piiratust vajalikuks olulise mõju jaatamiseks. Veel tasub mainida, et ühel juhul ehk 4% võttis kohus eksperti hinnangu üle ning ühel juhul ehk samuti 4% ei pidanud kohus juriidilisi kriteeriume kumulatiivseks, kuid ei mõistnud sellele vaatamata alternatiivide hindamise järjestust.¹⁶²

Teo keelatusest arusaamise võime sisustamise analüüsil selgus,¹⁶³ et kokku 28% lahenditest sisustati teo keelatusest arusaamist õigesti. Toon ühe näite: “Teiseks, kuigi eksperdid leidsid, et I. M. ei andnud endale täielikult enda teo keelatusest aru ning teda juhtisid vaid negatiivsed emotsioonid, siis on tema tegevuse välimine pilt hämmastavalt planeeritud, sihikindel ja läbimõeldud, sealjuures enda tegevust varjata püüdev. /.../ Kitsamalt leiab kohus, et I. M. tegelikule arusaamisvõimele tol hetkel viitavad kõige selgemalt tema n-ö varjamisteod – ta lülitas enne kodust ärasõitu välja valvekaamera; ta jättis enda transpordivahendi K. L.u aia taha ja ronis üle aia varjatud kohast.”¹⁶⁴

---

¹⁶⁰ TlnRnKo 30.11.2023 nr 1-23-4214/48, p 8.2.

¹⁶¹ TrtRnKo 24.01.2025 nr 1-24-179/63, p 54.

¹⁶² Vt lahendid: VMKo 26.07.2024 nr 1-24-3333/8, VMKo 16.03.2023 nr 1-22-1919/88.

¹⁶³ Vt Joonis 7.

¹⁶⁴ HMKo 27.08.2021nr 1-20-6745/62.

Peamiseks veaks, mida tehti 36% lahenditest, oli arusaamisvõime ja käitumise juhtimisvõime korruga analüüsimine, mille tõttu ei olnud nimetatud võimete sisustamisest täpselt aru saada. Tihti kasutati väljendeid stiilis: “/.../ei piiranud temal esinev psüühikahäire tema arusaamis- ja otsustusvõimet oma tegudest aru saada ega neid juhtida ning ta eristas lubatud ja keelatud ja adus täielikult oma tegude tagajärgi.”¹⁶⁵ Nende lahendite puhul ilmneb, et ei tegelikkuses kohus ei eristata juriidilisi kriteeriume.

Lahenditest 24% puhul sisustati keelatusest arusaamisvõimet sellega, kas isik on suuteline aduma enda ümbritsevat, enda tegusid, enda tegude tagajärgi. Toon ühe näite, kus maakohus hindas (ja subjektiivse koosseisu all) isiku võimet teo tagajärgi aduda: “O. K. on viibinud perioodil /.../ ambulatoorsel psühhiaatri vastuvõtul ja diagnoositi kerge vaimne alaareng psühhopatisatsiooniga, episoodiline alkoholi kuritarvitamine. Kuid see diagnoos ei kinnita, et O. K. ei saaks aru oma tegude tähendusest ja ei suudaks oma tegusid juhtida ja kontrollida. O. K.-l ei ole mingit vaimset puuet või alaarengut, et ta ei mõistaks, mida tähendab teise inimese tugev ja korduv löömine pähe. Ta sai väga hästi aru, milline tagajärg võib saabuda, kuid vaatamata sellele keelas kiirabi kutsumise ja abi osutamise kannatanule.”¹⁶⁶

Samuti, ühe lahendi ehk 4% puhul esines viga, kus kohus ei hinnanud isiku võimekust aru saada, kas tema toimepandav tegu on keelatud, vaid hinnati, kas isik saab aru üldistest käitumisnormidest: “V.D oli võimeline aru saama oma teo keelatusest, millele viitab eelkõige tema enda selgitus toimunule. Kahtlust ei ole, et menetlusalune isik saab aru, milline keelekasutus on ühiskonnas aktsepteeritav ja milline mitte. Ta on ka ise selgelt andnud hinnangu, et ta sõimas politseiametnikke ning tema poolt välja öeldud sõnad olid „ropud“.”¹⁶⁷ Lahenditest kahe lahendi ehk 8% puhul võttis kohus eksperdi arvamuse üle.¹⁶⁸

Käitumise juhtimise võime sisustamine analüüsi puhul¹⁶⁹ tuleb ka esmalt arvestada, et kuivõrd osades lahendites välistati või nenditi isiku arusaamisvõime piiratust, jõuti käitumise juhtimisvõime analüüsini vaid 61-st lahendist 21 puhul. Juhtimisvõimet sisustati korrektselt 23,8% lahenditest. Sagedasemaks veaks, mida esines 42,9% oli sarnaselt arusaamisvõimega see, et kohus hindas kriteeriume korruga, mistõttu ei olnud võimalik kummagi võime täpselt sisust aru saada. Lahenditest 23,8% puhul tehti vigu, mis seisnes selles, et kohus hindas isiku

---

¹⁶⁵ Vt lahendid: TlnRnKo 04.06.2025 nr 1-24-7543/35, TlnRnKo 30.11.2023 nr 1-23-4214/48.

¹⁶⁶ TlnRnKo 19.01.2023 nr 1-22-2603/55.

¹⁶⁷ vt PMKo 30.03.2022 nr 4-22-623/21.

¹⁶⁸ Vt lahendid: TrtRnKo 03.11.2025 nr 1-24-6914/58 p 39; VMKm 26.07.2024 nr 1-24-3333/8.

¹⁶⁹ Vt Joonis 8.

füüsilist võimet liikuda. Toon näite: “Isiku läbivaatuse protokoll tõendab, et I. M.-l puudusid pärast kuriteo toimepanemist mingid tervisekahjustused või muud jäljed /.../. Seega kogu tegevuse käigus (üle aia ronimine, süütamine) oli ta ka füüsiliselt võimeline enda tegevust juhtima.”¹⁷⁰ Lahenditest ühe ehk 4,8% puhul võttis kohus eksperti öeldu üle. Samuti, ühe lahendi ehk 4,8% puhul teostas liigset analüüsi ehk hindas käitumise juhtimisvõimet, kuigi juba välistas arusaamisvõime: „Samas nähtub ekspertiisiaktist ka see, et A. V. ei olnud võimeline tajuma oma tegevuste iseloomu, nende keelatust ning võimalikke tagajärgi, kuid oli lähieesmärkide saavutamiseks võimeline käituma sihipäraselt.”¹⁷¹

3.3. Analüüsi järeldused ja soovitused

Analüüsi tulemused osutavad, et süüdivuse hindamine Eesti kohtupraktikas on ebaühtlane ega vasta täielikult seadusest ja Riigikohtu suunistest tulenevatele nõuetele ega ka õigus- ja teaduskirjanduses kujunenud seisukohtadele. Kohtute käsitlused irduvad õiguskirjanduses leitud igas etapis nii analüüsi struktuuri kui ka sisulise põhjalikkuse poolest, mis viitab pigem süsteemsele probleemile süüdivuse hindamise meetodikas kui üksikutele eksimustele. Ühtse meetodilise lähenemise puudumine toob kaasa olukorra, kus süüdivuse analüüsi ei teostata korrektses järjekorras ega kõiki vajalikke etappe hõlmavalt. Praktikas esineb juhtumeid, kus analüüsi etappe käsitletakse vales järjestuses, osaliselt, või jäetakse mõne kriteeriumi hindamine täielikult kõrvale. Selline lähenemine seab kahtluse alla tehtud järelduste usaldusväarsuse.

Üheks olulisemaks probleemiks on kohtu poolt juriidilises mõistes psüühikahäire raskuse hindamise puudumine ning sellest tulenevalt meditsiiniliste kriteeriumite olemasolu kohta otsuse tegemata jätmine. Käesoleva töö esimese osa pinnalt nähtub, et juba teoreetilisel tasandil puudub õigusteadlaste ja psüühikavaldkonna teadlaste seas üksmeelt ja arusaama selles, kelle pädevuses on häire raskuse hindamine ja otsustamine, kas tuvastatud häire on KarS §-i 34 mõttes raske. Selline ebaselgus kandub paratamatult üle ka kohtupraktikasse. Nii ringkonnakohtute kui maakohtute lahendites domineerisid need lahendid (vastavalt 69,2% ja 97,1%), kus kohus ei hinnanud häire raskust, kuid võttis selle osas seisukoha. Analüüsi tulemustest nähtub selgelt, et kohtud ei realiseeri neile antud pädevust häire juriidilises mõistes raskuse hindamisel, mistõttu taandub isikul esineva häire osas ja sellest johtuvalt ka süüdivuse tuvastamise osas otsuse langetamine sisuliselt eksperdi õlule. Siinkohal tasuks kaaluda

---

¹⁷⁰ HMKo 27.08.2021 nr 1-20-6745/62.

¹⁷¹ VMKo 16.03.2023 nr 1-22-1919/88.

täiendava analüüsi läbiviimist tuvastamaks, kui tihti erineb kohtu järeldus isiku süüdivus osas selles, mida ekspert on isiku ebaõigusarusaama ja käitumise juhtimise võime kohta öelnud.

Teiseks oluliseks probleemiks on juriidiliste kriteeriumite ebakorrektnete sisustamine. Analüüs näitab, et korrektsete käsitletute osakaal on märgatavalt väiksem võrreldes ebakorrektnete käsitletutega. Ringkonnakohtud sisustasid kriteeriume korrektselt rohkem kui maakohtud (keelatuses arusaamise puhul vastavalt 28,6% vs 20%, juhtimise võime puhul 27,3% vs 11,11%). Kohtuastmete peale kokku esines juriidiliste kriteeriumite kumulatiivset hindamist 56% lahendite puhul ning keelatuses arusaamise ning käitumise juhtimise võimet analüüsiti sisuliselt korruga vastavalt 36% ja 42% juhtudest. Sellest võib teha järelduse, et kohtud ei oska juriidilisi kriteeriume eristada ja seetõttu hoidutakse kriteeriumite eraldi analüüsimisest. Tuuakse üldised põhjendused, mis juriidilisi kriteeriumite esinemist kokkuvõtlikult välistavad. Kriteeriumite väär tõlgendamine viib aga olukorran, kus kohus võib pidada isiku süüdivuse tuvastamiseks oluliseks ebaõigeid asjaolusid, mis omakorda võib päädida eksliku järeldusega isiku süüdivuse kohta.

Süüdivuse küsimus ilmestab väga selgelt õiguse ja psüühikateaduste interdistsiplinaarsust ning näitab, kui keeruline on psühholoogilisi mõisteid praktikas sisustada ja rakendada. Selline terminoloogiline põimumine tähendab paratamatult, et kummagi valdkonna esindajad peavad teatud määral rakendama teise teadusdistsipliini teadmisi, mis omakorda suurendab eksimisrisiki ja arusaamatuste tekkimise võimalust.

Oluliseks probleemiks näib olevat ka seaduse sõnastus. Süüdivuse regulatsioon on küll normitehniliselt kompaktne, kuid praktika näitab, et see võib olla liialt lakooniline ega anna piisavalt juhiseid keeruliste juhtumite lahendamiseks. Mitmed süüdivuse hindamisel kasutatavad mõisted ei ole seaduses defineeritud või on jäetud teadlikult avatuks, mistõttu on nende sisustamine jäänud kohtu ülesandeks. See on loonud olukorra, kus kohtud peavad sisuliselt looma õigust olukorras, kus tuleb muuhulgas lähtuda teisest teadusdistsipliinist ja eriteadmistest psüühika kohta. Sellest tulenevalt on mõistetav, miks tekivad raskused nii eksperdi ja kohtu pädevuste piiritlemisel kui ka kriteeriumite sisustamisel ja rakendamisel.

Praktikas väljendub see probleem selles, et nii kohus kui ekspert püüavad sisustada mõisteid, mille mõistmine eeldab teise eriala teadmisi. Kui puudub ühine arusaam terminoloogiast ja analüüsi loogikast, tekib oht, et mõlemad pooled liiguvad oma rollidest väljapoole või jätavad osa ülesannetest täitmata või räägivad termineid erinevalt sisustades hoopis üksteisest mööda.

Sellises olukorras on põhjendatud kaaluda täiendavate ametlike suuniste või juhiste (nt muuhulgas kvaliteedistandardid psüühikaekspertiiside tegemiseks, millekohase soovitus on andnud oma hiljutises artiklis ka Soo jt.¹⁷²) koostamist, mis aitaksid süüdivuse hindamist ühtlustada. Ühtne metoodiline raamistik võiks vähendada praktika killustatust ning anda kohtutele kindlama orientiiri, millises järjekorras ja millise sisuga tuleb süüdivuse küsimust analüüsida. See aitaks vältida oluliste analüüsiastappide vahele jätmist, ühe osapoolte poolt tema kohustuste teisele osapooltele panemist ja seeläbi loodetavasti tõstaks süüdivuse hindamise kvaliteeti.

Samuti on oluline roll täiendaval väljaõppel. Juristide puhul tuleks koolitamisel keskenduda sellele, et nad oskaksid formuleerida eksperdile sisulisi ja menetluslikult korrektseid küsimusi ning ekspertiisiakte kriitiliselt tõlgendada. Eriti oluline on juurutada arusaama, et määravaks ei ole eksperdi arvamus ebaõigusarusaama ja käitumise juhtimise võime kohta, vaid tema kirjeldus häirest ja selle mõjust isiku käitumisele ja kognitiivsetele funktsioonidele õigusvastase teo toimepanemise ajal. Ekspertidele tuleks omakorda rõhutada, et nende ülesanne on esitada selge, põhjendatud ja detailne kirjeldus psüühikahäirest ning selle avaldumisest menetlejale huvipakkuval ajal, hoidudes õiguslike hinnangute andmisest. Ekspertiisi kvaliteet sõltub suurel määral sellest, kui arusaadavalt ja struktureeritult suudetakse need kirjeldused esitada.

Pikemas perspektiivis võiks eesmärgiks seada, et nii kohtunikud kui eksperdid omaksid piisavat arusaama teineteise valdkondadest. See ei tähenda süvapädevuse saavutamist teisel erialal, vaid eelkõige võimet mõista valdkonnaüleselt kasutatavat, psühholoogilist terminoloogiat, analüüsi loogikat ja vastastikuseid ootusi. Selline vastastikune mõistmine aitaks oluliselt parandada nii küsimuste formuleerimist kui ka saadud tulemuste tõlgendamist.

Enne muudatuste planeerimist võiksid õiguse mõistmise kvaliteedist huvitatud osapooled (nt justiits- ja digiministerium, kohtud, psüühikaeksperte esindavad erialaorganisatsioonid) kaaluda täiendava empiirilise uuringu läbi viimist kaardistamiseks kohtunike ja psüühikaekspertide subjektiivseid raskuseid vastavalt süüdivuse hindamisel ja selleks sisendi andmisel. Selleks võiks sobida näiteks poolstruktureeritud intervjuu, mis võimaldaks ka täpsustada käesoleva magistr töö leide.

---

¹⁷² Soo, A. jt, lk 617.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli tuvastada, kas kohtud hindavad kriminaalmenetluses isiku süüdivust seaduse, Riigikohtu suuniste ja õiguskirjanduse seisukohtadega kooskõllaliselt. Peaküsimusele vastuse saamiseks tegin kõigepealt kindlaks, milline on süüdivuse hindamise teooria ning seejärel tuvastasin empiirilise uuringuga, kas kohtupraktika ühtib teooriaga. Peaküsimustele vastamiseks vajalike alaküsimuste puhul leidsin, et süüdivuse hindamise etappideks on esmalt häire tuvastamine, seejärel häire raskuse hindamine, meditsiinilise kriteeriumi osas seisukoha võtmine, sümptomaatilise seose läbi isiku teo keelatuses arusaamise võime hindamine ning arusaamisvõime olemasolu korral isiku käitumise juhtimisvõime hindamine. Süüdivuse etappe tuleb hinnata rangelt eelnimetatud järjestuses, sest iga esineva kriteeriumi tuvastatus on järgmise kriteeriumi analüüsi eelduseks. Järgmisena tuvastasin, et kohtupsühholoogia ja -psühhiaatria ekspertide pädevuseks on psüühikahäirete tuvastamine ning kirjeldamine, kuidas häire avaldub ja millisel viisil isikut mõjutab. Seejärel on kohtu ülesanne hinnata häire raskust, sest tegemist on juriidilise konstruktsiooniga. Siinkohal tuleb tõdeda, et praktikute seas ei ole olnud ühtset arusaama, kelle valdkonda häire raskuse hindamine paigutub. Sellele vaatamata on minu hinnangul kasutatud allikate põhjal selge, et KarS §-s 34 loetletud raske psüühikahäire kategooriad on juriidilised konstruktsioonid, mistõttu on häire raskuse hindamine kohtu pädevuses. Seejärel tuleb kohtul võtta seisukoht meditsiinilise kriteeriumi täidetuse osas ning asuda vajadusel juriidiliste kriteeriumite analüüsile. Seega on eksperdi ülesanne olla abistavas rollis ja kohus on süüdivuse hindamisel keskne ja lõplik otsustaja.

Empiirilise analüüsi tulemused näitasid, et süüdivuse hindamine ei ole praktikas ühtne ega süüdivuse hindamise nõuetega kooskõllas. Peamiseks probleemiks oli kohtute poolt liigne eksperdi selgitustele ja arvamustele tuginemine. Seda eriti häire raskuse analüüsimise puhul, kus nähtus, et äärmiselt vähestel juhtudel teostas kohus ise häire raskuse analüüsi. Teiseks suurimaks leiuks oli tõsiasi, et kohtud ei mõista juriidiliste kriteeriumite alternatiivsust ja see kandub edasi järgmisesse etappi ehk sellesse, et juriidilisi kriteeriume ei osata õigesti sisustada. Kriteeriume peeti enamjaolt kumulatiivseks ja mõlemat juriidilist kriteeriumi analüüsiti korraga. Tegemist ei ole üksikute eksimustega, vaid süsteemsema probleemiga, mis seisneb meetoodilise ühtsuse puudumises ja süüdivuse hindamise loogika ebapiisavas selguses.

Kokkuvõttes nähtub tööst, et Eesti kohtupraktika ei ole süüdivuse hindamisel täielikult kooskõllas kehtivate nõuetega ning kannatab ebauhtluse all. Süüdivuse hindamine on olemuslikult interdistsiplinaarne ülesanne ja nõuab selget ja ühtset arusaama hindamise

etappidest ja osapoolte pädevustest nii psüühikavaldkonna ekspertide kui ka õiguse rakendajate seas. Keeruliselt sõnastatud ja mitmete allikate põhjal sisustatud süüdivuse analüüsi kriteeriumite hindamine on kohtule nähtavalt väljakutseks.

Probleemi lahendamiseks on vajalik selgem metodoloogiline raamistik süüdivuse analüüsimiseks, rollide selgem piiritlemine, erialade vahelise suhtluse ja seeläbi ühtse arusaama parandamine, kohtu aktiivsem roll eksperdiarvamuse kriitilisel hindamisel ning järelduste põhjendamisstandardite tõstmine. Ainult sellisel viisil on võimalik tagada süüdivuse ühetaoline ja korrektne kohaldamine.

Tulevikus tasuks täiendavalt uurida, kuidas juristid ja eksperdid psühholoogilisust mõistavad, süüdivuse hindamisel kasutatavaid termineid sisustava, mida osapooled väljakutseteks peavad ja millisest suunisest puudust tuntakse. Kaugemale vaadates saaks uurida, kuidas isiku süüdimatus ja piiratud süüdivuse seisundeid piiritletakse. Samuti tasuks vaadata, kui suurel määral piiratud süüdivus praktikas isiku karistust mõjutab. Samuti tuleks selgitada tsiviilkohtumenetluse ja kriminaalkohtumenetluse käigus tehtud ekspertiiside riskasutamise sobivust, tuvastada võimalikud riskid ja riskide olemasolu puhul võtta samme nende vähendamiseks. Samuti tasuks kaaluda kohtunike või laiemalt juristide ja ekspertide koolitamist süüdivuse hindamise osas, et tagada osapoolte pädevuste selgus ja ühtne arusaam ekspertiisiakti eesmärkidest.

SUMMARY

Abstract

This master's thesis examines the assessment of criminal responsibility (insanity and diminished responsibility) in Estonian criminal law, focusing on the interpretation and application of the medical and legal criteria set out in § 34 of the Penal Code. The study is motivated by the observation that, although the normative framework for assessing criminal responsibility is established in legislation, Supreme Court case law, and legal scholarship, its practical application by courts appears to be inconsistent.

The aim of the thesis is to analyse how criminal responsibility is assessed in Estonian court practice and to evaluate whether this practice corresponds to the theoretical and normative requirements. In order to achieve this aim, the thesis addresses four research questions: (1) what are the stages of assessing criminal responsibility; (2) what is the role and competence of forensic psychiatric and psychological experts; (3) what is the role and competence of the court; and (4) how are these principles applied in practice.

The theoretical part of the thesis demonstrates that the assessment of criminal responsibility is a structured and multi-stage process. It includes the identification of a mental disorder, the assessment of its legal severity, the establishment of a causal (symptomatic) connection between the disorder and the offence, and the evaluation of the legal criteria, namely the ability to understand the unlawfulness of one's act or to act in accordance with that understanding. These legal criteria are alternative, not cumulative, and their correct interpretation is essential for reaching a lawful conclusion.

The analysis further clarifies that the expert's role is to provide a medical assessment by identifying the mental disorder and describing its manifestations and impact on the individual. The expert does not determine criminal responsibility. The court, on the other hand, has the final and decisive role: it must independently assess the legal significance of the disorder, determine whether the criteria for criminal responsibility are met, and provide a reasoned legal conclusion.

The empirical part of the thesis is based on both quantitative and qualitative analysis of court decisions. The quantitative analysis identifies general patterns in how frequently courts address

the relevant criteria, while the qualitative analysis examines how these criteria are interpreted and applied in practice.

The results show that the assessment of criminal responsibility in Estonian court practice is not fully consistent with the theoretical framework. Courts do not always follow a structured approach and may omit or insufficiently analyse certain stages of the assessment. In particular, the legal severity of the mental disorder is often not independently evaluated by the court. Instead, courts tend to rely heavily on expert conclusions, thereby failing to fully exercise their own competence.

In addition, the legal criteria of criminal responsibility are frequently interpreted incorrectly. Courts may misapply the criteria or treat them as cumulative rather than alternative, which can lead to incorrect assessments of criminal responsibility. Such errors affect the logical coherence of the analysis and may result in substantively incorrect conclusions.

The findings also highlight that the interdisciplinary nature of criminal responsibility – combining legal and psychiatric elements – creates additional challenges. The lack of clearly defined concepts in legislation contributes to interpretative difficulties and blurs the distinction between the roles of experts and courts.

Based on these findings, the thesis concludes that Estonian court practice is not fully aligned with the legal and theoretical requirements for assessing criminal responsibility. The problem is not limited to individual cases but reflects a broader methodological inconsistency and insufficient understanding of the assessment framework.

In conclusion, improving the quality and consistency of criminal responsibility assessments requires a more clearly defined methodological approach, better differentiation of roles between experts and courts, and enhanced interdisciplinary understanding. Such measures would contribute to more consistent, transparent, and legally sound decision-making in criminal cases.

KASUTATUD ALLIKAD

Kirjandus

1. Adamsoo, A. Süüdimatuse meditsiinilised kriteeriumid. *Juridica* 2002/2.
2. Akoglu, H. User's guide to correlation coefficients. – *Turkish Journal of Emergency Medicine* 2018/18 (3).
3. Allikmets, M., Eino, K. Kohtupsühhaatriaekspertiis kriminaalmenetluses: kuidas ja milleks? – *Juridica* 2021/7-8.
4. Ashworth, A. *Principles of Criminal Law*. 6th edition. Oxford: Oxford University Press 2009.
5. Auväärt, L., Jengalõtšev, V. Kohtupsühholoogiaekspertiis. Monograafia. Tartu: ÖPS Tartu Ühing 2018.
6. Bloch, K. E. Legal Indeterminacy in Insanity Cases: Clarifying Wrongfulness and Applying a Triadic Approach to Forensic Evaluations. – *UC Law Journal* 2016/67 (4).
7. Bohlander, M. *Principles of German Criminal Law*. Portland: Hart Publishing 2009.
8. Carrido, M. Revisiting the Insanity Defense: A Case for Resurrecting the Volitional Prong of the Insanity Defense in the Light of Neuroscientific Advances. – *Southwestern Law Review* 2012/41.
9. Coles, E. M. Psychological support for the concept of psycholegal competencies. – *International Journal of Law and Psychiatry* 2004/27.
10. Coppola, F. *Motus Animi in Mente Insana: An Emotion-Oriented Paradigm of Legal Insanity Informed by the Neuroscience of Moral Judgements and Decision-Making*. – *The Journal of Criminal Law and Criminology* 2019/109 (1).
11. Dimock, S. *Actio Libera in Causa*. – *Criminal Law and Philosophy* 2013/7.
12. Ernits, M. jt. *Karistusseadustiku üldosa eelnõu. Eelnõu lähtealused ja põhjendused*. Tallinn: Juura 1999.
13. Hallevy, G. *The Matrix of Insanity in Modern Criminal Law*. Cham: Springer International Publishing 2015.
14. Keiler, J., Roef, D. (toim.) *Comparative Concepts of Criminal Law*. 3rd edition. Cambridge: Intersentia 2019.
15. Kim, H. Y. Statistical notes for clinical researchers: Chi-squared test and Fisher's exact test. – *Restorative Dentistry & Endodontics* 2017/42 (2).
16. Klaming, L., Koops, E. J. *Neuroscientific Evidence and Criminal Responsibility in the Netherlands*. In T.M. Spranger (toim.). – *International Neurolaw: A Comparative Analysis*. Heidelberg: Springer 2012.

17. Koivula, N. A neuroscientific perspective on cognitive and volitional impairment in criminal irresponsibility assessments: a case for a capacity-based approach. – *MaRBL Research Papers* 2014/5. – <https://openjournals.maastrichtuniversity.nl/Marble/article/download/211/158> (25.04.2026).
18. Kompus, T. Emotsionaalsete seisundite hindamine kohtupsühholoogilisel ekspertiisil. – *Juridica* 2002/2.
19. Lind, S., Eino, K. Isikult vabaduse võtmine põhjendusel, et ta on psüühikahäire tõttu endale või teistele ohtlik. - *Juridica* 2014/7.
20. McSherry, B. Manifest Madness: Mental Incapacity in Criminal Law, Arlie Loughnan Book Review. – *UBC Law Review* 2014/47 (3).
21. Mohandie, K., Duffy, J. E. Understanding Subjects with Paranoid Schizophrenia. – *FBI Law Enforcement Bulletin* 1999/68 (12).
22. Mägi, M.-L. jt. Soovitused kvaliteetsete psüühikaekspertiiside tegemiseks kriminaalmenetluses. – *Juridica* 2025/10-11.
23. Ormerod, D. Smith and Hogan's Criminal Law. 13th edition. Oxford: Oxford University Press 2011.
24. Packer, I. K. Evaluation of criminal responsibility. Oxford: University Press 2009.
25. Penney, S. Impulse control and criminal responsibility: Lessons from neuroscience. – *International Journal of Law and Psychiatry* 2012/35.
26. Psühhiaatria ARPS.01.067. Psühhiaatria aineprogramm raviteaduse 5 kursuse üliõpilastele. Kliinikum. – <https://kliinikum.ee/psyhhiaatriakliinik/lisad/ravi/FR-Ravi5k.htm> (28.04.2026).
27. Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – *Juridica* 2005/5.
28. Redding, R. E. The Brain-Disordered Defendant: Neuroscience and legal Insanity in the Twenty-First Century. – *American University Law Review* 2006/56 (1).
29. RHK-10. Teabekeskus TEHIK. – <https://teabekeskus.tehik.ee/et/terminoloogiastandardid/rhk> (28.04.2026).
30. Rosenzweig, E. P. Interdisciplinary Practice: The Legal Perspective. - *Journal of Gerontological Social Work* 2001/34 (3).
31. Rästas, M., Marran, T. Üks amet, erinevad rollid. – *Juridica* 2026/1-2.
32. Smith, R. Criminal Insanity: From a Historical Point of View. - *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 1982/11 (1).

33. Soo, A. jt. Ekspertiiside kvaliteedi tagamine Eestis. – *Juridica* 2025/10-11.
34. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
35. Sootak, J. Karistusõiguse üldosa õpik. Tallinn: Juura 2018.
36. Sootak, J. Piiratud süüdivus. Riigikohtu 20. juuni 2022. a otsus asjas 1-20-6745. – *Juridica* 2022/9-10.
37. Sootak, J., Pikamäe P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 5. vlj. Tallinn: Juura 2021.
38. Sootak, J. Süüvõime karistusseadustikus. – *Juridica* 2002/2.
39. Van der Wolf, M. (toim.). Safeguarding the Quality of Forensic Assessment in Sentencing: A review Across Western Nations. 1st edition. New York: Routledge 2022.
40. van Es, R. M. S., Kunst, M. J. J., de Keijser, J. W. Forensic mental health expert testimony and judicial decision-making: A systematic literature review. – *Aggression and Violent Behavior* 2020/51.

Õigusaktid

41. Karistusseadustik. – RT I, 05.07.2025, 9.
42. Kohtuekspertiisiseadus. – RT I, 14.03.2025, 11.
43. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.
44. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2025, 3.

Kohtulahendid

Riigikohtu lahendid

45. RKKKo 10.03.2025 nr 1-23-5962/73.
46. RKKKo 06.12.2023 nr 1-21-4285/79.
47. RKKKo 06.04.2023 nr 1-21-8355/200.
48. RKKKo 03.04.2023 nr 1-22-227/66.
49. RKKKo 20.06.2022 nr 1-20-6745/88.
50. RKKKo 01.07.2021 nr 1-18-10214/92.
51. RKKKo 05.10.2018 nr 1-17-5760/47.
52. RKKKm 19.10.2017 nr 1-16-7389/30.
53. RKKKo 31.03.2017 nr 3-1-1-105-16.
54. RKKKo 11.12.2013 nr 3-1-1-115-13.
55. RKKKo 01.04.2009 nr 3-1-1-22-09.
56. RKKKo 20.05.1997 nr 3-1-3-19-97.

Ringkonnakohtute lahendid

57. TrtRnKo 03.11.2025 nr 1-24-6914/58.
58. TrtRnKo 26.08.2025 nr 1-24-985/57.
59. TlnRnKo 09.07.2025 nr 1-24-5941/64.
60. TlnRnKo 04.06.2025 nr 1-24-7543/35.
61. TlnRnKo 05.05.2025 nr 1-24-5035/68.
62. TlnRnKo 24.04.2025 nr 2-22-3000/46.
63. TrtRnKo 10.04.2025 nr 1-23-5850/128.
64. TlnRnKo 07.04.2025 nr 1-24-2731/49.
65. TrtRnKo 31.03.2025 nr 1-23-6834/138.
66. TrtRnKo 10.03.2025 nr 1-23-7168/19.
67. TlnRnKo 04.03.2025 nr 1-24-2921/41.
68. TrtRnKo 24.01.2025 nr 1-24-179/63.
69. TrtRnKo 21.01.2025 nr 1-23-3405/32.
70. TrtRnKo 27.09.2024 nr 1-23-5962/59.
71. TrtRnKm 12.09.2024 nr 1-24-3333/53.
72. TrtRnKm 23.08.2024 nr 1-24-2078/23.
73. TlnRnKo 20.06.2024 nr 1-23-5760/53.
74. TrtRnKo 24.04.2024 nr 1-22-6752/38.
75. TrtRnKo 19.04.2024 nr 1-22-6810/46.
76. TrtRnKm 04.04.2024 nr 1-21-4019/79.
77. TrtRnKo 27.03.2024 nr 4-23-3318/33.
78. TrtRnKo 28.02.2024 nr 1-23-3540/38.
79. TrtRnKo 28.02.2024 nr 1-22-3900/111.
80. TrtRnKo 27.02.2024 nr 1-23-4813/21.
81. TlnRnKo 22.02.2024 nr 1-23-1350/87.
82. TrtRnKo 31.01.2024 nr 1-22-1540/76.
83. TrtRnKm 31.01.2024 nr 1-23-4908/31.
84. TlnRnKm 16.01.2024 nr 1-23-5753/27.
85. TlnRnKo 13.12.2023 nr 1-23-947/66.
86. TlnRnKo 30.11.2023 nr 1-23-4214/48.
87. TlnRnKo 28.11.2023 nr 1-22-7911/88.
88. TlnRnKo 31.10.2023 nr 4-23-2830/16.
89. TrtRnKo 17.10.2023 nr 1-22-1919/110.

90. TlnRnKo 13.09.2023 nr 1-23-1588/49.
91. TlnRnKo 21.08.2023 nr 1-21-4285/70.
92. TrtRnKo 14.08.2023 nr 1-22-6513/25.
93. TlnRnKo 02.06.2023 nr 1-22-227/73.
94. TrtRnKo 26.05.2023 nr 1-21-8034/37.
95. TlnRnKm 29.03.2023 nr 1-22-497/47.
96. TrtRnKo 22.03.2023 nr 1-22-2414/42.
97. TlnRnKm 13.03.2023 nr 1-20-8094/84.
98. TrtRnKm 09.03.2023 nr 1-21-4816/45.
99. TrtRnKm 20.02.2023 nr 1-07-8640/533.
100. TlnRnKo 19.01.2023 nr 1-22-2603/55.
101. TlnRnKm 19.12.2022 nr 1-22-6788/12.
102. TrtRnKm 07.12.2022 nr 1-13-3713/114.
103. TrtRnKo 17.11.2022 nr 1-20-9331/56.
104. TrtRnKo 14.11.2022 nr 1-21-4973/96.
105. TrtRnKm 03.11.2022 nr 1-17-10108/226.
106. TlnRnKo 18.10.2022 nr 1-21-8355/190.
107. TrtRnKo 15.10.2022 nr 1-21-4816/33.
108. TrtRnKm 28.09.2022 nr 1-22-2300/34.
109. TrtRnKo 22.09.2022 nr 1-22-797/63.
110. TlnRnKo 31.08.2022 nr 4-22-1920/45.
111. TrtRnKo 29.08.2022 nr 1-21-4077/140.
112. TlnRnKo 10.08.2022 nr 1-22-227/52.
113. TlnRnKo 27.07.2022 nr 1-22-255/58.
114. TlnRnKo 30.06.2022 nr 1-21-4410/75.
115. TrtRnKo 29.06.2022 nr 1-20-7115/88.
116. TlnRnKo 16.06.2022 nr 1-21-5344/32.
117. TlnRnKo 12.05.2022 nr 1-21-8979/22.
118. TlnRnKm 03.05.2022 nr 1-22-1319/12.
119. TrtRnKo 28.02.2022 nr 1-19-9444/33.
120. TrtRnKo 01.02.2022 nr 4-21-3856/26.
121. TlnRnKo 23.11.2021 nr 1-21-1494/66.
122. TrtRnKo 19.11.2021 nr 1-20-917/60.
123. TrtRnKo 20.10.2021 nr 1-20-9212/35.

124. TlnRnKo 11.10.2021 nr 1-20-6745/78.
125. TrtRnKo 29.09.2021 nr 1-20-9458/42.
126. TlnRnKo 31.08.2021 nr 1-20-1077/65.
127. TlnRnKo 17.07.2021 nr 1-21-2145/32.
128. TlnRnKo 21.06.2021 nr 1-21-2946/26.
129. TlnRnKo 14.06.2021 nr 1-20-2203/90.
130. TrtRnKm 07.06.2021 nr 1-17-10108/182.
131. TlnRnKo 28.01.2021 nr 1-18-10214/82.
132. TlnRnKo 27.01.2021 nr 1-20-4443/42.
133. TlnRnKo 18.01.2021 nr 1-18-183/176.
134. TrtRnKo 05.05.2020 nr 1-20-201/32.

Maakohtute lahendid

135. PMKm 18.11.2025 nr 1-25-6303/7.
136. VMKo 02.10.2025 nr 4-25-2471/15.
137. PMKm 09.06.2025 nr 1-25-2896/9.
138. VMKo 06.06.2025 nr 1-24-6914/51.
139. PMKm 14.05.2025 nr 1-25-2219/8.
140. VMKo 30.04.2025 nr 1-24-985/50.
141. TMKo 31.03.2025 nr 4-25-502/21.
142. TMKo 28.03.2025 nr 1-23-7374/33.
143. PMKo 19.03.2025 nr 1-24-5941/58.
144. PMKm 10.03.2025 nr 1-25-918/19.
145. HMKo 06.03.2025 nr 1-24-5485/47.
146. HMKo 27.02.2025 nr 1-24-7543/22.
147. PMKo 20.02.2025 nr 1-24-5035/59.
148. VMKo 07.02.2025 nr 4-24-4144/15.
149. HMKo 09.12.2024 nr 1-24-2731/34.
150. PMKm 29.10.2024 nr 1-24-6154/2.
151. HMKo 23.10.2024 nr 1-24-2921/32.
152. VMKo 07.10.2024 nr 1-23-7168/14.
153. VMKo 09.09.2024 nr 1-23-6834/116.
154. PMKo 30.08.2024 nr 2-22-3000/38.
155. VMKm 26.07.2024 nr 1-24-3333/8.

156. VMKo 09.07.2024 nr 1-23-5850/110.
157. VMKm 11.06.2024 nr 1-24-2078/14.
158. VMKo 04.04.2024 nr 1-23-5962/49.
159. VMKo 07.03.2024 nr 1-23-3405/14.
160. HMKo 29.02.2024 nr 1-23-5760/28.
161. VMKm 27.02.2024 nr 1-21-4019/75.
162. VMKo 27.02.2024 nr 1-22-6752/33.
163. VMKo 29.11.2023 nr 1-23-4813/15.
164. VMKo 22.11.2023 nr 4-23-3061/8.
165. HMKo 01.11.2023 nr 1-23-947/50.
166. HMKo 10.10.2023 nr 1-23-1350/74.
167. TMKm 19.09.2023 nr 1-22-1319/31.
168. VMKo 15.09.2023 nr 1-23-3974/26.
169. PMKo 12.09.2023 nr 1-23-4214/35.
170. HMKo 01.09.2023 nr 4-23-2830/9.
171. TMKm 16.08.2023 nr 1-21-749/32.
172. VMKo 04.08.2023 nr 1-23-3540/22.
173. HMKo 27.07.2023 nr 1-23-1588/37.
174. HMKo 14.07.2023 nr 1-22-7911/65.
175. HMKm 19.06.2023 nr 1-20-8463/42.
176. TMKm 31.05.2023 nr 1-21-749/29.
177. VMKo 03.05.2023 nr 1-22-1540/58.
178. HMKm 25.04.2023 nr 1-22-7911/38.
179. VMKo 19.04.2023 nr 1-22-6810/19.
180. HMKo 20.03.2023 nr 1-21-4285/61.
181. VMKo 16.03.2023 nr 1-22-1919/88.
182. VMKo 13.03.2023 nr 1-22-6513/18.
183. VMKm 20.02.2023 nr 1-21-4816/42.
184. VMKo 31.01.2023 nr 1-22-7658/21.
185. TMKm 20.01.2023 nr 1-20-1077/98.
186. TMKo 16.01.2023 nr 1-22-2414/26.
187. TMKo 09.01.2023 nr 1-21-8034/31.
188. HMKo 08.11.2022 nr 1-22-2603/30.
189. HMKo 08.11.2022 nr 1-22-6788/9.

190. HMKm 07.10.2022 nr 1-19-4618/39.
191. HMKm 30.09.2022 nr 1-21-4019/52.
192. PMKm 19.09.2022 nr 1-22-5566/3.
193. VMKm 24.08.2022 nr 1-22-4507/14.
194. TMKo 11.08.2022 nr 1-21-4973/86.
195. VMKo 04.08.2022 nr 1-21-4816/27.
196. VMKo 06.07.2022 nr 1-20-9331/45.
197. HMKo 21.06.2022 nr 1-21-8355/174.
198. PMKo 15.06.2022 nr 4-22-1920/30.
199. PMKo 15.06.2022 nr 1-22-1652/19.
200. HMKm 09.06.2022 nr 1-21-7297/34.
201. PMKo 08.06.2022 nr 1-22-227/42.
202. HMKo 23.05.2022 nr 4-22-151/28.
203. HMKo 10.05.2022 nr 1-22-255/40.
204. VMKo 27.04.2022 nr 1-22-797/48.
205. TMKm 05.04.2022 nr 1-21-749/21.
206. PMKo 30.03.2022 nr 4-22-623/21.
207. HMKo 14.03.2022 nr 1-21-8979/14.
208. TMKo 28.02.2022 nr 1-21-4077/121.
209. HMKo 11.01.2022 nr 4-21-4102/17.
210. HMKo 06.01.2022 nr 1-21-5344/23.
211. TMKo 17.12.2021 nr 1-20-7115/75.
212. HMKo 14.12.2021 nr 1-21-4410/59.
213. TMKo 06.12.2021 nr 1-19-9444/25.
214. HMKo 24.11.2021 nr 1-21-7297/8.
215. HMKo 28.10.2021 nr 1-21-4019/22.
216. VMKo 15.10.2021 nr 4-21-3856/19.
217. HMKo 27.08.2021 nr 1-20-6745/62.
218. PMKo 19.07.2021 nr 1-21-1494/52.
219. VMKo 08.06.2021 nr 1-20-9458/32.
220. TMKm 28.05.2021 nr 1-20-734/32.
221. HMKo 19.05.2021 nr 1-21-2403/27.
222. TMKo 17.05.2021 nr 1-20-9212/29.
223. TMKm 14.05.2021 nr 1-17-10108/175.

224. HMKo 28.04.2021 nr 1-21-484/19.
 225. HMKo 23.04.2021 nr 1-21-2946/17.
 226. HMKo 22.04.2021 nr 1-21-2145/17.
 227. VMKo 07.04.2021 nr 1-20-917/52.
 228. HMKo 30.03.2021 nr 2-19-16945/36.
 229. HMKo 23.03.2021 nr 1-20-2203/83.
 230. HMKo 03.03.2021 nr 1-20-3517/47.
 231. TMKo 25.02.2021 nr 1-21-749/11.
 232. HMKo 16.02.2021 nr 1-20-8312/24.
 233. HMKo 20.01.2021 nr 1-20-8463/17.
 234. HMKo 11.01.2021 nr 1-20-7250/21.

Halduskohtu lahend

235. TlnHKm 26.03.2025 nr 3-25-622/4.

Lisa 1.

	Skoor				
Kriteerium	0	1	2	3	4
Otsus	Süüdiv	Piiratud süüdivus	Süüdimatu		
Põhjalik selgitus	Süüdiv	Süüdiv, aga esineb piiratud süüdivus	Süüdimatu		
Häire raskuse hindamine ja meditsiiniline kriteerium	Hindab, võtab seisukoha	Ei hinda, võtab seisukoha	Ei hinda, ei võta seisukohta		
Põhjalik selgitus	Nõuetele vastava hinnanguga on tegemist siis, kui (1) kohus, tuginedes eksperdi kirjeldustele häire mõju kohta, 1) hindab puhtalt häire mõju avaldumise raskust 2) ja	Viga. Kohus ei teosta analüüsi nõuetele vastavalt, st (1) kohus 1) ei hinda eksperdi kirjeldustele tuginedes häire mõju avaldumist, 2) kuid võtab seisukoha häire raskuse ja/või meditsiinilise kriteeriumi täidetuse osas.	Viga. Kohus ei teosta analüüsi nõuetele vastavalt, st (1) kohus 1) ei hinda eksperdi kirjeldustele tuginedes häire mõju avaldumist, 2) ja ei võta seisukoha häire raskuse ja/või		

	<p>kujundab seisukoha häire raskuse ja meditsiinilise kriteeriumi osas. Teisisõnu, kirjeldab häire avaldumist ja selgitab, miks ta loeb avaldumise vormi juriidiliselt raskeks/kergeks ja eitab/jaatab selle põhjal meditsiinilist kriteeriumi.</p>	<p>Näiteks, kui kohus ütleb: lähtudes ekspertiisiaktist ei ole isikul meditsiinilist kriteeriumi; lähtudes ekspertiisist esineb isikul raske psüühikahäire ja kohus on seisukohal, et isikul esinev häire on kerge/rakse ja meditsiiniline kriteerium puudub/on tuvastatud. Magistritöö mahupiirangu tõttu ei eristanud ma lahendeid, kus lahendis ei kajastunud ühtegi selgitust lahenditest, kus kohus võttis selgitused eksperdilt üle. Selline eristamine oleks eeldanud detailsema süsteemi loomist selle suhtes, kust kohast läheb piir eksperdi öeldu ülevõtmise ja eksperdi öeldule tuginemise vahel. Eksperdi järelduste kordamine või nende põhjalik tsiteerimine ei täida kohtu poolt raskuse hindamise kriteeriumit, olenemata vea erinevatest kaaludest.</p>	<p>meditsiinilise kriteeriumi täidetuse osas. Näiteks, kui kohus ütleb: Lähtudes ekspertiisiaktist esineb isikul psüühikahäire, kuid see ei mõjutanud tema arusaamisega juhtimisvõimet. Näite puhul kohus ei hinda raskust, ei võta meditsiinilise kriteeriumi osas seisukohta, kuid liigub juriidilisi kriteeriume analüüsima.</p>		
--	---	---	---	--	--

Sümptomaatiline seos	Analüüsib	Ei analüüsi			
Põhjalik selgitus	Nõuetele vastava hindamisega on tegu siis, kui kohus, 1) tuginedes eksperdi kirjeldustele häire mõju kohta (häirele iseloomulikud sümptomid, kuidas need isikul avaldusid ja mida mõjutasid) 2) hindab häire avaldumist ja mõju nende protsessidele, mis mõjutasid isikut talle etteheidetavat tegu toimepanema ja 3) võtab näitab seost/ seose puudumist. Teisisõnu, seostab häire sümptomid teo toimepanemisega asjaoludega.	Viga. Kohus ei hinda isikul esineva häire ja häire sümptomite avaldumise seost isiku toimepandud teo asjaoludega. Näiteks, kui isikul on tuvastatud isiksushäire, millele on omane konfliktisituatsioon vahetu agressiivne käitumine. Kohus aga ütleb, et häire ei mõjutanud isiku arusaamisvõimet ega juhtimisvõimet. Õige oleks nt see: isikul tuvastatud psüühikahäire mõjutab teda konfliktisituatsioon vahetult agressiivselt käituma. Teo toimepanemise asjaoludest nähtub, et A tuli B-le külla ja varastas B telefoni. Poolte vahel ei olnud ka konflikti. Tegemist ei olnud konfliktisituatsiooniga ja isik ei käitunud agressiivselt, vaid salakavalalt. Seega ei ole sümptomaatiline seos tuvastatav.			

Juriidiliste kriteeriumite analüüs	Analüüsib, sest peab	Toetub eksperdile	Analüüsib, aga ei tohi		
Põhjalik selgitus	Kohus tuvastab meditsiinilise kriteeriumi täidetuse ja asub juriidilisi kriteeriume analüüsima.	Viga. Kohus võtab eksperdiarvamus e üle, st ei tee ise sisulist järeltõlget meditsiinilise kriteeriumi kohta ega asu ise juriidilisi kriteeriume analüüsima, vaid asendab selle eksperdi omaga.	Viga. Kohus asub juriidilisi kriteeriume analüüsima, kuigi ei tohiks, sest ta ei ole jaatanud meditsiinilise kriteeriumi täidetust või eitab meditsiinilise kriteeriumi täidetust.		
Juriidiliste kriteeriumite alternatiivsuse ja järjestuse	Analüüsib õigesti	Toetub eksperdile	Liidab	Vale järjestus	
Põhjalik selgitus	Kohtus analüüsib juriidiliste kriteeriumite alternatiivsust ja järjestust õigesti, kui 1) ei pea kriteeriume kumulatiivseteks ja 2) mõistab, et alles esimese alternatiivi äralangemise puhul tuleb liikuda teise alternatiivi analüüsi juurde.	Viga. Kohus võtab eksperdiarvamus e üle, st ei tee ise sisulist analüüsi, vaid asendab selle eksperdi omaga. Siia lähevad nii need ülevõtmised, kus ekspert on süüdivust korrektselt analüüsinud kui ka need, kus ekspert on analüüsis teinud vea. Kuigi kohtu poolt kirjeldatud analüüside ülevõtmine on erineva raskusega viga, ei ole magistratöökohast mahupiirangust lähtuvalt neid analüüsis eristanud, sest kokkuvõttes on mõlemad variandid valed.	Viga. Kohus teostab analüüsi, kuid peab juriidilisi kriteeriume kumulatiivseteks. See tähendab, et kohus (1) kas hindab arusaamisvõime ja selle jaatamisel ei liigu edasi käitumise juhtimisvõime juurde, sest üks kahest nõutavast võimepuudumisest on olemas, või (2) analüüsib neid korraka, läbiseegi, või (3) analüüsib neid täiesti ühena. Kuigi kohtu poolt selliste vigade tegemine on erineva	Viga. Kohus mõistab kriteeriumide alternatiivsust, kuid ei mõista alternatiivide kontrolli järjestust (st kõigepealt arusaamisvõime ja selle võime olemasolu korral juhtimisvõime analüüs). Näiteks: (1) kohus analüüsib enne juhtimisvõime et ja siis arusaamisvõime, või (2) analüüsib arusaamisvõime ja selle välistamisel/olulisel piiratusel asub ikkagi	

			raskusega, ei ole ma magistritöö mahupiirangust lähtuvalt neid analüüsis eristanud, sest kokkuvõttes on kõik variandid valed.	juhtimisvõim et hindama.	
Teo keelatuses arusaamise sisustamine	Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Keelatuses vale sisustamine	Arusaamisvõime vale sisustamine	Analüüsib jur. krit. koos
Põhjalik selgitus	Kohus sisustab keelatuses arusaama õigesti, kui ta hindab seda, kas isik mõistis, et 1) et tema poolt konkreetse teo toimepanemine 2) oli sellel hetkel ebaõige ehk keelatud.	Viga. Kohus võtab eksperdi öeldu üle ilma omapoolse täiendava analüüsita. Siia lähevad nii need ülevõtmised, kus ekspert on arusaamisvõimet korrektselt analüüsinud kui ka need, kus ekspert on teinud vea, sest kokkuvõttes on juriidilise kriteeriumi hindamine kohtu pädevuses.	Viga. Kohus sisustab teo keelatuses arusaamist valesti, kui hindab isiku võimet aru saada ühiskonnas kehtivatest normidest või aktsepteeritud käitumisviisidest. Näiteks: kas isik saab aru, et tapmine on vale vs kas isik saab aru, et tema toimepandav tapmine on konkreetsel juhul vale; teise isiku pähe löömine on vale vs isiku poolt konkreetselt selle isiku pähe löömine on vale. Üldise normikuulekuse hindamine keelatuses arusaamisvõime all ei ole korrektne	Viga. Kohus sisustab keelatuses arusaamist valesti, kui hindab isiku võimet aru saada enda tegude tähendusest, enda ümber toimuvast või enda tegude tagajärgedest. Näiteks: kas isik saab aru, et öösel maja põlema pannes saavad majas olevad isikud tõenäoliselt surma; kas isik saab aru, et 10 korda kirvega teisele isikule pähe löömise tagajärjel saab isik tõenäoliselt surma; kas isik saab aru, et ta ei ole kõdus vaid külas; kas isik saab aru, kellega ta räägib; kas	Viga. Sisustamisest ei ole võimalik aru saada, kuna kohus analüüsib juriidilise kriteeriumi e korraga läbisegi või ühe kriteeriumina.

			seetõttu, et teatud juhtudel võib "üldiselt" keelatud tegu olla lubatav (nt hädakaitse, hädaseisund).	isik saab aru, kellega ta samas ruumis viibis.	
Käitumise juhtimisvõime sisustamine	Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Juhtimisvõime vale sisustamine	Analüüsib, aga ei tohi	Analüüsib jur. krit. koos
Põhjalik selgitus	Kohus sisustab juhtimisvõime t õigesti, kui hindab, kas isiku, 1) kelle arusaamisvõime ei olnud mõjutatud, 2) võime enda käitumist vastavalt enda taatele ja soovidele juhtida oli mõjutatud. Teisisõnu, kohus peaks hindama isiku võimet käitumisvariantide vahel valida, impulsse kontrollida, õiguspärase käitumise soovi kohaselt käituda.	Viga. Kohus võtab eksperdi öeldu üle ilma omapoolse täiendava analüüsita. Siia lähevad nii need ülevõtmised, kus ekspert on juhtimisvõimet korrektselt analüüsinud kui ka need, kus ekspert on teinud vea, sest kokkuvõttes on juriidilise kriteeriumi hindamine kohtu pädevuses.	Viga. Kohus sisustab juhtimisvõime t valesti, kui hindab isiku füüsilist võimekust füüsiliselt käitumisakte sooritada/liikuda. Näiteks suutis autot juhtida, üle aia ronida.	Viga. Kohus sisustab juhtimisvõime t valesti, kui analüüsib juhtimisvõime t pärast seda, kui on jaatanud isiku võimetust või oluliselt piiratud võimet enda teo keelatusest aru saada. Teo keelatusest arusaamise võime on juhtimisvõime sisuline eeldus. Kui isik ei saa aru, et tema tegu on keelatud, ei ole võimalik rääkida isiku võimest kontrollida enda käitumist vastavalt tema soovile õiguspäraselt käituda.	Viga. Sisustamine sest ei ole võimalik aru saada, kuna kohus analüüsib juriidilisi kriteeriume korraga läbiseegi või ühe kriteeriumina.

Lisa 2.

Kohtuaste		Häire raskus			Kokku
		Hindab, võtab seisukoha	Ei hinda, võtab seisukoha	Ei hinda, ei võta seisukohta	
Riigikohus	Lahendite arv	1	0	0	1
	Protsent	100,00 %	0.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	4	18	4	26
	Protsent	15.38 %	69.23 %	15.38 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	0	33	1	34
	Protsent	0.00 %	97.06 %	2.94 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	5	51	5	61
	Protsent	8.20 %	83.61 %	8.20 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2(4)=19.79$, $p<.001$, Cramer's $V=.40$. Seost saab pidada mõõdukaks.

Kohtuaste		Juriidiliste kriteeriumite analüüs			Kokku
		Analüüsib, sest peab	Toetub eksperdile	Analüüsib, aga ei tohi	
Riigikohus	Lahendite arv	1	0	0	1
	Protsent	100.00 %	0.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	7	0	7	14
	Protsent	50.00 %	0.00 %	50.00 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	5	1	4	10
	Protsent	50.00 %	10.00 %	40.00 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	13	1	11	25
	Protsent	52.00 %	4.00 %	44.00 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2(4)=2.55$, $p=.635$, Cramer's $V=.23$. Seost saab pidada nõrgaks.

Kohtuaste		Juriidiliste kriteeriumite alternatiivsus ja järjestus				Kokku
		Analüüsib õigesti	Toetub eksperdile	Liidab	Vale järjestus	
Riigikohus	Lahendite arv	1	0	0	0	1
	Protsent	100.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	5	0	9	0	14
	Protsent	35.71 %	0.00 %	64.29 %	0.00 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	3	1	5	1	10
	Protsent	30.00 %	10.00 %	50.00 %	10.00 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	9	1	14	1	25
	Protsent	36.00 %	4.00 %	56.00 %	4.00 %	100.00 %

Märkus:, $\chi^2(6)=5.03$, $p=.539$, Cramer's $V=.32$. Seost saab pidada nõrgaks kuni mõõdukaks.

Kohtuaste		Teo keelatusel arusaamise võime sisustamine					Kokku
		Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Keelatus e vale sisustamine	Arusaamisvõime vale sisustamine	Analüüsib jur. krit. koos	
Riigikohus	Lahendite arv	1	0	0	0	0	1
	Protsent	100.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	4	1	0	2	7	14
	Protsent	28.57 %	7.14 %	0.00 %	14.29 %	50.00 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	2	1	1	4	2	10
	Protsent	20.00 %	10.00 %	10.00 %	40.00 %	20.00 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	7	2	1	6	9	25
	Protsent	28.00 %	8.00 %	4.00 %	24.00 %	36.00 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2(8)=7.42$, $p=.493$, Cramer's $V=.39$. Seost saab pidada mõõdukaks.

Kohtuaste		Käitumise juhtimisvõime sisustamine					Kokku
		Sisustab õigesti	Toetub eksperdile	Juhtimisvõime vale sisustamine	Analüüsib, aga ei tohi	Analüüsib jur. krit. koos	
Riigikohus	Lahendite arv	1	0	0	0	0	1
	Protsent	100.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	3	0	1	0	7	11
	Protsent	27.27 %	0.00 %	9.09 %	0.00 %	63.64 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	1	1	4	1	2	9
	Protsent	11.11 %	11.11 %	44.44 %	11.11 %	22.22 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	5	1	5	1	9	21
	Protsent	23.81 %	4.76 %	23.81 %	4.76 %	42.86 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2(8)=11.05$, $p=.199$, Cramer's $V=.51$. Seost saab pidada suhteliselt tugevaks.

Kohtuaste		Sümptomaatiline seos		Kokku
		Analüüsib	Ei analüüsi	
Riigikohus	Lahendite arv	0	1	1
	Protsent	0.00 %	100.00 %	100.00 %
Ringkonnakohus	Lahendite arv	6	9	15
	Protsent	40.00 %	60.00 %	100.00 %
Maakohus	Lahendite arv	2	8	10
	Protsent	20.00 %	80.00 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	8	18	26
	Protsent	30.77 %	69.23 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2=NaN$, $p=NaN$, Cramer's $V=.NaN$. Seose tugevust ei olnud võimalik hinnata.

Kohtuaste		Sümptomaatiline seos		Kokku
		Analüüsib	Ei analüüsi	
Ringkonnakohus	Lahendite arv	6	9	15
	Protsent	40.00 %	60.00 %	100.00 %

Kohtuaste	Sümptomaatiline seos		Kokku	
	Analüüsib	Ei analüüsi		
Maakohus	Lahendite arv	2	8	10
	Protsent	20.00 %	80.00 %	100.00 %
Kokku	Lahendite arv	8	17	25
	Protsent	32.00 %	68.00 %	100.00 %

Märkus: $\chi^2(1)=1.10$, $p=.294$. Seose tugevus oli nõrk (Cramer's $V=.21$). Seost saab pidada nõrgaks.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Lajal ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Süüdivuse hindamine Eesti kriminaalmenetluses ,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Mari-Liis Mägi ja Erkki Hirsnik ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Lajal

29.04.2026